

”se on vierasta maaperää”

Tutkimus varsinaissuomalaisen yläkoulun ja
lukion opettajien yrittäjyyskasvatuksesta
Case YES –keskushankkeen kumppanuuskoulu
Elisenvaaran koulu ja lukio

Anna-Leena Ranto
Opinnäytetyö
Humanistinen ammattikorkeakoulu
Järjestö – ja nuorisotyön
koulutusohjelma (ylempi AMK)
Marraskuu 2009

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Järjestö – ja nuorisotyön koulutusohjelma (ylempi AMK)

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Työn tekijä(t) Anna-Leena Ranto	
Työn nimi ”se on vierasta maaperää” Tutkimus varsinaissuomalaisten yläkoulujen ja lukioiden opettajien yrittäjyyskasvatuskäsityksistä. Case YES-keskushankkeen kumppanuuskoulu Elisenvaaran koulu ja lukio.	
Työn ohjaaja(t) Merja Kylmäkoski	Sivumäärä 86
Tiivistelmä <p>Suomen koulutuspolitiikassa panostetaan yrittäjyyskasvatukseen, mutta sillä on sijansa myös elinikäisessä oppimisessa. Yrittäjyyskasvattajina ovat opettajat. Oppijan yrittäjämäiset valmiudet kehittyvät yrittävän koulun toimintakulttuurissa. Yrittäjyyden ja työelämän tuntemuksen sekä niihin liittyvien taitojen kartuttaminen on tärkeää aloittaa jo perusopetuksessa.</p> <p>Tutkimusaihe on hyvin ajankohtainen, sillä yhteiskunnalliset trendit ja sosiaaliset muospaineet ovat tuoneet yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen kaikille kouluasteille. Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, miten perusopetuksen yläkoulujen ja toisen asteen lukiokoulutuksen opettajat ja opinto-ohjaajat ymmärtävät ja asennoituvat yrittäjyyskasvatukseen Varsinais-Suomessa. Tavoitteena on saada tietoa opettajien käsityksistä ja kokemuksista yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta ja ilmenemisestä oppilaitoksen toimintakulttuurissa.</p> <p>Tutkimustieto tuo esille myös yhden yläkoulun ja lukion näkökulmasta, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan käytännössä. Tutkimus on tapaustutkimus Elisenvaaran koulusta ja lukioista, joka on yhtenä Varsinais-Suomen YES -keskuksen kumppanuuskouluna. Kumppanuuskoulujen tehtävänä on tuottaa ja kokeilla erilaisia toimintatapoja ja palveluita.</p> <p>Tutkimus on empiirinen, laadullinen tutkimus, jonka tutkimusstrategiana käytetään tapaustutkimusta ja fenomenografista tutkimusotetta. Tutkimuksessa käytetään sekä kvalitatiivista (teemahaastattelu) että kvantitatiivista (kyselytutkimus) menetelmää. Kyselyaineisto kerättiin Webropol-sovelluksessa ja Elisenvaaran koulun ja lukion aineisto teemahaastatteluina.</p> <p>Tutkimukseen osallistui yhteensä 113 yläkoulun ja lukion opettajaa. Yrittäjyyskasvatuskoulutukseen oli osallistunut puolet vastaajista. Yrittäjyyskasvatuksen tiedon taso yläkoulussa ja lukiossa oli hyvä. Perusopetuksen puolella vähän yrittäjyyskasvatuksesta tietävien osuus oli kuitenkin yhä korkea. Yrittäjyyskasvatus koettiin edelleen aineenopettajien yksin puurtamiseksi. Yrittäjyyskasvatuksen tiimityötä ja oppiainerajat ylittävää yhteistyötä tehdään yhä liian vähän. Opettajien työelämäyhteyksiä on lisättävä. Oppilaitoksessa tehtävän yrittäjyyskasvatuksen lähtökohta on sisäisessä yrittäjyydessä.</p> <p>Elisenvaaran koulun arjessa yrittäjyyskasvatus toteutuu yhteisinä yrittäjyysviikkoina ja teemapäivinä. Elisenvaaran lukiossa opiskelijat pyörittävät omaa yritystä Nuori Yrittäjyys ry:n Vuosi Yrittäjänä hankkeen kautta.</p>	
Asiasanat perusopetus, lukio, tapaustutkimus, toimintakulttuuri, yrittäjyyskasvatus, YES-keskuksen kumppanuuskoulu	

ABSTRACT

Author(s) Anna-Leena Ranto	
Title "On foreign ground." A study of teachers' views on training entrepreneurs in the upper grades of basic education and in the general upper secondary schools. Case: YES project partnership school Elisenvaara School and Upper Secondary School.	
Tutor(s) Merja Kylmäkoski	Number of pages 86
Abstract <p>Entrepreneurship education is an important part of Finland's education policy but it is also a part of lifelong learning. The teachers train pupils to become entrepreneurs, and the entrepreneurial ethos of a school helps students develop their entrepreneurial aptitude. It is important to begin to learn about entrepreneurship and business and to develop skills needed in them already in basic education.</p> <p>The subject of study in this thesis is very topical because societal trends and social pressure for change have made entrepreneurship and its education worthwhile on all levels of education. This study focuses on determining how well the teachers and student counsellors in the upper grades of basic education and in the general upper secondary schools in Southwest Finland understand what entrepreneurship education is and what kind of an attitude they have towards it. This study aims at discovering the teachers' views and experiences on how entrepreneurship education is realized in schools, and how it manifests itself in the schools' everyday life.</p> <p>This study also shows how entrepreneurship education is accomplished in practice in a school that is a combination of upper grades of basic education and general upper secondary education. This is done by conducting a case study on Elisenvaara School and Upper Secondary School that is in partnership with the YES-centre of Southwest Finland. The YES project's partnership schools offer different kinds of services and test all kinds of education strategies.</p> <p>This is an empirical and qualitative study that has been conducted using case study with a phenomenographic approach. This study includes both qualitative (focused interview) and quantitative (survey) methods. The survey was conducted using the Webropol application, and the material from Elisenvaara School and Upper Secondary School was gathered in focused interviews.</p> <p>In total, 113 teachers from upper grades and the upper secondary school took part in the study. Half of the respondents had participated in entrepreneurship education. The overall level of knowledge the teachers of both the upper grades and the upper secondary school had on entrepreneurship education was good. However, there were still many teachers in basic education that knew only little of entrepreneurship education. The teachers still felt that entrepreneurship education relies too much on the assiduity of a single subject teacher, and that there is still not enough of team work and collaboration between teachers in different subjects. It is also imperative that there be more ties between teachers and businesses in the future. The basis of entrepreneurship education in schools relies on everyone's inner entrepreneur.</p> <p>In the everyday life at the Elisenvaara School, entrepreneurship education is provided in joint entrepreneurship weeks and theme days. Elisenvaara Upper Secondary School's students, on the other hand, have their own business that has been established through a project called "A Year as an Entrepreneur" carried out by Nuori Yrittäjäyry.</p>	
Keywords basic education, general upper secondary school, case study, ethos, entrepreneurship education, YES-centre partnership school	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1	JOHDANTO	1
2	YRITTÄJYYSKASVATUS	6
2.1	Yrittäjyyskasvatustutkimukset tarkastelussa	6
2.2	Yrittäjyydestä ja kasvatuksesta yrittäjyyskasvatukseen	7
2.2.1	Sisäinen yrittäjyys	9
2.2.2	Ulkoinen yrittäjyys	11
2.2.3	Omaehtoinen yrittäjyys	12
2.2.4	Yrittäjyyden ja yritteliäisyyden kehittyminen	13
2.3	Yrittäjyyskasvatus -käsite	14
2.4	Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet	20
2.4.1	Yrittäjyyskasvatus yleissivistävässä koulutuksessa	26
2.4.2	Yrittäjyyskasvatus lukiokoulutuksessa	28
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
3.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät	30
3.2	Tutkimuksen metodologinen tausta	31
3.2.1	Tapaustutkimus	31
3.3	Tutkimusaineiston keruu ja sen kuvailu	33
3.3.1	Kyselytutkimus	34
3.3.2	Teemahaastattelu	35
3.4	Tutkimuksen perusjoukko	37
3.5	Tutkimusaineiston analyysi	39

4	YRITTÄJYYSKASVATUS YLÄKOULUISSA JA LUKIOSSA VARSINAIS-SUOMESSA	40
4.1	Tutkimusjoukon tausta	41
4.2	Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen koulun toimintakulttuurissa	44
4.3	Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamistavat	47
4.4	Opettajat yrittäjyyskasvatuksen määrittelijöinä	53
5	YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA	55
6	CASE ELISENVAARAN KOULU JA LUKIO	58
6.1	Yrittäjyyskasvatuksen tila Loimaan seutukunnalla Pöytyällä	58
6.2	Elisenvaaran koulu	61
6.2.1	Tapahtumat, teemat Elisenvaaran koulussa	65
6.3	Elisenvaaran lukio	69
6.3.1	Nuori Yrittäjyys —toimintaa Elisenvaaran lukiossa	74
7	LOPPUPÄÄTELMÄT JA POHDINTA	76
7.1	Tutkimusprosessin luotettavuuden arviointi	79
	LÄHTEET	82
	LIITTEET	
	LIITE I Yrittäjyyskasvatuskysely	

KUVIOT

- Kuvio 1. Itsesäätely, yrittäjämäiset valmiudet, yrittäjyyden ja yritteliäisyyden kehittyminen
- Kuvio 2. Yrittäjyyden muotojen synergisyys, päällekkäisyys ja vuorovaikutus
- Kuvio 3. Tutkimuksen toteutus
- Kuvio 4. Vastaajien sukupuoli
- Kuvio 5. Missä opetat?
- Kuvio 6. Olen toiminut opettajana
- Kuvio 7. Veso-päivä
- Kuvio 8. Kokemus liike-elämästä
- Kuvio 9. Aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys yläkouluissa
- Kuvio 10. Aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys lukiossa
- Kuvio 11. Yrittäjyyskasvatus valinnainen aine 7-9 luokilla
- Kuvio 12. Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen yläkoulujen toimintakulttuurissa
- Kuvio 13. Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen lukioiden toimintakulttuurissa
- Kuvio 14. Yrittäjyyskasvatuksen yhteistyötahot
- Kuvio 15. Tietämys yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöstä perusopetuksen/lukion osalta
- Kuvio 16. YES-keskuksen kumppanuuskoulun Elisenvaaran koulun ja lukion tavoitteet ja toimenpiteet

TAULUKOT

- Taulukko 1. Toimenkuva sukupuolen mukaan
- Taulukko 2. Asennoituminen yrittäjyyskasvatukseen
- Taulukko 3. Rastita seuraavista väittämistä kuusi kohtaa, jotka mielestäsi sopivat erityisesti Sinuun ja opetukseesi
- Taulukko 4. Mitä yrittäjyyskasvatus on?

1 JOHDANTO

Tutkimuksessani tarkastelen varsinaissuomalaisten yläkoulujen ja lukioiden opettajien ja opinto-ohjaajien näkemyksiä yrittäjyyskasvatukseen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää yrittäjyyskasvattajien käsityksiä ja kokemuksia yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta perusopetuksen yläluokilla ja toisen asteen lukiokoulutuksessa Varsinais-Suomessa. Tutkimustieto tuo esille myös sitä, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan käytännössä. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata tapaustutkimuksen muodossa Elisenvaaran koulua ja lukiota, joka ovat yhtenä Varsinais-Suomen YES-yrittäjyyskasvatushankkeen kumppanuuskouluna. Tutkimustuloksia hyödyntää Varsinais-Suomen YES-keskus. YES-keskusten asiakkaina ovat erityisesti maakuntien perusopetuksen ja toisen asteen koulut ja oppilaitokset. Peruskoulun ja lukion uudistettuihin opetussuunnitelmiin yrittäjyys on otettu aihekokonaisuutena mukaan Suomen Yrittäjien aloitteesta.

Tutkimusaihe on hyvin ajankohtainen, sillä yhteiskunnalliset trendit ja sosiaaliset muospaineet ovat tuoneet yrittäjyyskasvatuksen kaikille kouluasteille. (Hallitusohjelma 2003, 23; 2007, 28; Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma 2007, Opetusministeriön julkaisuja 2004:18 (Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma); Opetusministeriön julkaisuja 2009:7 (Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat).) Euroopan unionin raportin mukaan Suomi on edelläkävijä yrittäjyyskasvatuksen tuomisessa koko koulutusjärjestelmään. Euroopan unionin selvitys yrittäjyyskasvatuksen tilanteesta (European Commission 2002) raportoi huomattavia eroja yrittäjyyskasvatuksen asemasta eri jäsenmaiden koulutusjärjestelmissä. Kymmenen kuudestatoista jäsenmaasta oli kansallisesti sitoutunut koulutusjärjestelmässään yrittäjyyskasvatuksen edistämiseen. Raportissa päätettiin suosittelemaan yrittäjyyden opettamisen jalkauttamista kansallisiin opetussuunnitelmiin läpi koulujärjestelmän. Euroopan Unioni painottaa hyvinvoinnin kehittämisessä yrittäjyysvalmiuksien oppimista (ks. Euroopan Unionin komissio 2006; KOM 2001/59 lopullinen (Lissabon 14.2.2001); Euroopan yhteisöjen komission Vihreä kirja 2003).

Suomalaisen koulujärjestelmän tavoitteille on ominaista sekä laaja näkemys yrittäjyydestä että työelämäyhteyksien ja yrittäjien käytännön toiminnan tunte-

muksen korostaminen kaikilla kouluasteilla. Ristimäki (2004) tuo esiin ensimmäisen yleissivistävän koulun kannanoton yrittäjyyskasvatukseen vuonna 1994. Opetushallitus otti tuolloin ensimmäisen kerran peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmien perusteissa yrittäjyyskasvatuksen yhdeksi opetuksen aihealueeksi (Emt., 11). Yrittäjyyskasvatus on tullut yhtenä aihealueena opetussuunnitelmiin 1990-luvun puolivälissä, jolloin katsotaan nykymuotoisen yrittäjyyskasvatuksen alkaneen. Uudistetut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet otettiin käyttöön porrastaen vuosina 2004–2006 ja lukiokoulutuksen asteittain vuodesta 2005 lukien. (Opetushallitus 2003; Opetushallitus 2004.) Lähtökohdana oli, että valtakunnallisesti annettiin opetussuunnitelmien perusteet ja paikallisella tasolla kunnissa ja oppilaitoksissa laadittiin näiden määräysten pohjalta opetussuunnitelmat. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa yrittäjyyskasvatus tulee esille aihekokonaisuudessa ”osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys” ja lukiokoulutuksessa ”aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys”. Opetussuunnitelma on tärkein hallinnollinen dokumentti, joka ohjaa koulutusta. Sen perusteissa on ohjeet aihekokonaisuuksien suunnitteluun ja toteutukseen. (Opetushallitus 2004, 36.)

Opetusministeriö linjaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista perusopetuksesta korkeakouluihin. Opetusministeriön Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman (2007—2012) mukaan yrittäjyyden ja työelämän tuntemuksen sekä niihin liittyvien taitojen kartuttaminen on tärkeää aloittaa jo perusopetuksessa (Opetusministeriön julkaisuja 2008:9). Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelmassa kiinnitettiin huomiota myös opettajien työelämän tuntemukseen ja opettajien täydennyskoulutukseen yrittäjyyskasvatuksen osalta (Opetusministeriön julkaisuja 2004:18). Hallitusohjelmassa yrittäjyyskasvatus on asetettu yhdeksi erityisalueeksi, johon panostetaan kaikilla koulutusasteilla. Opetusministeriö huomioi yrittäjyyskasvatuksen merkittävyyden suomalaisessa koulutus- ja tiedepolitiikassa. Tavoitteena on edistää luovuutta, erilaista lahjakkuutta ja innovatiivisuutta. (Opetusministeriön julkaisuja 2008:24, 7.) Opetusministeriön Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa painottuvat eri koulutusasteiden, työ- ja elinkeinoelämän, järjestöjen, hallinnollisten ja poliittisten päätöksentekijöiden sekä kotien kanssa tehtävä verkostoyhteistyö. Näissä verkostoissa kehitetään kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita ja sisältöjä, oppimisympäristöjä se-

kä toimintakulttuuria, joissa oppijan yrittäjämäiset valmiudet ja elämänhallinta vahvistuvat. (Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.)

Kunnissa opetustoimi on keskeinen toimija syvennettäessä koulutuksen ja työelämän välisen yhteistyön edellytyksiä sekä edistettäessä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden ja prosessien kirjautumista paikallisiin opetussuunnitelmiin, elinkeinosuunnitelmiin ja alueiden osaamisstrategioihin. Kuntien rooli yrittäjyyskasvatushankkeista saatujen hyvien kokemusten ja käytäntöjen levittäjänä on ratkaiseva. (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011, 60.) Tämä on suuri kulttuurinen muutos perinteiseen ajatteluun koulun ja elinkeinoelämän eriytyneistä suhteista erityisesti peruskoulussa ja lukiossa. Yrittäjyyskasvatuksessa suuri vastuu jää koulujen harteille. Koulujen välillä voi olla suuria eroja yrittäjyyttä tukevan toiminnan osalta, mikä riippuu opettajien henkilökohtaisista asenteista ja halusta toimia yrittäjyyttä edistäen. Tutkimusaiheessani on siis osittain kysymys siitä, miten koulutuslaitos reagoi yhteiskunnan muutokseen tuomalla opetukseen uusia ilmiöitä. Taustalla on ajatus, että jokainen tarvitsee yrittäjämäisiä valmiuksia ja tämän vuoksi tarvitaan yhteistä näkemystä yrittäjämäisen toiminnan perusteista. Yrittäjyyskasvatus on yksi, mutta ei suinkaan ainoa haaste, jonka nyky-yhteiskunta koulutukselle asettaa.

Tämän työn teoriataustana on käytetty yrittäjyyskasvatusta erityisesti perusopetuksen ja lukiokoulutuksen näkökulmasta. Koulu on osana yhteiskunnan kulttuurista ja poliittista verkostoa jatkuvasti alltiina erilaisille suuntauksille. Kouluun kohdistuvia odotuksia lisäävät globalisoituminen, sosiaalinen ja kulttuurinen muutos, työelämän voimakkaat muutokset ja osaamisvaatimukset, syrjäytymisen ehkäiseminen sekä ammatti- ja väestörakenteen muutokset. Suomessa jää seuraavien kymmenen vuoden aikana suuri määrä ihmisiä eläkkeelle ja suuri määrä yrityksiä ilman yrittäjää. Tämän ongelman yhdeksi ratkaisukeinoksi on esitetty yrittäjyyskasvatusta. Erityisen tärkeää on nuorten asenteiden muokkaus myönteiseksi yrittäjyyttä ja yrittämistä kohtaan.

Vuoden 2007 lopussa Suomen yrittäjämäärä oli suurempi kuin koskaan. Runsaas 252 000 yritystä ja 228 300 yrittäjää kattoi 9 % työllisistä. Luvussa ei ole huomioitu maa-, metsä- ja kalataloutta. Kuitenkin alle 35-vuotiaiden yrittäjien

osuus oli suhteellisen pieni ollen 16 % yrittäjistä. Yli 60 % yrittäjistä oli yksinyrittäjiä. (Hietala 2009, 2, 11.) Nuorten yritystoiminnalla on kysyntää. Nuorilla on usein sellaista osaamista, ideoita ja kykyä samaistua nuoriin, mitä tulisi hyödyntää aikaisempaa enemmän kehitettäessä uusia palveluja ja tuotteita.

Aiheen tutkiminen tuntui luonnolliselta, sillä yrittäjyyskasvatuksen tavoin laaja-alaisuus ja monitieteisyys ovat kuvanneet myös omia opintojani ja tehtäviäni työelämässä. Olen suorittanut kulttuurituottajan ammattikorkeakoulututkinnon ja harjoittanut yrittäjyyden omaista taidegalleriatoimintaa pääosin messutapahtumissa.

Tutkimustani aloittaessani en tiennyt, mitä yrittäjyyskasvatuksella tieteellisesti tarkoitetaan. Yrittäjyyskasvatuksen käsitteen laajuus ja tarve selkeämpään käsitteen ymmärtämiseen ohjasi tutkimaan aihetta. Kiinnostus kasvoi yhteistyön löydyttyä Varsinais-Suomen YES-yrittäjyyskasvatuskeskuksesta. Käytän tekstissä myöhemmin nimen yleistä lyhennettä YES-keskus. Maakunnallinen Varsinais-Suomen YES-keskus on aloittanut toimintansa vuoden 2008 elokuussa. Se toimii yrittäjyyskasvatuksen alueella linkkinä opetustoiminnan ja elinkeinoelämän välillä. Sen tehtävänä on vaikuttaa siihen, että yrittäjyyskasvatus tulee luontevaksi osaksi oppilaitosten opetustoimintaa ja aktivoida samalla alueen yrittäjiä ja yrityksiä mukaan yrittäjyyskasvatukseen. YES-keskus koordinoi Varsinais-Suomen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen asiantuntija- ja osaamisverkostoa sekä kehittää sitä edelleen. Varsinais-Suomen Yrittäjät ja seudulliset kehittämiskeskukset ovat sen ydinverkostoa.

Suomessa toimii 15 alueellista YES-keskusta, joiden toiminnan rahoittavat Opetushallitus Vipuvoimaa EU:lta -ohjelman avulla sekä seudulliset kehittämisyhtiöt ja muut kumppanit, esim. yrittäjäjärjestöt. YES-keskuksen toiminta on verkostomaista ja se hyödyntää toiminnassaan alan asiantuntijoita. Jokaisessa maakunnassa on tehty kahden koulun kanssa kumppanuussopimus. Näin on tehty myös Varsinais-Suomessa. Täällä kumppanuuskouluina ovat Turun ammatti-instituutti ja Elisenvaaran koulu ja lukio Pöytyältä. Tutkimukseni keskiöön nousi luonnollisesti lähellä oleva Elisenvaaran koulu ja lukio, sillä toimin koulun sijaintikunnassa nuorisosihteerinä.

Aihevalintani perustuu seuraaville lähtökohdille:

- 1) Yrittäjyyskasvatus sitoutuu luonnollisella tavalla kasvatusalan tutkimukseen.
- 2) Yrittäjyyskasvatusta ei tehdä vain koulumaailmassa, vaan yrittäjyyttä voidaan kokea muidenkin verkostojen kautta esimerkiksi nuorisotyössä ja järjestötoiminnassa.

Käytännön nuorisotyön esimerkkinä voi olla Pöytyän ja Auran nuorten aktiivisuutta ja yritteliäisyyttä edistävänä toimintana vuosittain järjestettävä Aurajoki Rock. Nuoret ovat tapahtumatuottajina muun muassa laatien budjetin, varainhankinnan, esiintyjien valinnan, sopimusten laadinnan ja toimien itse tapahtuman aikana erilaisissa tehtävissä. Yhteiskunnan kannalta on tärkeää, että jokainen nuori löytää oman alansa ja on työhaluinen yhteiskuntaa aktiivisesti rakentava kansalainen. Yrittäjyyskasvatus on osa elinikäistä oppimista, joka täydentyy ihmisen oppimisen eri elämänvaiheissa aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen jatkuen vielä työelämässäkin. Tätä tehtävää on tukemassa nuoren vapaa-ajalla myös kunnan nuorisotoimi, joka edustaa ei-muodollista toimintaympäristöä muodollisen oppilaitoksen rinnalla lisäten nuoren mahdollisuuksia osallistua yrittäjyyttä edistävään toimintaan eri tavoin.

Tutkimus- ja koulutuskeskus TSE Entre on Suomen johtava ja kansainvälisesti aktiivinen yrittäjyyden tutkimusyksikkö. Turun Kauppakorkeakoulussa yrittäjyyttä uravaihtoehtona tutkitaan TSE Entressä akateemisen yrittäjyyden, sisäisen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen näkökulmista. TSE Entren yrittäjyyskasvatustutkimus keskittyy yksilöihin oppijina ja eri koulutusasteisiin opetuksen tarjoajina. (TSE Entre 2009.) Turun Kauppakorkeakoulussa ja Turun yliopistossa tutkimusta on yrittäjyyskasvatuksen perusopetuksen ja lukion näkökulmista tehty vähän. Varsinais-Suomen maakunnan perusopetuksen yläkoulujen ja lukioiden yrittäjyyskasvatuksen tilasta ei ole selvitystä. Tutkimukseni täyttää myös osaltaan tätä tarvetta.

2 YRITTÄJYYSKASVATUS

2.1 Yrittäjyyskasvatustutkimukset tarkastelussa

Yrittäjyyskasvatus on etsinyt ja laajentanut suuntiaan parin vuosikymmenen ajan niin opetuksessa kuin tutkimuksessa. Yrittäjyys ilmiönä ulottuu useiden tieteenalojen alueelle. Suomessa ulkomaisesta tutkimuksesta poiketen yrittäjyyskasvatus liittoutuu yhteen yleisimmin kasvatustieteiden kanssa, kun sen sijaan muualla maailmassa pikemminkin taloustiede on integroitu yrittäjyyskasvatustutkimukseen (Kyrö, Lehtonen & Ristimäki 2007,15; Ikonen 2006, 29). Suomalaisen tutkimuksen vahvuutena pidetään myös eri kouluasteiden ja tieteenalojen välistä vuoropuhelua (Kyrö, Lehtonen & Ristimäki 2007, 14–15, 26). Siksi tutkimuksessani on käytetty pääosin suomalaista tutkimuskirjallisuutta.

Yleisesti yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksissa on pyritty monitieteisiin avauksiin, käsitteelliseen pohdintaan, oppimisen dynamiikan tutkimukseen sekä aiheen historiallisen taustan hahmottamiseen. Tällä hetkellä tutkimuksessa keskitytään yrittäjyysvalmiuksien kehittymiseen, intentio- ja innovaatiotutkimukseen. Tutkimus on laajentumassa pedagogisiin käytäntöihin, erilaisiin konteksteihin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin (Kyrö ym. 2007, 14-15) sekä yhä enemmän kasvatuksen ja oppimisen tutkimukseen (ks. Seikkula-Leino 2007). Opetusministeriö korostaa uuden tutkimuksen poikkitieteellisyyden merkitystä ja tarpeellisuutta. Tavoitteena on saada enemmän huomioita yrittäjämäisille oppimisympäristöille ja pedagogiikalle. (ks. Opetusministeriön julkaisuja 2009:7, 15.) Tutkimuksia on tehty enemmän ammatillisen koulutuksen kuin perusopetuksen yrittäjyyskasvatuksen toteutumisen näkökulmasta (Seikkula-Leino 2006, 9).

Tutkimusta suunnitellessani olen tutustunut Seikkula-Leinon (2007) tutkimukseen *Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen*, jonka mukaan yrittäjyyskasvatusta toteutetaan kouluissa aiempaa enemmän. Vaikka tietämys aiheesta on kasvanut ja asenteet ovat muuttuneet myönteisimmiksi, opettajat eivät vielä tiedä riittävästi yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista, sisällöistä ja työtavoista. Tarkasteltuani Seikkula-Leinon tuloksia syntyi ajatus tutkia yläkoulujen ja lukioden yrittäjyyskasvattajien näkemyksiä ja käsityksiä yrittä-

juyskasvatuksen aihekokonaisuudesta. Tutkimuskirjallisuudessa olen pyrkinyt luopumaan ensimmäisen aallon diskurssin kirjoituksista ja ottamaan sen sijaan aineistoa, joka peilaa uudistettuun perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmaan. Yrittäjyyden ja kansalaisuuden kytkentä toisiinsa vuosien 2003 ja 2004 opetussuunnitelmatekstissä on antanut aiheen puhua yrittäjyyskasvatuksen ensimmäisestä aallosta (Ikonen 2006, 25). Tutkimuskirjallisuutta kerätessäni havaitsin, miten vähän alueen yliopistoissa on julkaistu aiheeseen liittyvää tutkimusta. Koska tutkimuksessani keskitytään perusopetuksen yläkoulujen ja lukioiden opettajien näkemyksiin ja käsityksiin yrittäjyyskasvatuksesta, olen ottanut tarkasteluun myös erilaisia asennetutkimuksia, joita yleisesti yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta tutkittaessa on tehty melko paljon. (ks. Ruskovaara 2007, Seikkula-Leino 2006; 2007, Luukkainen & Wuorinen 2002).

2.2 Yrittäjyydestä ja kasvatuksesta yrittäjyyskasvatukseen

Tutkimuksessani tarkastellen yrittäjyyskasvatusta mahdollisimman laajana yleiskäsitteenä toisaalta sen takia, että yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tutkijoilla ei ole yhtenevää yrittäjyyskasvatuksen määritelmää. Käsitteiden sisältö on vielä vakiintumaton. Siksi eri tahot yrittäjyyskasvatukseen liittyviä käsitteitä käyttäessään tarkoittavat niillä sisällöllisesti eri asioita. Toisaalta käytännön yrittäjyyskasvatusta kouluissa toteuttavat opettajat. Tämä lähtökohta huomioiden tutkimukseni kyselylomakkeessa haastetaan opettajat itse määrittelemään oma suhteensa yrittäjyyskasvatukseen. Tarkastelu peilaa yrittäjyyskasvatuksen tilaa koulumaailmassa. Tutkimuksen avulla halutaan avata yleistä käsitteen määrittelyä, koska yrittäjyyskasvatus ei ole vielä vakiinnuttanut paikkaansa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kontekstissa. Kun yrittäjyyskasvatus nähdään yrittäjyyskasvatuksen kehittämisena, ilmiö on jo reilusti vanhempi (ks. Ikonen 2006).

Yrittäjyyskasvatus liittyy sekä yrittäjyyteen että kasvatukseen. Sana yrittäjyys osana yrittäjyyskasvatusta herättää assosiaatioita yritystoiminnasta ja yrittäjäksi kannustamisesta. Yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden (esim. Ristimäki 2000, 119; Leskinen 2000, 50; Seikkula-Leino 2007, 34) mukaan aihetta ei voida tarkastella irrallaan yrittäjyydestä, sen merkityksestä ja määritelmistä. Näin ollen myös

yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatustutkimus liittyvät toisiinsa. Myös kasvatuksen käsitteen monet tulkinnat haastavat huomioimaan aina myös kontekstin, jossa määritelmä mainitaan (Kyrö & Ripatti 2006, 16). Kasvatustieteen lähtökohdista yrittäjyyskasvatus on pitkäkestoista toimintaa, jolla tähdätään yritteliään toiminnan muotoutumiseen. Yrittäjyyskasvatus on saanut aikamme kulttuurisessa kontekstissa sisällön, joka ymmärretään oppilaitoksessa tapahtuvaksi yrittäjyyteen kasvattamiseksi. (Remes 2001a; 2003, 11.)

Yrittäjyyskasvatus ei ole pelkästään uusien yritysten luomista ja yksityisyrittäjien kasvattamista, vaan se on suurimmalta osaltaan erittäin pitkäjänteistä asennekasvatusta (Kansikas 2007,15). Kansikas näkee yrittäjyyskasvatuksen tavoitteeksi yrittäjämäisten tietojen, taitojen ja asenteiden sisäistämisen nuorille. Peruskoulussa ja toisen asteen opetuksessa yrittäjyyskasvatus voi auttaa kasvamaan henkisesti yrittäjyyteen sekä oppimaan itsenäisiksi ja menestymään elämässä. Henkistä kasvua yrittäjyyteen voidaan tukea esimerkiksi luovuuteen, vastuullisuuteen ja ideointiin kannustavalla opetuksella. Kansikkaan mukaan yrittäjyyskasvatuksen yhtenä tavoitteena on myös innostaa opiskelijoita havainnoimaan mahdollisuuksia sekä vaikuttamaan syntyviin tuloksiin. (Emt., 15, 36.)

Suvanto (2007, 2) näkee yrittäjyyskasvatukseen kuuluvan olennaisena osana sellaiset työskentelytavat, jotka edistävät luovuutta, oma-aloitteisuutta, sosiaalisia taitoja ja rohkeutta kokeilla uutta. Yrittäjyyskasvatuksen lähtökohtina perusopetuksessa ja myös muilla koulutuksen tasoilla voidaan pitää mm. seuraavia asioita:

- yritteliäs toimintatapa
- kulttuurinen ymmärrys ja osallisuus
- sosiaaliset taidot
- vuorovaikutustaidot
- itsesäätely
- oppimisympäristöjen moninaisuus
- yhteisöjen ja yksilön oppiminen
- vastuullisuus

2.2.1 Sisäinen yrittäjyys

Sisäisen yrittäjyyden käsite on laajentunut monitahoiseksi ja termin merkityksen nähdään samalla hämärtyneen. Sisäinen yrittäjyys on liitetty sekä yksilön että organisaation yrittävyyteen. Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan useampien määritelmien mukaan yrittäjämäistä toimintaa toisen palveluksessa. Sisäistä yrittäjyyttä on kuvattu myös elämänasenteeksi. Seuraavaksi avaan sisäisen yrittäjyyden käsiteviidakkoa.

Ikosen (2006, 50–51) mukaan sisäisen yrittäjyyden termin toi suomalaiseen yrittäjyystutkimukseen ammattikasvatuksen professori Matti Peltonen (1986), joka etsi ratkaisua henkilöstön motivaatio-ongelmiin. Peltonen mukaan yrittävyyteen kouluttaminen oli aloitettava kehittämällä oppilaiden ja opiskelijoiden sisäistä yrittäjyyttä, joka ilmenee ahkeruutena, oma-aloitteisuutena sekä tuloksiin pyrkimisenä jo opiskeluaikana. Mielestäni tässä on kuitenkin enemmän kysymys työelämää varten vastuulliseen kansalaisuuteen kasvattamisesta.

Tutkijoiden mukaan perusta sisäiselle yrittäjyydelle luodaan jo kotikasvatuksessa ja näin sisäisen yrittäjyyden ideoita on hyvä tuoda esiin myös perusopetuksessa. Luukkainen ja Wuorinen (2002, 202) korostavat sisäistä yrittäjyyttä yrittävyyteen kasvamisessa. Samalla he toivovat, että sisäinen yrittäjyys tuottaisi joidenkin osalta ulkoista yrittäjyyttä. Kun yrittäjyyskasvatus tuli osaksi yleissivistävän koulun opetussuunnitelmaa, korostettiin, että pääpaino on asetettava sisäisen yrittäjyyden kehittämiseen. Samalla sisäisestä yrittäjyydestä alkoi hahmottua eräänlainen luovuuden ja yleisen aktiivisuuden synonyymi. (Ikonen 2006, 52–53.)

Tutkijat näkevät sisäisen yrittäjyyden yhteisön yksilölle suomana mahdollisuutena toteuttaa sisimmässään piilevää yrittäjyyttä. Sisäinen yrittäjyys käsitetään myös kollektiiviseksi ilmiöksi, kun työyhteisössä kehittyy yritteliäs ilmapiiri. Sisäisellä yrittäjyydellä voidaan tarkoittaa palkansaajan toimintatapaa työorganisaatiossaan. Tällöin työntekijä toimii toisen palveluksessa yrittäjämäisesti, ikään kuin työskentelisi omassa yrityksessään. Tarve sisäiseen yrittävyyteen syntyy

yhteiskunnan ja työympäristön muutosten sekä ajattelutavan muutosten seurauksena. (ks. Leskinen 2000, 16.)

Ristimäki (2004) sekä Heinonen ja Vento-Vierikko (2002) näkevät sisäisen yrittäjyyden sekä yksilön että yhteisön toimintatapana. Ristimäen (2004, 13) mukaan lyhyesti sanottuna sisäinen yrittäjyys tarkoittaa yrittäjämäistä toimintaa toisen palveluksessa, mutta samalla hän viittaa sisäisellä yrittäjyydellä työyhteisön kollektiiviseen toimintatapaan. Heinonen ja Vento-Vierikko (2002) näkevät sisäisen yrittäjyyden yrittäjämäisenä toimintana yhteisössä. Sisäiseen yrittämiseen liittyy mahdollisuuksien havaitseminen, mahdollisuuksiin tarttuminen ja luottamus onnistumiseen. Sisäinen yrittäjyys edellyttää jatkuvaa oppimista, kyseenalaistamista ja aktiivista otetta. (Heinonen & Vento-Vierikko 2002, 35.)

Kyrö puolestaan tarkastelee yrittäjyyttä sen kautta, missä yrittäjyys ilmenee. Nykyisessä määritelmässään Kyrö liittyy omaehtoisen ja ulkoisen yrittäjyyden rinnalle erikseen myös organisaation yrittäjyyden käsitteen. Sisäisen yrittäjyyden hän liittyy muiden yrittäjyyden muotojen vuoropuheluun ja yksilön sekä organisaation yrittäjämäisen toimintatavan dynamiikkaan. (Kyrö & Ripatti 2006, 18). Remes (2003, 164) puolestaan hakee määritelmää sisäiselle yrittäjyydelle yhteisön yritteliästä toimintatavasta.

Sisäiselle yrittäjyydelle on kuitenkin annettu toinenkin merkitys, jolloin sillä tarkoitetaan yrittäjämäistä käyttäytymistä paitsi työpaikalla niin myös elämässä yleensä. Tällöin sisäinen yrittäjyys käsitetään lähinnä elämänasenteeksi, yleiseksi aktiviteetiksi. (Leskinen 2000, 36.)

Sisäisen yrittäjyyden laajaa määritelmää on kritisoitu muun muassa siitä, että sisäisen yrittäjyyden kuvauksessa olisi kyse pelkästään hyvän ihmisen muotokuvasta, eivätkä erilaiset myönteiset luonteen piirteet ole pelkästään yrittävän persoonallisuuden piirteitä. Ikonen (2006) jopa kyseenalaistaa yleiseksi aktiviteetiksi määritellyn sisäisen yrittäjyyden käsitteen. Tutkija näkee ristiriitaisena termin puutteellisen kontekstoinnin ja termin laajuuden. (Ikonen 2006, 54.) Ristimäki (2004, 49) esittää, ettei koulumaailmassa enää viitattaisi jakoon sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys, vaan puhuttaisiin pelkästään yrittäjyyskasvatuksesta. Osit-

tain kritiikki on aiheellista. Käsitteen tarkentaminen ja rajaaminen voisi olla tarpeen, sillä yrittäjyyden kolmijaon muodoista sisäiselle yrittäjyydelle löytyy eniten erilaisia määritelmiä. Kun sisäinen yrittäjyys käsitteenä määritellään omana elämänhallintana, se sisältää yksilön oman sisäisen halun tehdä asioita tavoitteellisesti oman henkisen hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Mielestäni käsitettä tulisi kuitenkin samanaikaisesti tarkastella sekä yksilön, että organisaation näkökulmasta tai kontekstiin sidottuna ettei käsitteen määrittely muodostuisi liian individualistiseksi.

2.2.2 Ulkoinen yrittäjyys

Ulkoinen yrittäjyys nähdään varsinaiseksi yritystoiminnaksi eli omistajayrittäjyytenä, yrityksen perustamisena, hoitamisena tai johtamisena (Ristimäki 2000,122). Ulkoisessa yrittäjyydessä tavoitteena on erityisesti lisätä innovatiivisia keskisuuria ja pieniä yrityksiä (Leskinen 2000, 8-9).

Remes ehdottaa ulkoisen yrittäjyyden uudelleen määrittelyä. Hän näkee ulkoisen yrittäjyyden tietojen opettamisena sekä materiaalin yritteliäänä käyttönä. Lisäksi Remes huomauttaa, jos yrittäjyys erotellaan ulkoiseksi ja sisäiseksi yrittäjyydeksi, tarkasteluun tulisi liittää myös yksilön yritteliästä oppimistavasta. (Remes 2003,164; 2004, 84).

Ristimäen mukaan yrittäjyyskasvatuksen liittäminen yksinomaan ulkoiseen yrittäjyyteen on aiheuttanut epäilyjä ja hämmennystä eri kouluasteita koskevaa yrittäjyyskasvatusta kohtaan (Ristimäki 2004, 12). Mielikuva yrittäjyyskasvatuksesta on usein negatiivinen, koska ajatellaan yrittäjyyskasvatuksen olevan liiketoimintaosaamisen kehittämistä ja jokaisen perustavan oman yrityksen. Vaikka ulkoisen yrittäjyyden kehittäminen ei nouse perusopetuksessa keskeiseksi tavoitteeksi, tulisi kuitenkin huomata, että esimerkiksi innovaatioiden kehittäminen liittyy yrittäjään ja yrittäjyyteen. Merkittävä osa innovaatioista syntyy yrityksissä ja usein innovaatiot myös kaupallistetaan ja levitetään yritystoiminnan avulla. Tämän vuoksi tulisi yrittäjyyskasvatusta tarkastella opetuksessa kokonaisuute-

na – täydellinen irtisanoutuminen yrittäjyyden toteuttamisesta voi vaikeuttaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. (Ristimäki 2000, 124.)

Myös Seikkula-Leinon (2006, 62) mukaan ulkoiseen yrittäjyyteen liittyvä yrittäjyyskasvatuksellinen osuus on pieni osa siitä kaikesta yrittäjyyskasvatuksesta, jota tulisi esimerkiksi perusopetuksessa kehittää ja toteuttaa. Usein mielletään, että sellaiset kouluissa tapahtuvat toiminnot, joihin liittyy rahojen kerääminen, ovat ulkoista yrittäjyyskasvatusta (Seikkula-Leino 2007, 29). Jos yrittäjyyskasvatuksessa painotetaan vain ulkoista yrittäjyyttä, on mahdollista, että nuorella on runsaasti liiketoiminta osaamista, mutta hänelle ei ole kehittynyt yrittäjämäistä toimintatapaa ja asennetta omaan elämäänsä ja arkeensa. Mielestäni yrittäjyyskasvatus on yrittäjyyttä ammatinharjoittamisena laajempi käsite, jonka perustana on sisäinen yrittäjyys. Menestyviä yrittäjiä ei synny, jos oma elämänhallinta on kadoksissa. Yrittäjyyskasvatus on enemmän kuin uusien yritysten perustamisen vauhdittamista.

2.2.3 Omaehtoinen yrittäjyys

Omaehtoinen yrittäjyys liittyy yksilön roolin muuttumiseen. Tällöin merkitykseen liittyy vastuu omasta työllistymisestä, toimeentulosta ja niihin liittyvistä eduista ja riskeistä.

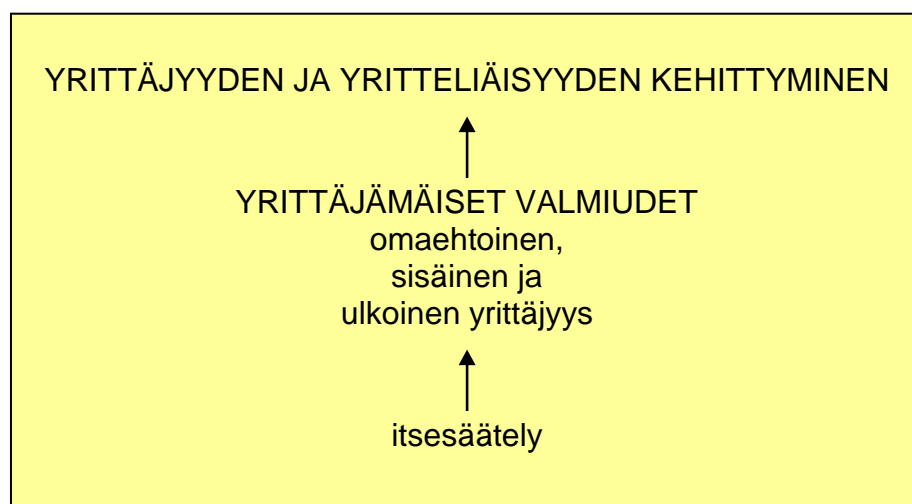
Omaehtoisen yrittäjyyden ilmeneminen pedagogisessa toiminnassa on perusta yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden kahden eri muodon, sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden kehittymiselle (Remes 2004, 84). Omaehtoisen yrittäjyyden ilmenemistä pedagogisessa toiminnassa Remes vertaa yksilön yritteliääseen toimintatapaan. Omaehtoinen yrittäjyys on yksilön ominaisuus, joka tulee esille hänen toiminnassaan ja suhtautumisessaan oppimiseen ja vuorovaikutteisuuteen. Omaehtoisen yrittäjyyden käsite helpottaa Remeksen mukaan myös pedagogisten ratkaisujen tarkastelemista, sillä pedagogiikkaa mietitään yksilöstä käsin. (Emt., 84.)

Omaehtoisen ja sisäisen yrittäjyyden osalta kasvatus perustuu opetuksessa ja kasvatuksessa myös oppijan itsetuntoon ja motivaatioon vaikuttamiseen (Seikkula-Leino 2006, 23). Seikkula-Leinon (2007, 33) mukaan perusopetuksessa korostuvat erityisesti omaehtoinen ja sisäinen yrittäjyys. Yrittäjyyskasvatuksen haasteet liittyvät lähinnä omaehtoisen ja sisäisen yrittäjyyden kehittämiseen.

Ikonen lähtee kyseenalaistamaan omaehtoisen yrittäjyyden termin kysymällä, onko termi konstikas synonyymi oma-aloitteisuudelle (Ikonen 2006,19). Määrittelysin yksilöstä käsin nousevan omaehtoisen yrittäjyyskasvatus käsitteen motivaatio näkökulmasta omatoimisuutena. Tulkitsen, että omaehtoinen ja sisäinen yrittäjyyden käsite tulisi nähdä yhtenä. Yrittäjyyskasvatuksen jako kahteen ulottuvuuteen sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen selkeyttäisi käsitteen määrittelyä.

2.2.4 Yrittäjyyden ja yritteliäisyyden kehittyminen

Yksilöt voivat olla jo syntymästään lähtien luonteeltaan yritteliäitä, mutta yrittäjämäistä käyttäytymistä voidaan vahvistaa ja edistää koulutuksella.

Kuvio 1. Itsesääätely, yrittäjämäiset valmiudet, yrittäjyyden ja yritteliäisyyden kehittyminen Seikkula-Leinon mukaan. (Seikkula-Leino 2007, 30.)

Kuva tuo esille miten *itsesääätely* ohjaa yrittäjämäisten valmiuksien kehittymistä. *Yrittäjämäiset valmiudet* korostuvat erityisesti silloin, kun puhutaan lasten ja nuorten kasvatuksesta. Päämääränä on siis kasvattaa *yritteliäitä* kansalaisia,

jolloin omaksutaan valmiudet myös *yrittäjyyden* kehittämiseen. Yrittäjämäisissä valmiuksissa tulevat esille *sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen yrittäjyys* (ks. luvut 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3). Valmiuksien kehittymisen lähtökohta on, että yksilöllä on riittävät itsesäätelytaidot. Näin on kyse siitä, että yksilö kykenee metatasolla prosessoimaan kognitiivisen, emotionaalisten, sosiaalisten tekijöiden välillä. Siten myös älykkyys ja persoonallisuus ohjaavat tätä itsesäätelyprosessia. (Seikkula-Leino 2007, 30.) Kognitio on yleinen termi prosesseille, jotka auttavat oppijaa tiedostamaan, jäsentämään ja saamaan tietoja jostakin kohteesta. Kognitiiviset rakenteet muodostuvat havaitsemisesta, tunnistamisesta, ymmärtämisestä, ajattelusta, järjestyksestä ja päättelystä. (ks. Rauste-von Wright, von Wright & Soini 2003.)

Koulutuksella on vaikeinta vaikuttaa persoonallisuuteen ja älykkyyteen. Erityisesti yksilön arvorakenteet ovat aika pysyviä tai hyvin hitaasti muuttuvia. Itsesäätelyä on kuitenkin jossain määrin mahdollista muuttaa, esimerkiksi tukeamalla yksilön luottamusta omiin kykyihinsä ja vahvistamalla itsetuntoa. Näin on mahdollista edistää suoritusmotivaatiota, tavoitteenasettelua, analyttistä ja kriittistä ajattelua, riskien ottamista ja hallintaorientoitunutta asennetta, jotka ovat perustana yrittäjämäisten valmiuksien kehittymiselle. (Seikkula-Leino 2007, 30.) Näkisin tunteiden, motivaation ja tahdon olevan paljon tärkeämpiä tekijöitä yritteliäisyyden synnyttämisessä kuin tietoperustan. Yrittäjyyden tulee lähteä jollakin tavalla henkilön persoonasta. Käytännössä on nähtävissä, että jos henkilöllä on yrittäjän luonne, hän yleensä lähtee yrittäjäksi vaikka olosuhteet olisivat kuinka häntä vastaan.

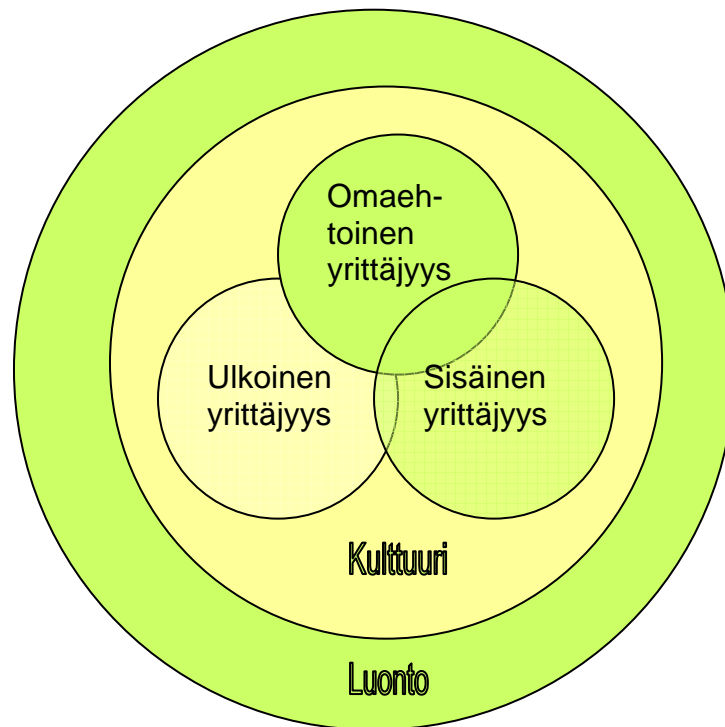
2.3 Yrittäjyyskasvatus - käsite

Opetusministeriön (2009:7) yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivojen mukaan yrittäjyyskasvatus on yrittäjyyttä ammatinharjoittamisena huomattavasti laajempi käsite. Yrittäjyyskasvatus käsitteenä kattaa myös yrittäjyyskoulutuksen. Yrittäjyyskasvatus määritellään pääasiallisesti opetushallinnon tekemäksi laaja-alaiseksi työksi yrittäjyyden vahvistamiseksi. Näin se pitää sisällään sekä aktiivisen ja

oma-aloitteisen yksilön, yrittäjämäisen oppimisympäristön, koulutuksen ja yrittäjyyttä tukevan toimintaverkoston yhteistyön että yhteiskunnan aktiivisen ja yrittäjämäistä toimintaa tukevan politiikan. Opetusministeriön mukaan yrittäjyyskasvatuksen tuloksena syntyy yritteliäisyyttä kaikilla yhteiskunnan tasoilla sekä yritystoiminnan vahvistumista ja uutta yritystoimintaa.

Yrittäjyyskasvatus nähdään opetushallituksessa osana elinikäistä oppimista, jossa ihmisen koulutus- ja oppimispolkujen eri vaiheissa yrittäjyyteen liittyvät valmiudet kehittyvät ja täydentyvät. Tässä on kyse oman elämänhallinnan, vuorovaikutuksen ja itsensä johtamisen taidoista, kyvystä innovaatioihin ja muutosten kohtaamiseen. Näin koulutuksen ja kasvatuksen tehtävänä on opetushallituksen mukaan tukea yrittäjyyden kehittymistä toimintatavaksi, jossa asenne, tahto ja halu toimia yhdistyvät tietoihin ja korkeaan osaamiseen. Yleissivistävässä koulutuksessa korostetaan myönteisiä asenteita, yrittäjyyteen liittyviä perustietoja ja -taitoja sekä yrittäjämäistä toimintatapaa. Toisella asteella osaamista on syvennettävä ja lisättävä myös yritystoimintaan liittyviä valmiuksia. (Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.)

Yrittäjyyskasvatuksen määritelmä on haastava kahdesta näkökulmasta. Toisaalta se liittyy yrittäjyyden määrittelyyn, toisaalta kasvatuksen käsitteen erilaisiin tulkintoihin. Yrittäjyyskasvatus käsitteenä voidaan nähdä hyvinkin laajasti. Yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan usein joko yrittäjyyden eri tasojen (ks. luvut 2.1.1, 2.1.2, 2.1.3) tai yksittäisen yrittäjyyden muodon näkökulmasta.

Kuvio 2. Yrittäjyyden muotojen synergisyys, päällekkäisyys ja vuorovaikutus. (Kyrö 1997).

Kulttuurin siirtyminen näkyy käytännössä niissä tavoissa, joilla yhteiskunta sosiaalistaa toimijansa kasvatuksen avulla vallitsevaan talousjärjestelmään. Remes (2001) tuo esiin Kyrön näkemyksen yrittäjyydestä ilmiönä, joka on kulttuurisen prosessin tulos, jossa ulkoinen, sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Ulkoisen yrittäjyyden tunnusmerkkinä on oma itsenäinen yritys, sisäinen yrittäjyys on organisaation kollektiivinen toimintatapa ja omaehtoinen yrittäjyys on yksilön oma toimintatapa. Kun yhteiskunnassa vallitsee yrittäjämäinen kulttuuri, se muovaa näkemystämme ihmisestä ja maailmasta. Tätä havainnollistaa laaja kulttuurin kehä. Yhteiskunnan näkemys ilmenee sen oppimisjärjestelmien ja sisältöjen kautta. Näin ollen omaehtoinen yrittäjyys ja siihen liittyvä pedagogiikka muodostavat kulmakiven yrittäjyydelle. Yrittäjyyskasvatus liittyy kaikkiin yrittäjyyden muotoihin ja yhdistää yrittäjyyden ominaisuudet, muodot ja tasot oppimiseen. (Remes 2001b, 370.)

Koulun opetustoiminnan järjestelyissä yrittäjyyttä voidaan tarkastella kokonaisuutena kolmen muodon vallitessa tai yhden kolmesta ollessa tarkastelun keskiössä. Yrittäjyyskasvatukselle ja yrittäjämäiselle pedagogiikalle muodostuu eri tarkastelukulmien valinnan mukaan erilainen yleisilme. Ulkoisen yrittäjyyden

ollessa tarkastelun keskiössä yrittäjämäinen pedagogiikka vastaa lähinnä liike-elämän kasvatusta, sisäisen yrittäjyyden yhteistoiminnallista yrittäjämäistä pedagogiikkaa ja omaehtoinen itsenäistä uutta luovaa seikkailua oppimisympäristöissä. (Emt., 370.)

Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä erikseen myös tietynlaisena sisältönä, erillisenä menetelmänä tai parhaimmillaan osana toimintakulttuuria. Yrittäjyyskasvatus on kasvatuksen teema, jota voidaan edistää yrittäjyyttä ja yritteliäisyyttä vahvistavien oppimis- ja ohjausmenetelmien sekä opetussisältöjen kautta. Käytännössä yrittäjyyskasvatus on opettajien toimintaa - tuotettua opetusta sekä koulun toimintakulttuuria. Siten opettajan asenne yrittäjyyteen ja tietämys yrittäjyydestä on tärkeää. Yrittäjyyskasvatus käsitteenä on tuottanut ongelmia koulu-kontekstissa. Yrittäjyyskasvatuksen ymmärtäminen kapea-alaisesti on saanut varautunutta suhtautumista perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opettajissa. Opettajan kyky käyttää yrittäjyyskasvatusta tukevia pedagogisia menetelmiä sekä ymmärrys koko yrittäjyyskasvatuksen holistisesta sisällöstä auttavat yrittäjyyskasvatuksellisten tavoitteiden saavuttamisessa.

Yrittäjämäistä pedagogiikkaa tutkineet Kyrö sekä Remes ovat tuoneet keskusteluun mukaan yrittäjyyskasvatuksen opetuksen sisältönä ja opetusmenetelmänä. Remes (2001) tarkoittaa yrittäjyyskasvatuksella oppilaitoksen opetussuunnitelmaan kuuluvaa oppimisen menetelmää, jolla pyritään antamaan oppijalle organisaatiotoimijana toimimisen lisäksi edellytykset oppia toimimaan yritteliäällä tavalla. Yrittäjyyskoulutus taas antaisi tiedollisia valmiuksia yrittäjänä toimimiseen. Remeksen mukaan oppiminen yrittäjyyskasvatuksessa on oppijan laaja-alaisia mahdollisuuksia kehittävä toimintatehtävä, jota määrittävät ensisijaisesti avoimuus, vapaus ja vastuullisuus (Remes 2001b, 379). Kyrö ja Ripatti (2006,17) ovat ehdottaneet, että yrittäjyyskasvatusta voitaisiin käyttää pääkäsitteenä, jonka alakäsitteeksi sopivat yrittäjämäinen oppiminen ja opetus, joita voidaan tarkentaa yrittäjämäisyydellä (entrepreneurial) ja yritteliäisyyden (entrepreneurship) käsitteellä.

Yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden käsitteen määrittelyt eroavat usein huomattavasti toisistaan. Esimerkkinä Ristimäki, jonka mukaan yrittäjyyskasvatus kattaa

laajasti ihmisen koko elämänkaaren, lapsuudesta aikuisuuteen ja vanhuuteen. Yrittäjyyskasvatus tarkoittaisi silloin hyvää elämänhallintaa. Yrittäjyyskoulutus puolestaan nähdään enemmän tai vähemmän institutionaalisenä, jolla on alku ja loppu. Kursseilla taas koulutetaan nykyisiä tai uusia yrittäjiä. (Ristimäki 2004, 12.) Leskisen (2000, 3) mukaan yrittäjyyskasvatus koostuu sekä yrittäjyyden että oppimisprosessin tuntemisesta. Hän tuo yrittäjyyskasvatuksen määrittelyssä esiin yksilön yrittäjämäisen ajattelu- ja käyttäytymismallien kehittämisen sekä erilaisten yrittäjyyden muotojen tuntemisen lisäämisen (emt., 11, 52). Seikkula-Leino (2007, 26) määrittelee yrittäjyyskasvatuksen kansalaiskasvatukseksi, jolloin vaikutetaan taitoihin, käyttäytymiseen ja uskomuksiin.

Remes (2003, 164) haastaa tutkijat määrittelemään yrittäjyyskasvatusta nimenomaan oppivelvollisuuskoulussa, koska keskustelu aiheesta on kansallisesti ja kansainvälisesti vähäistä. Tieteellisen yrittäjyyskasvatuksen määrittely pohjautuu ainoastaan aikuiskasvatukseen ja jättää tämän selkeän puutteen kansalaiskasvatuksesta luotavalle yrittäjyyskasvatukselle. Näin ollen perusopetuksen yrittäjyyskasvatus näyttää asettavan omat vaatimuksensa yrittäjyyskasvatuksesta tehtävälle tieteelle. Remes (2003, 11) huomauttaa, että perusopetukseen soveltuvasta yrittäjyyskasvatuksen pedagogiasta ei ole vielä olemassa tieteellistä argumentointia, ja yrittäjyyskasvatuksen oppimisen tapaa esittävä tieteellinen tutkimuskin on vähäistä. Keskeistä on kysyä, mitä yrittämiseen kasvaminen itse asiassa tarkoittaa.

Remes ehdottaakin, että yrittäjyyskasvatus määriteltäisiin sekä koulutuksen että kasvatuksen käsitteen avulla. Näistä yrittäjä- (tai yrittäjyys)koulutus antaisi tiedollisia valmiuksia yrittäjänä toimimiseen ja yrittäjyyskasvatus olisi oppilaitoksen opetussuunnitelmaan kuuluva oppimisen menetelmä, jolla pyritään tietoisesti antamaan oppijalle organisaatiotoimijana toimimisen lisäksi edellytykset oppia toimimaan yritteliäällä tavalla. Kysymys on mitä- ja miten-tasojen yrittäjyyskasvatuksen pedagogisen jäsentämisen kuvaamisesta. Silloin mitä-taso kuvaa yrittäjyyden tietosisältöä ja miten-taso yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikkaa. (Emt.,163.)

Yrittäjyyskasvatuskenttään uutta näkemystä erilaisella tulkinnallaan on tuonut Risto Ikonen. Ikonen (2007) pohjaa historian antamaan todistukseen siitä, että aktiivisen kansalaisen yksi ilmenemismuoto on taloudellinen yritteliäisyys. Ikonen näkee yrittäjyyskasvatuksen taloudellisen yrittäjyyden kautta kansalaiskasvatuksen osana ja yleisenä yhteiskunnallisena valmiutena. Hän uskoo, että yrittäjyyskasvatus nivoutuisi kansalaiskasvatuksen yhteydessä paremmin koulujärjestelmään. (Ikonen 2007, 60.)

Ristimäen (2007) mukaan on tärkeää, ettei yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden määritelmä ole ristiriidassa koulun yleisten kasvatustavoitteiden kanssa. Koulun tehtävä on auttaa oppilasta selviämään tulevaisuuden tehtävissä ja valintatilanteissa. Ristimäki määrittelee yrittäjämäisen toiminnan innovatiivisuudeksi, riskienhallinnaksi ja katalyyttiseksi toiminnaksi. Samalla hän uskoo, että määritelmä ohjaa opettajia ymmärtämään yrittäjyyskasvatuksen mihin tahansa oppiaineeseen liittyvänä menetelmällisenä kysymyksenä. (Ristimäki 2007, 35.)

Luukkainen ja Wuorinen (2002) näkee yrittäjyyskasvatuksen oppimistilanteisiin liittyvänä pitkäjänteisenä asennekasvatuksena. Yrittäjyyskasvatuksella pyritään siihen, että lapsella ja nuorella on työikäisenä kykyä ja uskallusta etsiä ja löytää keinoja vastata omasta ja lähimmäistensä hyvinvoinnista. Yrittäjyyskasvatus on siis sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden, yrittäjämäisen käyttäytymisen kehittämistä ja edistämistä. Heidän mukaan ”kaiken kasvatuksen tulisi olla yrittäjyyskasvatusta! Kaikki konstruktivistisessä hengessä toteutettu koulutus ja kasvatus ON yrittäjyyskasvatusta!” (Luukkainen & Wuorinen 2002, 9, 202.) Mielestäni näin laaja määrittely vaikeuttaa yrittäjyyskasvatuksen jalkautumista opetukseen. Näin ollen kyseenalaistan kaiken kasvatuksen ja opetuksen olevan yrittäjyyskasvatusta, joten pitäytyisin muiden tutkijoiden yleisemmin tunnetuissa määrittelyissä. Käsitteistön avaaminen ja yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan pohtiminen kysymysten, mitä, miten ja missä avulla selventäisi yrittäjyyskasvatuksen merkitystä yläkouluissa ja lukioissa.

Yrittäjyyskasvatuksessa on tärkeää konkreettinen toiminta ja kokemuksellisuus. Yrittäjyyskasvatuksessa on useita työtapoja kuten yhteisöllinen oppiminen ja tekemällä oppiminen, joissa korostuvat ongelman ratkaisu, virheistä oppiminen

ja luovuus (Seikkula-Leino 2007, 36). Yrittäjyyttä tukevassa oppimisympäristössä opetus rakentuu ongelmaratkaisulle ja vuorovaikutukselle.

Yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuus muodostuu sisällöstä ja metodista (ks. Ristimäki 2004). Sisältöalueisiin voidaan luetella kuuluvaksi yrityksen toiminta, yrittäjyyden rooli yhteiskunnassa, ammatinvalintakysymykset, yritysten toiminta ja eettisyys sekä kuluttajan ja yrittäjän vastuullisuus (Kokko 2007, 15). Ristimäki näkee yrittäjyyskasvatuksen pitkäkestoisena prosessina, jota toteuttaa koko koulujärjestelmä yhteisenä katkeamattomana jatkumona. Ristimäen mukaan yrittäjyyskasvatus on enemmän metodi tai metodologinen kysymys kuin sisältö. Yrittäjyyskasvatuksessa on pääosin kysymys oppilaan yrittäjyyttä tukevista opetusmenetelmistä. Yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen opettaminen ei automaattisesti lisää yrittäjyysaktiivisuutta. (Ristimäki 2004, 47; 2007, 41.) Oppijan oma aktiivisuus korostuu. Useista eri määrittelyistä voidaan tiivistää, että yrittäjyyskasvatus voi ilmetä joko sisältönä, menetelmänä tai osana toimintakulttuuria. Yrittäjyyskasvatuksen käsitettä tulisi avata kaikissa mahdollisissa yhteyksissä mahdollisimman käytännönläheisesti.

Tutkimuksessani on yrittäjyyskasvatus käsitteen ohella käytetty myös termiä yrittäjyyskasvatuskoulutus. Yrittäjyyskasvatuskoulutuksella tarkoitetaan aiheen koulutusta ja opetusta opettajille riippumatta koulutuksen muodosta tai kestosta. Käsitettä on käytetty erikseen muun muassa tutkimuskyselyssä, sillä opettajia koulutetaan, eikä niinkään kasvateta koulutuksessa.

2.4 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet

Peruskoulussa yrittäjyyskasvatus tarjoaa nuorelle tietoa ja kokemusta yrittäjyydestä niin kuin muistakin työmuodoista, jotta hän pystyy tietoon pohjautuen aikanaan tekemään omat valintansa. Suomessa yrittäjyyskasvatus otettiin mukaan valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin vuonna 1994. Tavoitteeksi määriteltiin tuolloin oppilaan sellaisten tietojen, taitojen ja asenteiden tukeminen, joita hän tarvitsee opiskeluaikanaan sekä myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen

palveluksessa. Vuosien 1994-2004 välillä yrittäjyyskasvatus käsitteen painopiste laajentui taloudellisesta näkökulmasta yrittäjyyden potentiaaliin ja yrittäjämäisten valmiuksien kehittämiseen. (ks. Ikonen 2006.)

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet voidaan jakaa opetussuunnitelmien perusteella kolmeen tavoitetasoon:

- 1) Asennetaso, joka kattaa koko koulutusjärjestelmän
- 2) Tietotaso, joka on peruskoulun jälkeen tuleva taso
- 3) Taitotaso, joka on ammatillisella toisella asteella. (ks. Ristimäki & Evälä 2001.)

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteille on suomalaisessa koulujärjestelmässä ominaista laaja näkemys yrittäjyydestä sekä työelämäyhteyksien ja yrittäjien käytännön toiminnan tuntemuksen korostaminen (Kyrö & Ripatti 2006, 20). Yrittäjyyskasvatuksen yleistavoitteeksi voidaanakin asettaa myönteisten yrittäjyysasenteiden kehittymisen tukeminen ja yrittävyyteen kasvaminen.

Leskisen (2000, 53) mukaan pitkäkestoisen kasvatuksen edellytyksenä on yhteistyö eri koulujärjestelmien välillä – varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Leskinen nostaa yrittäjyyskasvatuksen keskiöön oppijan, joka omaa taidon selviytyä muuttuvassa yhteiskunnassa ja näkee vaihtoehtona oman työpaikkansa luomisen. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on kasvattaa yrittäjämäisesti toimivia ihmisiä elämän eri saroille. Hän näkee yritteliään ihmisen luonteeltaan itsenäisenä, jolla on vahva itsetunto, vastuuntuntoinen asenne elämään ja halu suoriutua tehtävistään itsenäisesti. Keskeiseksi tavoitteeksi oppilaitoksessa tutkija mainitsee yrittäjämäisen ilmapiirin ja kulttuurin luomisen. (Emt., 3,11, 52, 174.)

Ristimäki (2004) on jakanut yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet kahteen osaan:

- 1) edistää oppilaiden yrittäjämäistä toimintaa
- 2) tuoda yrittäjyys esiin varteenotettavana ammatinvalinnan vaihtoehtona.

Vaikka tavoitteiden tulee olla muualla kuin ulkoisessa yrittäjyydessä, Ristimäki huomauttaa, ettei yrittäjyyskasvatuksen laajoja tavoitteita voida saavuttaa, jos

päädytään ainoastaan sisäisen yrittäjyyden korostamiseen (emt., 49). Ristimäki pohtii, ohjaako sisäisen yrittäjyyden korostaminen aiheen osalta piilo-opetussuunnitelman kaltaiseen ilmiöön. Hänen mukaan sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden jaosta koulumaailmassa voitaisiin jopa luopua ja puhua sen sijaan yrittäjyyskasvatuksesta sekä yrittäjyyden edistämisestä. (Ristimäki 2009.)

Seikkula-Leinon (2007) mukaan tavoitteena on kasvattaa yritteliäitä kansalaisia, jolloin myös omaksutaan valmiudet yrittäjyyden kehittämiseen. Yrittäjämäisissä valmiuksissa korostuvat yrittäjyyden kolme aiemmin esiteltyä muotoa: sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen yrittäjyys. Valmiuksien kehittymisen edellytyksenä on, että yksilöllä on riittävät itsesäätelytaidot (ks. luku 2.2.4). (Emt., 30.)

Opetusministeriö on julkaissut Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat (2009), joka linjaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet vuoteen 2015. Opetusministeriön tavoitteena on vahvistaa yksilöiden yrittäjämäistä asennetta ja lisätä yrittäjyyden houkuttelevuutta yhtenä uravaihtoehtona koko koulutusjärjestelmässä. Opetusministeriön toimialalla yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet liittyvät

- 1) osallistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittämiseen, luovuuden ja innovaatiotoiminnan vahvistamiseen koulutuksessa, vapaa-ajalla sekä työelämässä
- 2) valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämiseen
- 3) uuden yritystoiminnan käynnistämiseen, toimivien yrittäjien ja heidän yritystensä kehittämiseen sekä omistajavaihdosten tukemiseen.

Vuoteen 2015 mennessä (huomioitu vain perusopetus ja lukiokoulutus)

- toimijoiden verkostoyhteistyön vahvistuminen kaikilla tasoilla
- toimintojen painopiste alue- ja paikallislähtöistä
- alueellisten resurssikeskusten toiminta vakiintunut ja valtakunnallisesti kattava
- yrittäjyyskasvatus vahvemmin uudistuviin opetussuunnitelman

- perusteisiin ja osa oppilaitosten omia opetussuunnitelmia
- osaksi kuntien koulu- ja elinkeinotoimen strategioita
 - poikkitieteellistä yrittäjämäisiin oppimisympäristöihin ja yrittäjyyspedagogiikkaan liittyvää tutkimusta
 - opettajien peruskoulutukseen yrittäjyyskasvatus
 - malli opettajien laajamittaisemmalle osallistumiselle täydennyskoulutukseen ja työelämäjaksoille
 - verkostoyhteistyötä vahvistavat virtuaaliset oppimisympäristöt

(Opetusministeriön julkaisuja 2009:7, 14 — 15.)

Varsinais-Suomen maakunnan kannalta on merkittävää, että suuntaviivoissa yrittäjyyskasvatusten resurssiverkoston, YES-keskustoiminnan, tahdotaan olevan kattavaa ja vakiintunutta.

Opetushallituksen rahoittamassa Yrittäjyyskasvatuksella ja osaamisella muutosvoimaa -kehittämishjelmassa korostetaan osittain myös samoja päämääriä kuin edellä. Kehittämistoiminnan tavoitteena on lisätä kansalaisten valmiuksia ryhtyä halutessaan yrittäjiksi yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen keinoin sekä liiketoimintaosaamista vahvistamalla. Tavoitteena on lisäksi vahvistaa yrittäjyyden houkuttelevuutta yhtenä uravaihtoehtona. Yrittäjyyden ja yritystoiminnan osaamis pohjan vahvistaminen kattaa koko koulujärjestelmän esikoulusta yliopistoon. Lisäksi edistetään opettajien ja rehtorien valmiuksia yrittäjyyskasvatukseen ja kehitetään oppimisympäristöjä ja opetusmateriaalia, joilla perehdytään yritystoimintaan sekä lisätään yksilön ja ryhmän toiminnallisuutta. Myös yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta vahvistetaan ja hyödynnetään olemassa olevaa. (ESR – rahoitus 2009.)

Vipuvoimaa EU:lta yritystoiminnan kehittämiseen, Euroopan Unionilta (EU) tukea voivat hakea hankkeisiinsa yritykset, oppilaitokset, tutkimuslaitokset, kunnat, seutukunnat ja muut oikeuskelpoiset yhteisöt tai niiden yhdistelmät. Tuet yritysten toimintaympäristön kehittämiseen voivat konkretisoitua esimerkiksi seuraaviin asioihin:

- *yrityshautomotoiminta*
- pääomasijoittaminen

- pk-yritysten yhteistoiminta, yritysverkostot, klusterit
- alueiden yritystoiminnan monipuolistaminen ja vahvistaminen
- *yritysten ja oppi- ja tutkimuslaitosten sekä muiden julkisten yhteisöjen yhteistoiminta*
- *yritystoimintaa tukevien tutkimus-, osaamis- ja innovaatioympäristöjen kehittäminen*

EU-raha antaa vipuvoimaa, jonka avulla suomalaisten ideat voidaan muuttaa käytännön kehittämishankkeiksi. Myös Varsinais-Suomen YES -keskushanketta Opetushallitus rahoittaa Vipuvoimaa EU:lta ESR -ohjelman kautta. (Ohjelma-kausi 2007-2013.)

Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo on kolmevuotinen ESR -kehittämishanke, jota rahoittavat Opetushallitus sekä Yksityisyrittäjien Säätiö. Hankkeen koordinaattorina toimii Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja osatoteuttajana Kerhokeskus-koulutyön tuki ry. Yrittäjyyskasvatuksen mittariston rakentamistyö pohjautuu tutkimustyöhön, joka on monelta kannalta katsottuna tarpeellista mutta myös haasteellista. Ensimmäisenä haasteena on konkretisoida yrittäjyyskasvatuksen EU-tason ja kansalliset tavoitteet opettajien työhön kytkeytyviksi sekä arjessa toteutettavaksi. Toisena haasteena on mittariston laaja käyttäjäryhmä: opettajat, rehtorit, koulutus päättäjät. Mittaamisen keskiössä olevien opettajien kannalta mittariston tulee ohjata ja tukea käytännön työtä ja toimia itsearvioinnin välineenä. Lisäksi mittariston tulee vastata niin perusasteen, lukion kuin ammatillisen toisen asteen tarpeisiin. (Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo 2009.)

Mittariston avulla pyritään selkeyttämään yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita, sillä yrittäjyyskasvatuksen jalkautuessa koko koulujärjestelmään yhtenäiset tavoitteet nähdään välttämättöminä. Yrittäjyyskasvatuksen osalta tuntuukin, että tavoitteiden määrittelijöitä ja määrittelyjä on liian monta, joten tavoitteiden arvioinnin työkalu on tervetullut seuraamaan yrittäjyyskasvatuksen toteutumista oppilaitosten toiminnassa.

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ovat toisaalta osin samoja, kuin yleensä työelämässä vaadittavat valmiudet. Toisaalta yrittäjyyskasvatukseen sisältyy yleisiä elämänhallinnan taitoja, joita koulutuksessa ja kasvatuksessa on jo

pitkään korostettu. Yrittäjyyskasvatusta onkin kritisoitu siitä, että sen tavoitteet ovat niitä, joita hyvällä kasvatuksella koulutuksessa tavoitellaan muutenkin. Kyseenalaistamiseen Luukkainen ja Wuorinen (2002) vastaavat ettei kysymys olekaan uusien arvojen ja tavoitteiden nimeämisestä. Kysymys on heidän mukaansa toisaalta sen tiedostamisesta, että useat persoonallisuuden kehittymiseen liittyvät tavoitteet liittyvät myös yrittäjämäiseen elämän- ja työasenteeseen ja toisaalta opetusmenetelmistä siten, että opettajan tekemät pedagogiset ratkaisut ovat tutkijoiden mukaan ratkaisevia yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymisen ja sisäistämisen kannalta. (Emt., 16.)

Tavoitteiden asettelua ovat arvostelleet eri syistä sekä Ikonen (2007) että Ristimäki (2007). Ikonen kritisoi yrittäjyyskasvatukseen liitettäviä kansallisen kilpailukyvyyn ja työllisyyden parantamisen tavoitteita, sillä tällöin yrittäjyyskasvatuksella nähdään olevan lähinnä välinearvoa. Myös Ristimäki nostaa esiin yrittäjyyskasvatukselle asetetut laajat tavoitteet kuten yrittäjien määrän kasvu, elinvoimaisuuden lisääminen ja alempi työttömyysaste. Näiden tavoitteiden vuoksi yrittäjyyskasvatus käytännön tasolla näyttää estyvän tai johtavan ristiriitaan. Ristimäen mukaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet tulisi määritellä niin, että yrittäjyyskasvatusta harjoittavat opettajat kykenisivät toimimaan tällä alueella. Lisäksi hän korostaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden, toimintatapojen ja käsitteen uudelleenmäärittelyä niin, että siihen voisi sitoutua kaikki yleissivistävän opetuksen opettajat kuten opetussuunnitelma edellyttää. (Ristimäki 2007, 34; 2004, 149.) Vaikka yrittäjyyskasvatus on ollut opetussuunnitelmissa pitkään, on osalla opettajista ollut paikoin vaikeuksia löytää sisältöjä ja keinoja yrittäjyyskasvatuksen haasteeseen vastaamiseksi. Haasteita yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen mielestäni tuovat lisäksi käsitteen moninaisuus sekä eri toimijatahojen erilaiset näkemykset ja tavoitteet.

Yrittäjyyskasvatuksessa korostuvat tiedot, taidot ja asenteet sekä yhteiskunnan aktiivinen ja yrittäjämäistä toimintaa tukeva politiikkaa, yhteisölliset ja yksityiset tavoitteet. Tiivistäen tavoitteena on kasvatus yrittäjyyteen, jonka tuloksena syntyy yritteliäisyyttä kaikilla yhteiskunnan tasoilla, yritystoiminnan vahvistumista ja uutta yritystoimintaa. Aiheen kehittämisen kannalta ongelmallisempänä näen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen käsitteiden monitahoisuuden. Käsitteiden

kirjo antaa mahdollisuuksia aiheen itselle sopivaan määrittelyyn, mutta samalla se antaa syyn yrittäjyyskasvatuksen toteuttamatta jättämiseen.

2.4.1 Yrittäjyyskasvatus yleissivistävässä koulutuksessa

Yleissivistävässä koulutuksessa korostetaan myönteisiä asenteita, yrittäjyyteen liittyviä perustietoja ja -taitoja sekä yrittäjämäistä toimintatapaa. Valtakunnallisessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa yrittäjyyskasvatus ei ole erillinen oppiaine, vaan se toteutetaan aihekokonaisuutena ”*osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys*”. Yrittäjyys on kytketty osallistuvaan kansalaisuuteen ja ilmaistu perusopetuksen osalta yhtenä seitsemästä aihekokonaisuudesta: 1) ihmisenä kasvaminen, 2) kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys, 3) viestintä ja mediataito, 4) *osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys*, 5) vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta, 6) turvallisuus ja liikennekäyttäytyminen, 7) teknologia ja ihminen.

Aihekokonaisuuksien yhdistämistä opetussuunnitelmaan pidetään arvokannottoina ajan haasteisiin ja keskeisinä kasvatus- ja opetustyön painopistealueina. Ne tarjoavat mahdollisuuden esimerkiksi teemapohjaiseen opetuksen eheyttämiseen. Lisäksi aihekokonaisuudet ilmenevät koulun oppimis- ja toimintakulttuurissa. Toimintakulttuurilla tarkoitetaan käytännön konkreettista tulkintaa koulun kasvatus- ja opetustehtävästä. Toimintakulttuuri tulee esille myös koulun juhlissa, teemapäivissä ja erilaisissa tapahtumissa. Myös oppilailta tulisi olla mahdollisuus toimintakulttuurin luomiseen ja kehittämiseen. (Opetushallitus 2004,17.) Opetussuunnitelman perusteet antavat mahdollisuuden paikallisten ja koulukohtaisten opetussuunnitelmien profilointiin. Ne antavat aihekokonaisuuksien toteuttamiseen väljät lähtökohdat, mikä on perusteltua. Siksi aihekokonaisuuksien kautta opetettavan asian lähestyminen voi tuoda uutta näkemystä ja syvyyttä oppimiseen. Kenties näin myös saavutetaan syvempää oppimista ja opitun tiedon siirtäminen on helpompaa. Oppilaitoksissa tämä näkyy todennäköisesti kirjavuutena käytännön toteutuksessa.

Yrittäjämäinen toimintakulttuuri ja toimintatapa toteutuvat parhaimmillaan yhteistyössä toimintaympäristön kanssa kullekin koulutustasolle asetettujen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden mukaisesti. Aihekokonaisuuden *osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* tavoitteet perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan:

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuden päämääränä on auttaa oppilasta hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmista ja kehittää osallistumisessa tarvittavia valmiuksia sekä luoda pohjaa yrittäjämäisille toimintatavoille. Koulun oppimiskulttuurin ja toimintatapojen tulee tukea oppilaan kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi sekä tukea oppilasta muodostamaan realistinen kuva omista vaikutusmahdollisuuksistaan. (Opetushallitus 2004,19.)

Yrittäjyyskasvatus ilmenee yleissivistävän koulutuksen eri asteilla eri tavoin. Siitä voidaan perusopetuksessa muodostaa myös valinnainen aine. Perusopetuksessa painopiste on asenteellisissa valmiuksissa, yrittäjämäisten ominaisuuksien ja toimintatapojen kehittämisessä sekä yrittäjyyden ymmärtämisessä yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta. Oppilaille tulee antaa mahdollisuus vastuunkantoon koulu yhteisössä ja omassa lähipiirissään, kannustaa heitä oma-aloitteisuuteen, ongelman ratkaisuun ja mielipiteen muodostukseen yhteisistä asioista. Oppilaiden tulee oppia tuntemaan työelämää ja yritystoimintaa, saada perustietoja koulu yhteisön, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja järjestöjen toiminnasta ja työnjaosta sekä perustietoja yrittäjyydestä ammattina. Koulun, yritysten ja yhteisöjen välisessä yhteistoiminnassa käytettävät toimintatavat ovat moninaisia: opintovierailut, yritysten edustajien ja yrittäjien vierailut kouluissa, yhteiset tilaisuudet, tapahtumat, projektit, kummiluokkatoiminta. (Opetusministeriön julkaisuja 2009:7, 19.) Siirryttäessä perusopetuksessa alemmiltä vuosiluokilta ylemmille ja edelleen perusopetuksesta lukioon painopiste siirtyy vähitellen sisäisen yrittäjyyden puolelta yrittäjämäisten toimintatapojen ja ulkoisen yrittäjyyden puolelle.

2.4.2 Yrittäjyyskasvatus lukiokoulutuksessa

Vuonna 2003 nuorten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin aihekokonaisuus ”*aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys*”. Lukiokoulutuksessa ai-

hekokonaisuudet ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä kasvatus- ja koulutushaasteita. Samalla ne ovat ajankohtaisia arvokannanottoja. Käytännössä aihekokonaisuudet ovat lukion toimintaa jäsentäviä toimintaperiaatteita ja oppiainerajat ylittäviä, opetusta eheyttäviä painotuksia. Niissä on kysymys koko elämäntapaa koskevista asioista. Lukion osalta yrittäjyys on kytketty aktiiviseen kansalaisuuteen ja ilmaistu yhtenä kuudesta aihekokonaisuudesta: 1) *aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys*, 2) hyvinvointi ja turvallisuus, 3) kestävä kehitys, 4) kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus, 5) teknologia ja yhteiskunta 6) viestintä- ja mediaosaaminen. (ks. Opetushallitus 2003.)

Lukiossa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden valmiuksia osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan eri alueilla poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen toimintaan sekä demokraattisuuteen kasvamista. Aihekokonaisuus *aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys* on lukiokoulutuksen opetussuunnitelman mukaan seuraavaa:

Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuden tavoitteena on kasvattaa opiskelijoita osallistuviksi, vastuuta kantaviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Se merkitsee osallistumista ja vaikuttamista yhteiskunnan eri alueilla poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen toimintaan sekä kulttuurielämään. Osallistumisen tasot ovat paikallinen, valtakunnallinen, eurooppalainen sekä globaali. (Opetushallitus 2003, 14.)

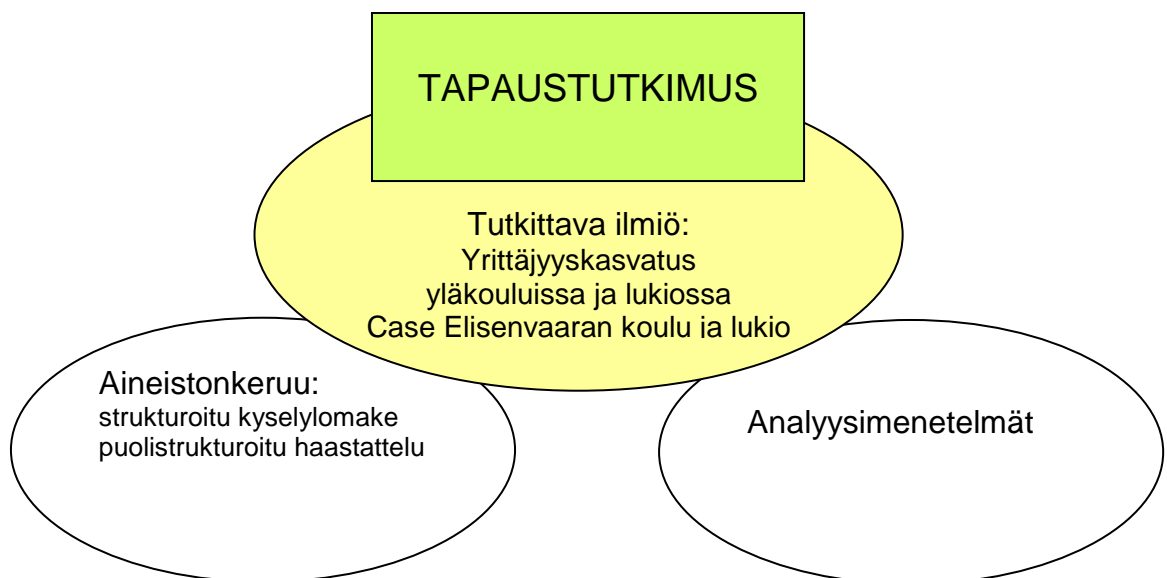
Lukion yrittäjyyskasvatuksen pääpainon tulee olla käytännön harjoittelussa ja omakohtaisten osallistumis- ja vaikuttamiskokemusten luomisessa. Lukiokoulutuksen aikana opiskelijoiden tulee omaksua aloitteellisuus ja yritteliäisyys toimintatavakseen. Yrittäjämäisen toimintakulttuurin tehtävänä on opiskelijoiden kasvattaminen vastuuseen itsestään ja tekemisistään, rohkaista uusiin askeliin sekä kehittää valmiuksia ja keinoja vaikuttaa ja osallistua lähiyhteisössä ja kotikunnassa yhteiskunnalliseen toimintaan. (Opetusministeriön julkaisuja 2009:7, 20.)

Tämän päivän aktiivinen kansalaisuus edellyttää nuorilta yrittäjämäistä asennoitumista omaan elämäänsä. Kiinnostus omaan ympäristöön ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin, taitoa ottaa asioista selvää, kyky hahmottaa uusia kokonaisuksia erilaisista näkökulmista sekä rohkeus tehdä itsenäisiä valintoja ovat yrittäjämäisiä taitoja, jotka tukevat oman elämänhallintaa. Laitisen ja Nurmen

(2007) mukaan lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen opittua passiivisuutta ja vieraantuneisuutta on vaikea myöhemmin murtaa. Siksi sekä aktiivisen kansalaisuuden että yrittäjyyden edistäminen edellyttää monipuolisten harrastus- ja osallistumismahdollisuuksien tarjoamista lapsille ja nuorille. (Laitinen & Nurmi 2007, 98.) Tähän voi vastata kunnan vapaa-aikapalvelut ja järjestötoiminta.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Seuraavissa luvuissa kuvataan tutkimuksen toteutumisen eri vaiheita sekä tutkimuksen kulkua tutkimuksen tavoitteen asettelusta ja tutkimustehtävien määrittelystä, aineiston keruun kautta aineiston analyysiin.

Kuvio 3. Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, miten perusopetuksen yläkoulu- ja toisen asteen lukiokoulutuksen opettajat ja opinto-ohjaajat ymmärtävät ja asennoituvat yrittäjyyskasvatukseen Varsinais-Suomessa. Tavoitteena on saada tietoa opettajien suhtautumisesta yrittäjyyskasvatukseen, sekä heidän käsityksistään että kokemuksistaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta ja ilmenemisestä yläluokilla ja lukiokoulutuksessa. Tutkimuksessa haluan myös selvittää, missä määrin opetuksessa yleisesti ilmenee traditionaalisia ja yrittäjyyskasvatuksen omaisia piirteitä (ks. Gibb 2005).

Tutkimustieto tuo esille myös yhden yläkoulun ja lukion näkökulmasta, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan käytännössä. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata tapaustutkimuksen muodossa Elisenvaaran koulua ja lukiota, jotka ovat yhtenä Varsinais-Suomen YES-keskuksen kumppanuuskouluna. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on kuvata yrittäjyyskasvatuksen roolia ja nykytilaa oppilaitoksessa. Tutkimus edustaa aluetutkimusta Varsinais-Suomen maakunnassa. Maantieteellisen aluevalinnan perusteluna on, että maakunnan rajat muodostavat myös Varsinais-Suomen Yrittäjät ry:n ja Varsinais-Suomen YES-keskuksen toimialueen.

Tutkimuksen pääkysymys:

Minkälaisia yrittäjyyskasvatuskäsityksiä tutkimusjoukon opettajilla on?

Tutkimuksen pääkysymykseen liittyy seuraavia alakysymyksiä:

Miten opettajat suhtautuvat yrittäjyyskasvatukseen?

Miten yrittäjyyskasvatusta näytetään opettajan työssä?

Miten opettajat kuvaavat yrittäjyyskasvatusta?

Ja miten ja minkälaiseksi opettajat määrittelevät roolinsa yrittäjyyskasvattajana?

Tutkimuksen teoriaperusta yrittäjyyskasvatuksesta pohjautuu vallitseviin yrittäjyyskasvatusta kuvaaviin määritelmiin ja käsitteisiin. Teoria tässä tutkimuksessa ei ole yhtenäinen vaan Eskolaa (2001, 137) lainaten paremminkin kokoelma sirpaleita. Tutkimuksen lähtöoletuksena on, että opettajat harjoittavat yrittäjyys-

kasvatusta, koska yrittäjyyskasvatuksella on peruskoulun ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman kautta hallinnollinen perusta. Opettajien yrittäjyysasenteiden tarkastelu nähdään tärkeäksi, koska opettajat voivat omalla esimerkillään, toiminnallaan ja ilmiöllään joko tietoisesti tai tiedostamattaan muokata vahvasti nuorten oppilaiden ajattelua. Tiedetään myös, että lapsuus- ja nuoruusiässä omaksutut asenteet ovat perusta koko elämälle. (Luukkainen & Wuorinen 2002, 10, 17.)

3.2 Tutkimuksen metodologinen tausta

Empiirinen tutkimukseni on laadullista tutkimusta, jonka tutkimusstrategiana olen käyttänyt tapaustutkimusta ja fenomenografista tutkimusotetta. Fenomenografisen tutkimusotteen tavoitteena on tuoda päivänvaloon ihmisten erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedonhankintaa. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia ilmiötä yrittäjyyskasvatus mahdollisimman kattavasti ja ymmärtää sitä. Tiedon keruun välineenä suositaan ihmistä. Lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 152, 155.)

3.2.1 Tapaustutkimus

Tapaustutkimuksen perimmäisenä tehtävänä on tehdä tapauksesta ymmärrettävä (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 31). Tapaustutkimuksen lähtökohtana on kerätä mahdollisimman monipuolinen aineisto ja kuvata tutkimuksen kohde perusteellisesti. Useimpia tapaustutkimuksia luonnehtivatkin seuraavat seikat: 1) holistisuus, 2) kiinnostus sosiaaliseen prosessiin tai prosesseihin 3) useanalaisien aineistojen ja menetelmien käyttö, 4) aikaisempien tutkimusten hyödyntäminen, 5) tapauksen ja kontekstin rajan hämäryys. (Emt, 10.)

Tapaustutkimus sisältää lähtökohtaisesti useita tutkimusmenetelmiä. Siksi on perusteltua sanoa, että tapaustutkimus ei ole metodi vaan tutkimustapa tai tut-

kimusstrategia, jonka sisällä voidaan käyttää erilaisia aineistoja ja menetelmiä. Tapaustutkimuksessa kohde on useimmiten tapahtumakulku tai ilmiö. Siinä siis tarkastellaan pientä joukkoa tapauksia tai vain yhtä tiettyä tapausta. (Emt, 9.) Tutkimuksessani tarkastelen yhtä tapausta, yrittäjäyyskasvatusta oppilaitos kontekstissa.

Koska tapaustutkimuksessa tapauksen ja kontekstin raja voi olla hämärä, ei ole itsestään selvä, miten tapauksesta muotoillaan tutkimuskysymys (Häikiö & Niemenmaa 2007, 46). Tutkimuksen lähtökohtana on ilmiö tai tapaus, joka kiinnostaa tutkijaa. Hänellä on usein ilmiöstä aiempaa tietoa ja sen pohjalta muodostuu alustava tutkimusongelma. Ongelman selvittämiseksi aletaan kehitellä täsmentäviä tutkimuskysymyksiä, jotka johtavat erilaisten empiiristen aineistojen pariin. Samalla tutkijan on mietittävä, millä keinoin tietty aineisto auttaa vastaamaan tutkimuskysymykseen. Menetelmien käyttö on mietittävä suhteessa aineistoon, ja aineisto on kerättävä pitäen mielessä tutkimuskysymys. Tapaus yhdistettynä tutkimuskohteeseen ja tutkimuskysymyksiin määrittää sen, mitkä ovat keskeisiä aineistoja ja menetelmiä. Tapauksen suhde tutkijan aiempaan tietämykseen ja tutkimusongelmaan määrittää tutkimuskohdetta ja tutkimuskysymyksiä. Tapaustutkimuksessa nämä syklit ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa: osa-alueet jalostuvat ja sitoutuvat toisiinsa. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 26.)

Aineiston valinta ja kerääminen ovat tärkeitä rajauksen välineitä. Tapaustutkimuksessa voidaan kerätä ja yhdistellä erilaisia aineistoja, ja eri tavoin syntyneet aineistot valaisevat tapausta eri perspektiiveistä. Tärkeä kysymys on, miten rajataan riittävä mutta ei liian laaja aineisto. Tutkimuskysymyksen pitäisi ohjata aineiston hankintaa. (Emt., 50.)

Tapaustutkimusta pidetään hyvänä lähestymistapana, kun tutkitaan jonkin asian nykytilannetta todellisessa elämässä (Eskola & Suoranta 2000, 65). Häikiö ja Niemenmaa (2007) toteavat, että jos tutkija osallistuu itse tutkittavaan prosessiin. Hän voi ymmärtää tapausta eri tavoin kuin täysin ulkopuolinen. Ihmisten suhteissa ja erilaisissa sosiaalisissa suhteissa liikkuu paljon hiljaista tietoa, joka ei välity haastattelutilanteissa. (Emt., 54.)

3.3 Tutkimusaineiston keruu ja sen kuvailu

Tutkimukseni tavoitteena on pyrkiä selvittämään Varsinais-Suomen yläkoulujen ja lukioiden opettajien yrittäjyyskasvatuskäsityksiä. Käytän tutkimuksessani sekä kvalitatiivista (teemahaastattelu) että kvantitatiivista (kyselytutkimus) tutkimusmenetelmää. Sillä valmiiden lomakkeiden, strukturoitujen vastausvaihtoehtojen käyttö ja lomaketutkimus liitetään yleisesti määrälliseen tutkimukseen, avoimet ja teemahaastattelut taas laadulliseen tutkimukseen. (Ronkainen, Mertala & Karjalainen 2008, 17.) Tutkimuksessani ilmenee mentelmätriangulaatio, sillä käytän kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusotetta yhtäaikaisesti. Menetelmätriangulaatiossa tutkimusaineisto kerätään samassa tutkimuskohteessa usealla tiedonhankintamenetelmällä (Eskola & Suoranta 2000, 70).

Primäärisen tutkimusaineiston hankin sähköisellä kyselyllä ja teemahaastatteluina. Kyselyaineiston keräsin huhtikuussa 2009 Webropol-sovelluksessa. Kyselyn välitin henkilökohtaisena sähköpostina Varsinais-Suomen yläkoulujen ja lukioiden opinto-ohjaajille sekä historian ja yhteiskuntaopin opettajille. Kyselytutkimuksessa toteutin yhden karhukierroksen. Poikkileikkaustutkimuksena web-kysely kuvaa yhden ajankohdan tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksessa selvitin aineenopettajien ja opinto-ohjaajien asenteita yrittäjyyskasvatukseen tutkimusajankohtana.

Kvalitatiivisen tutkimusaineiston keruussa on yleensä tavoitteena päästä lähelle tutkittavaa kohdetta. Laadullinen tutkimus pyrkii siihen, että aineistosta tulleet merkitykset tulevat löydetyksi. Tämä merkitysvälitteisyys tarkoittaa myös sitä, että todellisuutta ei kohdata koskaan paljaaltaan vaan osana erilaisia merkityskellistäviä käytäntöjä. Tutkijan pyrkimyksenä on tavoittaa tutkittavien näkökulma, heidän näkemysensä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Se ei pyri selittämään, ainakaan tilastollisessa mielessä, vaan aineiston ymmärtämiseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa päämenetelmänä oli teemahaastattelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 194.)

Elisenvaaran koulusta ja lukiosta aineiston kokosin sekä yksilö- että parihaastatteluina opinto-ohjaajilta ja aineenopettajilta. Perusopetuksen yrittäjyyskasvattajat haastattelin yhtenä ryhmänä. Ryhmässä vastaajia oli kaksi, opinto-ohjaaja ja opettaja. Lukion opinto-ohjaajaa ja opettajaa haastattelin kumpaakin erikseen. Tutkimus kuvailee tapaustutkimuksen muodossa Elisenvaaran koulua ja lukiota, jotka ovat yhtenä Varsinais-Suomen YES-yrittäjyyskasvatusthankeen kumppanuuskouluna.

3.3.1 Kyselytutkimus

Kysely on aineiston keräämisen tapa, jossa kysymysten muoto on standardoitu eli vakioitu. Kaikilta kyselyyn vastaavilta kysytään samat asiat, samassa järjestyksessä ja samalla tavalla. (Vilkkä 2007, 28.) Kaikkien kyselyyn osallistujien pitää ymmärtää kysymykset samalla tavalla (reliabiliteetti).

Pilottikyselyn toteutin eräässä viiden hengen opettajaryhmässä. Testauksen aikana arvioin vastausajaksi noin 15 minuuttia. Testauksen jälkeen tein kyselyyn tarvittavat muutokset.

Tutkimuksessani loin verkkokyselylomakkeen perinteisellä tavalla: kysytyä toimintaa tai mielipidettä arvioitiin vain yhden dimension (ulottuvuuden) pohjalta. Lomakkeeseen sisällytin valmiisiin vaihtoehtoihin perustuvia vaihtoehto- ja monivalintakysymyksiä ja laadullisiksi luonnehdittuja avokysymyksiä. Valintakysymyksissä vastaajan oli valittava jokin annettu vaihtoehto ja monivalintakysymyksissä vastaaja sai valita useamman vaihtoehdon. Strukturoitujen kysymysten lisäksi käytin sekamuotoisia kysymyksiä, joissa annoin osan vastausvaihtoehdoista, joiden jälkeen annoin vielä yhden avoimen kysymyksen. Varsinaisia avokysymyksiä, joihin vastaaja vastaa omin sanoin, oli kaksi. Vaikka avokysymykset antavat paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä, niiden kohdalla vastausprosentti usein vähenee. (Ronkainen, Karjalainen & Mertala 2008, 21, 37.) Lomakkeekysymyksissä erilaisia asenteita ja käsityksiä mitataan arvioimalla asiaa neliportaisella Likert-asteikolla (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004). Kysely oli laadittu osittain Seikkula-Leinon (2007) tutkimuskyselyä mukaillen (ks. LIITE 1).

Tutkimuskyselyn toteutin elektronisena kyselynä Varsinais-Suomen yläkoululla ja lukiossa. Kyselylomakkeen ja -kutsun lähetin yläkouluille 2.4.2009 ja lukioihin 6.4.2009. Kyselyssä toteutin yhden karhukierroksen. Tutkimusaineiston keräämiseen käytin sähköpostikyselyä Webropol sovelluksessa. Vastaajille lähetin sähköpostiviestinä informatiivisen kyselykutsun, joka kertoi mihin tietoja kerätään, kuka kerää ja miten tutkimusetiikasta pidetään huolta. Kutsun mukana jokainen sai myös oman henkilökohtaisen linkin kyselyyn. Lomakekyselyjen yhteydessä ei yleensä laadita erikseen tutkimussopimusta vaan rekrytointikirjeen perusteella vastaaminen tulkitaan luvaksi aineiston käyttöön kirjeessä kuvatulla tavalla. Kuntien ja kaupunkien vapaasti luettavat sivustot ovat verrattavissa julkisiin asiakirjoihin ja siten niiden käyttö ei edellytä tutkimuslupaa. (Kuula 2006,171.)

Tutkimuksessani sähköisen kyselyn etuina olivat mahdollisuus laajan aineiston keräämiseen; kun tutkittavia oli paljon, kysymyksiä oli monta ja tutkittavat olivat hajallaan. Tutkimuksen reliabiliteettia vähentää mm. väärinymmärrysten kontrollin puute ja avokysymysten käsittely, joka on aina subjektiivista. On kuitenkin arvioitavissa, että nämä vastaukset avaavat tutkittavia ongelmia aivan eri näkökulmasta ja tuovat siten tietynlaista syvyyttä tutkimukseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 184, 190.)

3.3.2 Teemahaastattelu

Hirsjärvi ja Hurme (2001) määrittelevät haastattelun aineiston keruumenetelmäksi, jossa haastateltava on merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Haastattelu sopii hyvin, kun kyseessä on vähän kartoitettu, melko tuntematon aihealue tai jo ennalta tiedetään, että tutkimuksen aihe tuottaa vastauksia monitahoisesti ja moniin suuntiin. (Emt., 35.) Haastattelu on aina vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijä ja haastateltava toimivat suhteessa toisiinsa, ja kaikki haastatteluaineisto on osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua materiaalia.

Tutkimuksessani haastattelumenetelmänä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Eskolan ja Suorannan (2000) mukaan puolistrukturoiduissa haastatteluissa kysymykset ovat kaikille samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin. Teemahaastattelu on muodoltaan niin avoin, että siinä vastaaja pääsee halutessaan puhumaan vapaasti omin sanoin, jolloin kerätyn materiaalin voi katsoa edustavan vastaajan puhetta itsessään. (Emt., 85, 87.) Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin aihepiireihin. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastateltavilla on kokemuksia samankaltaisista tilanteista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47.) Haastattelussa saatu tieto on aina sidoksissa siihen tutkimusympäristöön, josta tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Laadullisessa haastattelussa korostuu kokemukset tutkittavasta tilanteesta sekä kyky ja halukkuus keskustella aiheesta.

Valittujen teema-alueiden tulisi olla niin väljiä, että tutkittavan ilmiön todellinen monipuolisuus paljastuu. Yksityiskohtaista kysymysluetteloä ei käytetä, vaan laaditaan teemaluettelo teema-alueiden pohjalta. Ne ovat alueita, joihin haastattelukysymykset varsinaisesti kohdistuvat. Haastattelutilanteessa teema-alueet tarkennetaan kysymyksillä. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu, että tutkijan lisäksi myös tutkittava toimii tarkentajana. Hän ikään kuin omilla vastauksillaan tarkentaa ja syventää teema-alueita. (Emt., 66-67.)

Elisenvaaran koulun ja lukion aineiston keräsin sekä yksilö- että parihaastatteluina. Lähtökohtaisesti tarkoitukseni oli toteuttaa haastattelut parihaastatteluina ja kumpaankin ryhmään valitsin kaksi haastateltavaa, aineenopettajan ja opinto-ohjaajan. Parihaastatteluista tein lopulta toisen yksilöhaastatteluina, sillä haastattelujen tekohetkellä eri syistä toinen haastateltavista ei ollut tavoitettavissa. Tutkimuksessa haastattelin kaikkiaan neljää henkilöä.

Haastattelutilanteen ajankohdista sovittaessa kerroin haastattelun aihepiirin ja tutkimuksen tarkoituksen. Haastatteluissa edettiin keskeisten aihealueiden ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Haastattelu oli puolistrukturoitu haastattelu, joka täytti teemahaastattelun piirteet. Teemahaastattelussa on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Emt., 47.)

Kaikki kolme tutkimushaastattelua tein Elisenvaaran koululla, tilanteen mukaan tyhjässä neuvotteluhuoneessa tai haastateltavien työhuoneissa. Haastatteluajat olivat nivottu opettajien opetustuntien jälkeen tai ennen tuntien alkua. Haastatteluluolosuhteet olivat optimaaliset, kommunikointi oli mahdollisimman häiriötöntä. Ilmapiiri oli yleisesti melko avoin. Yksi haastattelu oli kestoaltaan noin puoli tuntia. Tutkimushaastattelut nauhoitettiin haastateltavien suostumuksella ja purettiin tietokoneelle tekstimuotoon. Kaikki haastattelut litteroitiin kokonaisina sanasta sanaan yhtenevällä tavalla heti haastattelujen jälkeen. Tutkimusraportissa haastateltavista ei käytetä nimiä heidän puhettaan lainatessa.

Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelun käyttö tässä tutkimuksessa on perusteltua, sillä itse tutkimuksen aihe, yrittäjyyskasvatus on ilmiönä monipuolinen ja abstrakti kokonaisuus. Haastateltavia yhdistävät teemat yrittäjyys ja yritteliäisyys. Haastattelun avulla sain syvempää ja laaja-alaisempaa tietoa haastateltavilta kuin olisin saanut pelkällä kyselylomakkeella. Haastattelu on myös menetelmänä joustavampi ja sallii täsmennykset.

3.4 Tutkimuksen perusjoukko

Tutkimukseni sähköpostikyselyn vastaajiksi valitsin varsinaissuomalaiset yläkoulujen ja lukioiden opettajat, jotka harjoittavat tai joiden oletetaan harjoittavan yrittäjyyskasvatusta. Osallistumiskutsun kyselyyn lähetin sekä yläkoulujen ja lukioiden historian ja yhteiskuntaopin aineenopettajille että opinto-ohjaajille. Lisäksi kyselykutsun lähetin koulusihteereille, joiden toivoin välittävän kyselyn oppilaitoksen yrittäjyyskasvatuksesta vastaavalle opettajalle.

Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa ovat aihekokonaisuudet osallistuva, aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys. Historian ja yhteiskuntaopin aineenopettajia sekä opinto-ohjaajia yhdistää yhteiskuntaopissa ja oppilaanohjauksessa teemat yrittäjyys ja yritteliäisyys. Perusjoukon tutkimukseleni valitsin, sillä että tutkimusryhmällä on suhde tutkittavaan asiaan. Aineistona kyse on näytteestä, jonka laatua arvioidaan, miten relevanttia asiantuntemusta

vastaajiksi kutsutut edustavat aihepiiristä (Ronkainen 2008, 73). Koska osa sähköposteista osoittautui vanhoiksi, tutkimuksen kohdejoukoksi hyväksyin vain ne henkilöt, joilla on toimiva sähköpostiosoite. Lopullisesta vastaajajoukosta poistin myös kaikki koulusihteereiden sähköpostiosoitteet, joiden kautta ei ollut vastattu kyselyyn.

Tutkimuksessa oli kaikkiaan 54 perusasteen yläkoulua ja 31 lukiota. Yhteensä lähetin 253 kyselyä henkilökohtaisena sähköpostina yläkoulujen ja lukioiden historian ja yhteiskuntaopin opettajille sekä opinto-ohjaajille. Tutkimusjoukon vastausprosentti oli 45 %. Opettajien näyte oli kattava (n=113), koska tarkoituksenani oli kuvata yleisimmin, minkälaisia yrittäjyysasenteita tutkimusjoukon opettajilla on.

Matalaan vastausprosenttiin tutkimuksessani voi osittain vaikuttaa opettajien työkuvien määrittely. Opetushenkilöstö saa jatkuvasti vastatakseen erilaisia kyselyjä. Myös työkiireet ovat saattaneet vaikuttaa vastaamiseen. Kadon osalta ongelmallisinta on ennen kaikkea se, että voidaan olettaa, että vastaamatta jättäneet ovat osittain niitä, joille yrittäjyys ja sen opettaminen on vieraampaa. Tämä saattaa aiheuttaa aineistoon harhan tältä osin.

Tutkimusjoukko muotoutui palautuneiden kyselyjen mukaan seuraavanlaiseksi:

- opettajat, luokat 7-9, 77 henkilöä
- lukio-opettajat, 34 henkilöä
- rehtorit, 3 henkilöä

Yhteensä opettajia ja opinto-ohjaajia on tutkimuksessa 113 henkilöä.

Haastattelun perusjoukon muodostivat Elisenvaaran koulun ja lukion yrittäjyyskasvatusta harjoittavat opettajat, kaikkiaan neljä henkilöä. Tutkimukseni taustaa vasten ajatellen oli tarkoituksenmukaista keskittyä yhden yläkoulun ja lukion yrittäjyyskasvatuksen nykytilaan ja lähitulevaisuuteen opettajien näkökulmasta. Erityiseksi Elisenvaaran koulun ja lukion teki se, että se on Varsinais-Suomen YES-keskuksen kumppanuuskoulu.

3.5 Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimuksessani analysoin aineistoa sekä määrällisellä että laadullisella menetelmällä. Kyselytutkimuksen kvantitatiivisen aineiston analysoin Webropol-ohjelmaan sisältyvällä perusanalyysimenetelmällä, joka analysoi vastaajien kysymyksistä suorat jakaumat (f) ja prosentit. Avoimet kysymykset analysoin sisällönanalyysilla. Analyysissa tuotettu aineisto voidaan myös kvantifioida eli analyysia jatketaan siten, että sanallisesti kuvatusta aineistosta tuotetaan määrällisiä tuloksia. Tulokset julkaistaan kuvioina ja taulukkoina, joista ei voi erottaa yksittäisen henkilön vastauksia.

Laadullisen aineiston analyysi alkaa jo tietojenkeruuvaiheessa. Usein itse jo haastattelutilanteessa. Aineiston analysointi on laadullisessa tutkimuksessa aineistolähtöistä. Tutkimusaineiston analyysi on sidoksissa tutkittavaan asiaan ja tutkimustehtävään sekä aineiston keruutapaan. Tutkija tekee havaintoja sekä tutkittavasta materiaalista että kontekstista, jossa se esiintyy. Aineiston käsittelyssä pyritään kokonaisvaltaisuuteen sikäli, että tutkittavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään suhteessa kontekstiinsa ja tutkittujen tapahtumien erityispiirteisiin.

Laadullisen tutkimusaineiston analyysin aloitin litteroimalla eli kirjoittamalla sana sanalta puhtaaksi minilevykkeille tallennetut haastattelut. Litteroinnin valmistuttua luin haastattelut useamman kerran läpi. Teemahaastattelu antaa valmiin jäsennyksen aineistoon, jota hyödynsin analysoimalla aineiston teemoittelun avulla. Lisäksi esiin nousi muita teemoja, jotka olivat lähtökohtateemoja mielenkiintoisempia. Analyysista esiin nostetut teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin haastateltavien sanomista. Näkökulma muistuttaa fenomenografista lähestymistapaa: avainasemassa on haastateltavan kokemukset tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Analyysivaiheessa tutkijan päätehtävänä on päästä selville tutkimuskohteen sisäisestä rakenteesta ja sisäisistä merkityksistä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173, 168-169) Fenomenografisen tutkijan tavoitteena on onnistua tuomaan esiin se

konteksti, johon haastateltavan käsitykset liittyvät. Tutkimuskohteeni oli yrittäjäyyskasvatus Elisenvaaran koulussa ja lukiossa.

Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen rakensin samanaikaisesti aineiston analyysin kanssa etsien teoriaa tarkentamaan aineistosta nousseita asioita. Tutkimuksessa teorian asema aineiston analyysissä on teoriasidonnainen, jolloin analyysissä on teoriasidonnaisia kytkentöjä, mutta analyysi ei suoraan pohjautu teoriaan (Eskola 2001, 10).

Teemojen käsittelyn yhteydessä esitän näytepaloja, sitaatteja haastatteluista. Aineiston lainattujen kohtien tarkoituksena on kuvailla teemojen sisältöä. Sitaatteja käytän myös tulkintojen ja johtopäätösten tukena. Teemoittelun jälkeen tyypittelin aineiston (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001). Tällöin eri teemojen sisältä etsin asioille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostin näistä eräänlaisen yleistyksen. Tyypittelyssä tavallaan tiivistetään joukko tiettyä teemaa koskevia asioita yleistyksiksi, myös tyyppien kuvaamisessa käytin apuna sitaatteja.

4 YRITTÄJYYSKASVATUS YLÄKOULUILLA JA LUKIOISSA VARSINAIS-SUOMESSA

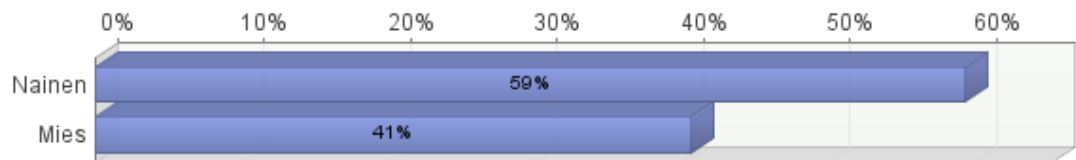
Kyselytutkimuksen avulla selvitin varsinaissuomalaisten yläkoulujen ja lukioden opettajien ja opinto-ohjaajien yrittäjäyyskasvatuskäsityksiä. Kyselylomake käsitti 15 kysymystä. Kyselyyn vastasi yhteensä 113 opettajaa ja opinto-ohjaajaa. Tutkimuksessa oli kaikkiaan 54 perusopetuksen yläkouluja ja 31 lukiota. Koulut olivat opettaja- ja oppilasmäärältään erikokoisia ja eivät näin muodosta yhtenäistä joukkoa. Näkökulma on yrittäjäyyskasvatuksesta vastaavien viranhaltijoiden näkökulma.

Tässä luvussa esitän kyselytutkimuksen tuottamaa tietoa. Tulokset esitän joko graafisesti tai taulukon avulla. Ensimmäisessä alaluvussa on esitetty tutkimusjoukon tausta. Sen jälkeen esitetään tutkimustulokset teemojen *toimintakulttuurit, yrittäjäyyskasvatus ja sen toteuttaminen* sekä *yrittäjäyyskasvattajat käsitteen määrittelijöinä* näkökulmasta.

4.1 Tutkimusjoukon tausta

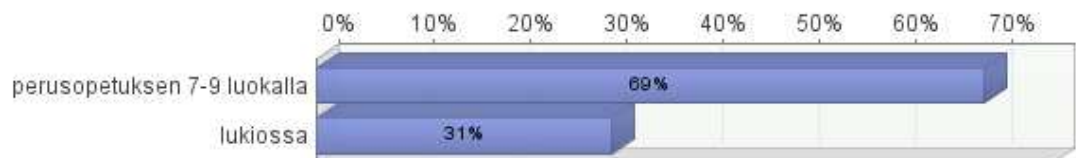
Tutkimuksen kohderyhmänä olivat varsinaissuomalaiset yläkoulujen ja lukioiden historian ja yhteiskuntaopin opettajat sekä opinto-ohjaajat, jotka harjoittavat tai heidän oletetaan harjoittavan yrittäjyyskasvatusta. Tutkimusjoukon vastausprosentti oli 45 %.

Kyselyyn vastasi yhteensä 113 henkilöä, 67 naista ja 46 miestä. Vastanneista oli 59 % naisia ja 41 % miehiä.

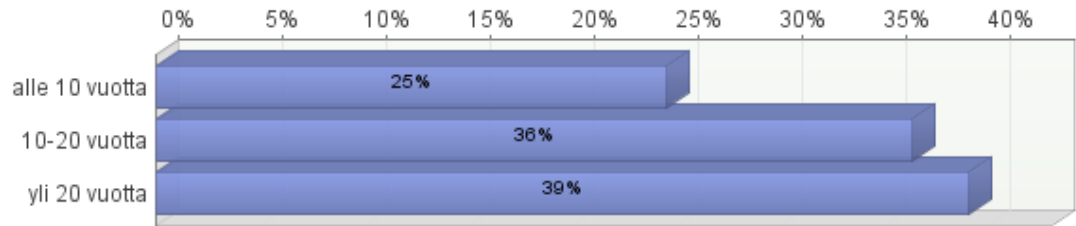
Kuvio 4. Vastaajien sukupuoli (n=113)

Kyselyyn vastanneista 77 opettajaa opetti perusopetuksen 7-9 luokilla ja 34 opettajaa lukiossa. Vastaavat prosenttiluvut olivat 69 ja 31. Tutkimus on yleiskatsaus, eikä perusopetuksen ja lukion opettajia erotella tutkimuksen analysoinnissa juuri toisistaan, sillä vastausmäärät olisivat jääneet erityisesti lukion osalta pieneksi. Yhtenä vastausvaihtoehtona olisi huomioitava myös opettajat jotka opettavat sekä yläkoulussa että lukiossa. Kaksi vastaajista ilmoitti työskentelevänsä (muuta kommentoitavaa) molemmilla kouluasteilla.

Kuvio 5. Missä opetat (n=111)?

Vastaajista opettajana yli 20 vuotta toimineita oli 39 % ja vastaavasti alle 10 vuotta virkaansa hoitaneita 24 %. Opetusalalla 10-20 vuotta työskennelleitä oli 36 %.

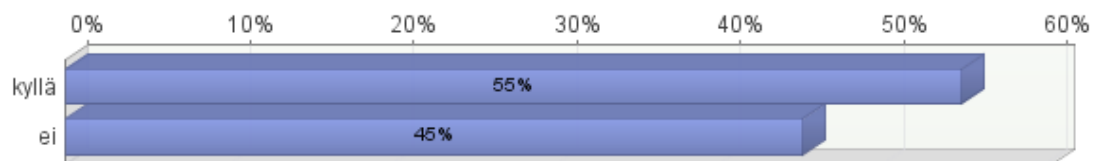
Kuvio 6. Olen toiminut opettajana (n=110)

Toimenkuvat esiintyivät lähes tasavahvana. Vakansseja hoiti 52 opinto-ohjaajaa ja 58 aineenopettajaa. Opettajien pääasiallisemmat opetettavat aineet olivat historia ja yhteiskuntaoppi, yhteensä 47 vakanssia. Vastauksien mukaan määrällisesti muut opetettavat aineet olivat: biologia, maantieto 1 kpl, kotitalous, terveystieto 1 kpl, matematiikka, fysiikka, kemia, atk 3 kpl, taloustiede, kaupalliset aineet 1 kpl, äidinkieli, vieraat kielet 3 kpl, käsityö 2 kpl, uskonto, yrittäjyyskasvatus kpl 1. Tutkimusjoukko käsitellään yhtenäisenä, sillä lähtökohta oletuksena oli, että kaikki harjoittavat yrittäjyyskasvatusta.

Taulukko 1. Toimenkuva sukupuolen mukaan (n=110)

Toimenkuva:	opinto-ohjaaja	aineenopettaja	Yhteensä
Sukupuoli: nainen	36	29	65
Sukupuoli: mies	16	29	45
Yhteensä	52	58	110

Yrittäjyyskasvatusta käsittelevään opettajien täydennyskoulutukseen (VESO-päivä) oli osallistunut yli puolet vastaajista eli 55 prosenttia.

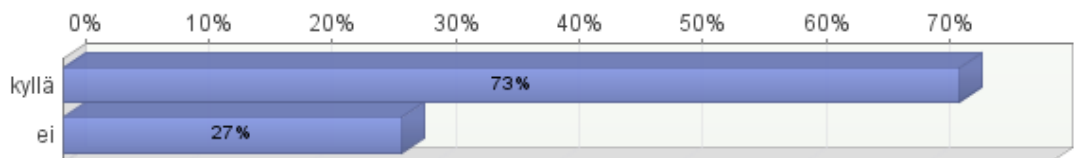
Kuvio 7. Veso-päivä (n=113)

Yleisesti yrittäjyyskasvatuksen täydennyskoulutukseen muualle oli hakeutunut vajaat puolet vastaajista (n=112) eli 44 %. Koulutusta muualta hakeneista lähes kolmasosa oli osallistunut Varsinais-Suomen Yrittäjien tarjoamaan koulutukseen.

Prosentuaalisesti opetusalan henkilöstöllä kouluttautumiserot ilmenevät seuraavasti: (huom! prosentuaaliset erot liittyvät ryhmän sisäiseen tarkasteluun) opinto-ohjaajat 48 %, opettajat lk 7-9 43 %, lukion opettajat 49 %. Pientä hajontaa ilmenee, mikä selittää sen, että suurta positiivista muutosta ei ole perusopetuksessa yrittäjyyskasvatuksen opetuksen toteutumisessa.

Sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroa siinä, miten on hakeuduttu yrittäjyyskasvatukseen koulutukseen muualle (miehet 42 %, naiset 45 %).

Sukupuolten välinen ero korostuu siinä, että naisilla ja miehillä on erilaiset kokemukset liike-elämästä (miehet 65 % ja naiset 78 %). Vastaajista 73 prosentilla oli itsellä tai lähipiirissä kokemusta liike-elämästä.

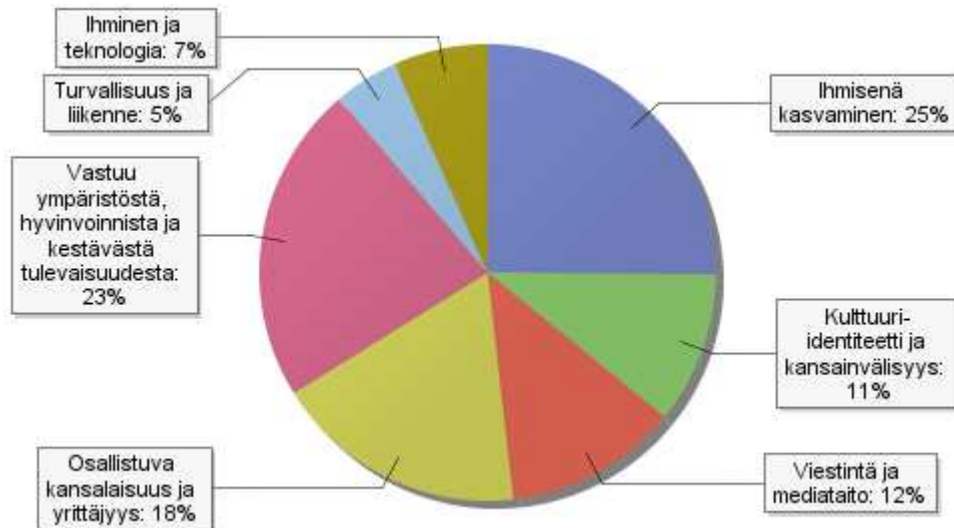
Kuvio 8. Kokemus liike-elämästä (n=113)

4.2 Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen koulun toimintakulttuurissa

Jokaisella oppilaitoksella on oma toimintakulttuurinsa, joka heijastaa yhteisön jäsenten toimintaa, ajattelua, tottumuksia ja päätöksentekoa ja joka vaikuttaa koko oppilaitoksen toimintatapaan. Koulun kasvatustavoitteiden ja arvojen sekä aihekokonaisuuksien tulee konkretisoitua toimintakulttuurissa. Tavoitteena on toimintakulttuuri, joka on avoin ja vuorovaikutteinen sekä tukee yhteistyötä niin koulun sisällä kuin kotien ja muun yhteiskunnan kanssa. (Opetushallitus 2004,19.)

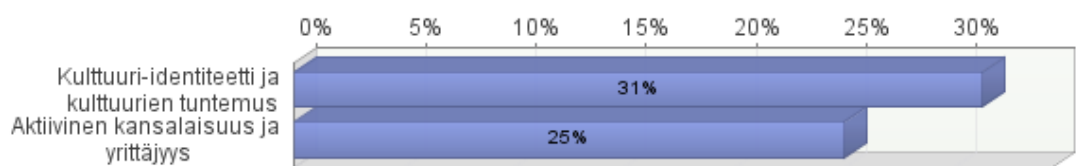
Opetussuunnitelmien aihekokonaisuuksien sijoittumista oppilaitoksen toimintakulttuuriin mitattiin monivalintakysymyksen avulla: *Mitkä aihekokonaisuudet ovat mielestäsi eniten painottuneet koulunne toimintakulttuurissa? Voit valita 1-3 vaihtoehtoa. Miten luokittelisit (oman henkilökohtaisen arviointisi mukaan) yrittäjyyskasvatuksen toteutumisen koulunne toimintakulttuurissa. Mitkä tahot ovat koulussanne osallistuneet yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteuttamiseen?*

Tutkittaessa *Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* – aihekokonaisuuden merkitystä vastaajia pyydettiin valitsemaan perusopetuksen aihekokonaisuuksista yhdestä kolmeen itselle tärkeintä kokonaisuutta. Valintojen perusteella aihekokonaisuudet jaettiin omiin luokkiinsa. Tuloksia tarkasteltaessa on syytä huomioida, että todellisuudessa aihekokonaisuudet muodostavat kokonaisuuden, jonka osia ei voida jyrkästi erottaa toisistaan (Halinen 2004, 11), vaikka aihekokonaisuudet usein eritellään luettelomuotoon. Aihekokonaisuudet eivät ole vaihtoehtoisesti toteutettavia vaan kaikille kokonaisuuksille pitäisi löytää paikka koulutuksessa ja opetuksessa. Aihekokonaisuuksista nousevat voimakkaimmin esille Ihmisenä kasvaminen 64 %, Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta 57 % ja *Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* 46 %. Aihekokonaisuudet Viestintä ja mediataito 31 %. Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys 27 %, Teknologia ja ihminen 17 % sekä Turvallisuus ja liikennekäyttäytyminen 12 % koetaan vähemmän tärkeiksi.

Kuvio 9. Aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys yläkouluissa (n=77)

Kaikille lukioille yhteisiä aihekokonaisuuksia on kuusi, jotka ovat 1) Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys, 2) Hyvinvointi ja turvallisuus, 3) Kestävä kehitys, 4) Kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus, 5) Teknologia ja yhteiskunta 6) Viestintä- ja mediaosaaminen. Lukioissa aihekokonaisuuksista tärkeimmiksi koetaan Kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus 31 % ja *Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys* 25 %.

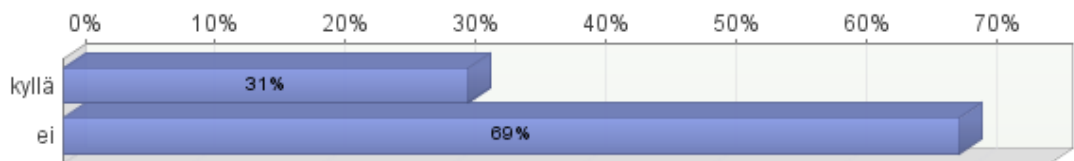

Kuvio 10. Aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys lukiossa (n=31)

Kun kirjoitin lukion aihekokonaisuuksia web-sovelluksen kyselylomakkeelle, ne eivät tallentuneet vaan jäivät pois. Tämän vuoksi voin tarkastella vastauksia vain tärkeimmiksi määriteltyjen aihekokonaisuuksien osalta. Virheen huomasin vasta analyysivaiheessa.

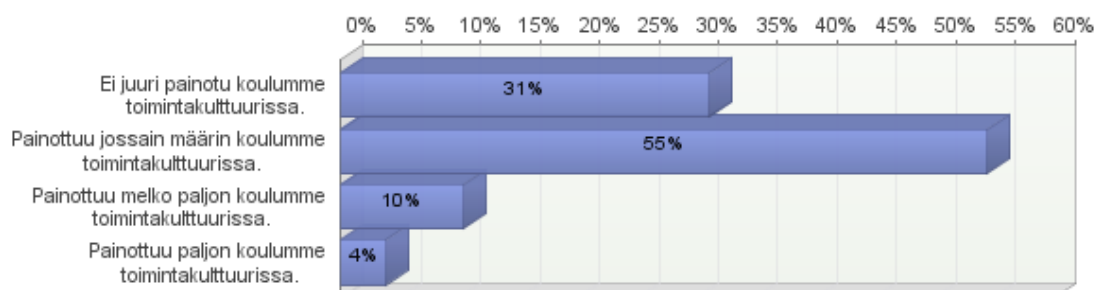
Paikallisissa opetussuunnitelmissa yrittäjyyskasvatus voi olla myös *valinnainen aine*. Valinnaisaineena se syventää perusopetuksen tietoja ja taitoja.

Perusopetuksen vastaajista 31 % ilmoitti sen olevan koulussa valinnainen aine. Kun taas 69 % vastaajista ilmoitti, että se ei ole valinnainen aine. Lisäksi yrittäjyyskasvatuksen aihekokonaisuus toteutuu kaikissa eri oppiaineissa *läpäisyperiaatteella*. Lukiossa vastaavasti 56 prosenttia ilmoitti sen olevan valinnainen aine ja 44 prosenttia vastaajista ilmoitti ettei se ole. Kurssimuotoinen lukiokoulutus tarjoaa oppilailleen yrittäjyyskasvatuksen kursseja, joista yhtenä on Nuori Yrittäjyden Vuosi Yrittäjänä ohjelma.

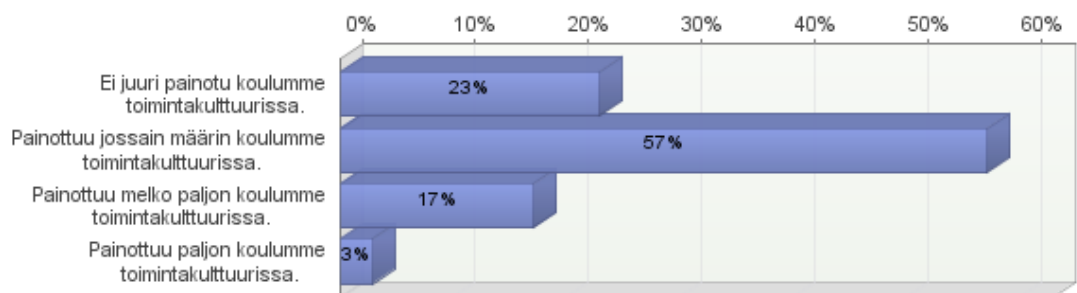
Kuvio 11. Yrittäjyyskasvatus valinnainen aine 7-9 luokilla (n=77)

Yrittäjyyskasvatuksen näkyvyyttä koulun arjessa selvitettiin myös monivalintakysymyksen avulla: *Miten luokittelisit yrittäjyyskasvatuksen toteutumisen (oman henkilökohtaisen arviointisi mukaan) koulunne toimintakulttuurissa?* Yläkoulussa yrittäjyyskasvatus korostui vastaajista 55 %:in mielestä jossain määrin oman koulun toimintakulttuurissa ja vastaavasti 31 % koki, ettei se juuri painotu. Vastaajista 10 % koki yrittäjyyskasvatuksen perusopetuksen toimintakulttuurissa painottuvan melko paljon. Prosenttuaalisesti voidaan arvioida, että noin 65 % yläkouluista toteuttaa yrittäjyyskasvatusta jossain määrin (tai melko paljon). Kyselytuloksissa paljon yrittäjyyskasvatusta painottava ryhmä 4 % ilmenee tilastollisena marginaalina.

Kuvio 12. Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen yläkoulujen toimintakulttuurissa (n=77)

Lukioissa yrittäjyyskasvatus korostui vastaajista 59 %:in mielestä jossain määrin oman koulun toimintakulttuurissa. Vastaajista 23 prosenttia oli sitä mieltä, ettei se juuri painotu koulun toimintakulttuurissa ja vastaavasti 17 %:in mielestä se painottuu melko paljon. Prosenttuaalisesti voidaan arvioida, että noin 76 % lukiosta toteuttaa yrittäjyyskasvatusta jossain määrin (tai melko paljon). Kyselytuloksissa paljon yrittäjyyskasvatusta painottava ryhmä 3 % jäi tilastollisesti marginaaliseksi. Lukioiden toimintakulttuurissa yrittäjyyskasvatuksen rooli oli suurempi kuin perusopetuksen yläluokilla. Lukio korostaa opiskelijan sisäistä yrittäjyyttä, joka merkitsee vastuullisuutta omassa työssä ja kiinnostusta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

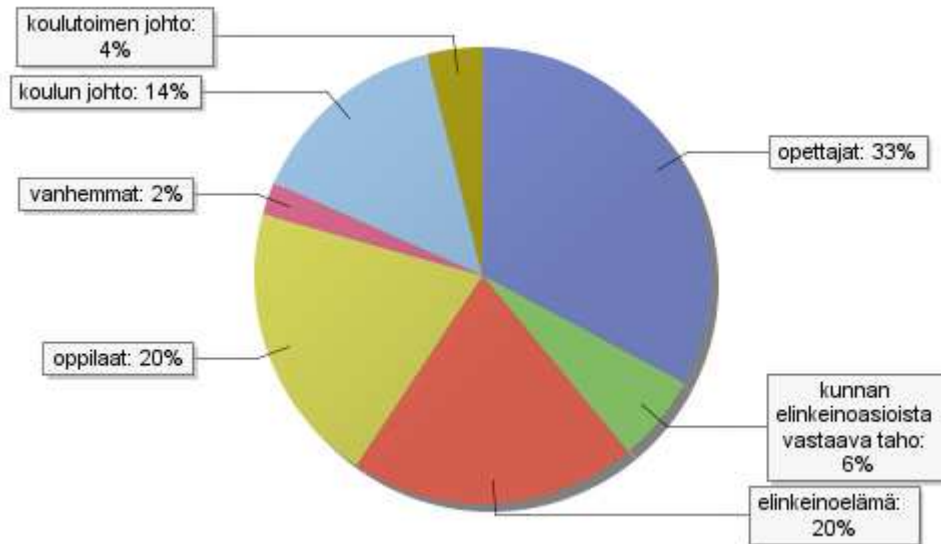
Kuvio 13. Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen lukioiden toimintakulttuurissa (n=34)

4.3 Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamistavat

Yrittäjyyskasvatus perustuu verkostomaiseen toimintatapaan. Verkostoyhteistyötä mitattiin monivalintakysymyksen avulla: *Mitkä tahot ovat osallistuneet yrittäjyyskasvatuksen konkreettiseen toteuttamiseen?* Yrittäjyyskasvatusta toteuttavat yhteistyötahot: opettajat (33 %), kunnan elinkeinoasioista vastaava taho (6 %), elinkeinoelämä (20 %), oppilaat (20 %), vanhemmat (2 %), koulun johto (14 %), koulutoimen johto (4 %).

Käytännössä yrittäjyyskasvatusta opetus- ja kasvatustyössä toteuttavat eniten opettajat. Tosin jokseenkin hyvin ovat mukana oppilaat ja elinkeinoelämä. Jos-

sain määrin konkreettiseen työhön osallistuu koulun johto. Elinkeinoasioista ja koulutoimesta vastaavilla henkilöillä eikä myöskään vanhemmilla ole merkittävää roolia käytännön työssä.

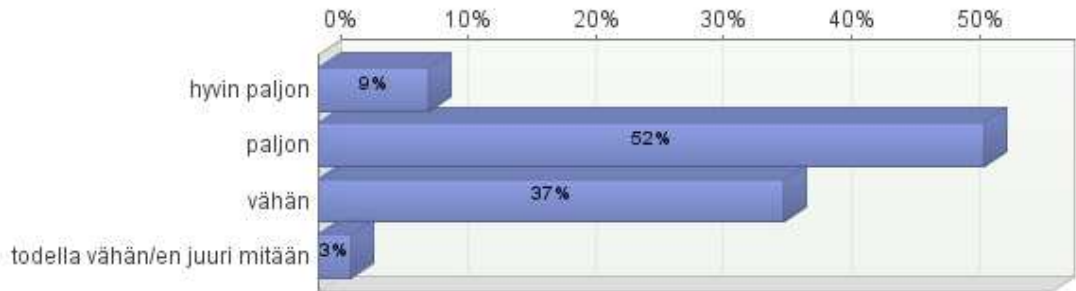
Kuvio 14. Yrittäjyyskasvatuksen yhteistyötahot (n=109)

Opettajat ovat velvoitettuja toteuttamaan yrittäjyyskasvatusta. Yrittäjyyskasvatuksen toteutukseen vaikuttaa olennaisesti yrittäjyyskasvatuksen tuntemus. Yrittäjyyskasvatuksen käytäntöjen tuntemusta selvitettiin monivalintakysymyksen avulla: *Tiedän yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöstä perusopetuksen/lukion osalta?*

Opettajilla on hyvin tietoa yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöstä. Yläkoulujen opettajista puolella 51 % on paljon tietoa siitä, kuinka toteuttaa yrittäjyyskasvatusta ja hyvin paljon tietoa on 10 prosentilla. Yrittäjyyskasvatuksen tiedon taso yläkoulussa on hyvä, sillä prosentuaalisesti voidaan arvioida, että 61 % tietää paljon (tai hyvin paljon) yrittäjyyskasvatuksesta. Vähän asiasta tietävien määrä on kuitenkin yhä korkea 39 prosenttia, kun taas todella vähän tietävien osuus ilmenee tilastollisena marginaalina 3 %.

Lukiossa opettavilla yrittäjyyskasvatuksen konkreettinen toteuttaminen, tavoitteet ja sisällöt ovat tiedossa 62 prosentilla vastaajista ja hyvin paljon asiasta tietäviä on 6 %, kun vähän asiasta ilmoitti tietävänsä 29 prosenttia. Seikkula-Leino (2007, 72) korostaa, että huolimatta yrittäjyyskasvatukseen liittyvän tiedon

kehittymisestä, yrittäjyyskasvatuksen käsite sekä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja sisällöt ovat epäselviä eri toteuttajaosapuolille eikä sen läpäisyperiaatetta ole sisäistetty. Koska yrittäjyyskasvatus on aihealueena laaja ja voisi se olla syy aiheen jäsentymättömyyteen kouluissa.

Kuvio 15. Tietämys yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöstä perusopetuksen/lukion osalta (n=113)

Oppimisympäristöllä tarkoitetaan oppimiseen liittyvää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kokonaisuutta. Tähän ympäristöön kuuluvat opettajat, oppilaat, oppimiskäsitys sekä opetusvälineet. Yrittäjyyskasvatusta tukevien oppimisympäristöjen rakentamisen haasteena on yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen tekemiseen suuntaavien pedagogisten ratkaisujen, opetusmenetelmien hyödyntäminen ja niissä olevien mahdollisuuksien näkeminen. Yrittäjämäisten valmiuksien kehittämiseen sisältyy sisäisen yrittäjyyden kehittyminen, joka viittaa paitsi yksilön toimintaan myös ryhmän yrittäjyyden kehittymiseen. Siten yrittäjyyden kehittymiselle on olennaisen tärkeää, että oppijat oppivat toimimaan ja ajattelemaan sosiaalisissa yhteisöissä. Lisäksi tulisi hyödyntää omaan oppimiseen vuorovaikutuksessa saatavaa informaatiota. (Seikkula-Leino 2007, 31.)

Uudemmat oppimisympäristökäsitykset (ks. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, Opetushallitus 2004) korostavat oppilaiden aktiivisuutta, autenttisia ympäristöjä, reflektointia, ongelmakeskeisyyttä, oppimisen kokonaisvaltaisuutta, oppilaan oppimisen ohjaus- ja tukiprosesseja perinteisen opetuksen sijaan. Lisäksi oppijan itsesäätelyn kehittymiseksi tulisi huomioida myös oppimisympäristön emotionaaliset ulottuvuudet. Eri koulutusasteilla yrittäjyyskasvatus painottuu eri tavoin. Oppimisympäristö on luotava koulutusasteen painotus-

ten mukaisesti. Sen suunnitteluun otetaan eri osapuolet, myös oppijat mukaan. (Seikkula-Leino 2007, 31) Seuraavaksi esittelen väittämät ja vastausten prosenttiosuudet, joiden avulla mitattiin opettajien asenteita yrittäjyyskasvatukseen.

Taulukko 2. Asennoituminen yrittäjyyskasvatukseen (n=111)

	4 Täysin samaa mieltä	3 Jokseenkin samaa mieltä	2 Melko eri mieltä	1 Täysin eri mieltä	Yhteensä	Keskiarvo
a) Paikallisessa opetussuunnitelmassa ei huomioida tarpeeksi yrittäjyyskasvatusta.	3,6%	46,8%	45,9%	3,6%	111	2,5
b) Yrittäjyyskasvatus on tärkeää tuoda esille, jotta pystytään vahvistamaan yrittäjyyttä.	21,4%	64,3%	13,4%	0,9%	112	1,9
c) Yrittäjyyskasvatus on opetuksessa integroituna osaksi koulutyön arkea.	12,6%	58,6%	26,1%	2,7%	111	2,2
d) Yrittäjyyskasvatus on helppo yhdistää oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöön.	12,6%	55,9%	31,5%	0%	111	2,2
e) Opettajat tekevät yrittäjyyskasvatuksessa tiimityötä, jossa kaikilla on vastuuta oman osaamisen ja vahvuutensa mukaisesti.	3,6%	28,2%	50%	18,2%	110	2,8
f) Yrittäjyyskasvatus on vahvistanut koulun henkilökunnan yhteen hiileen puhaltamista, näkemään yli rajojen.	2,7%	20,9%	52,7%	23,6%	110	3
g) Yrittäjyyskasvatus on kasvatoimintaa, jonka kautta pyritään osallistumaan oppilaan persoonan, ominaisuuksien ja toimintatavan kehittämiseen.	20,7%	64%	9%	6,3%	111	2
h) Yrittäjyyskasvatus on liike-elämän ajatusten tuontia kouluun.	10,6%	40,7%	40,7%	8%	113	2,5
i) Koulujen ja yritysten välinen yhteistyö on osa koulujen normaalia toimintaa.	19,1%	55,5%	21,8%	3,6%	110	2,1
j) Opettajilla on paikallisen elinkeinoelämän tuntemus.	1,8%	30,6%	58,6%	9%	111	2,7
k) Yritysyhteistyö rakentuu hankilökohtaisille kontakteille.	22,7%	69,1%	8,2%	0%	110	1,9
l) Koulun ja elinkeinoelämän välisessä yhteistyössä on muokattu hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja.	7,3%	55,5%	34,5%	2,7%	110	2,3
m) Yrittäjyyskasvatusta on paras toteuttaa koulussa käytännön läheisenä yrittäjyyskasvatusprojektina, jossa oppilaiden vastuunkannolla on suuri osuus.	27%	61,3%	8,1%	3,6%	111	1,9
n) Avoimen oppimisympäristön luominen toteutuu järjestämällä yrittäjyyskasvatukselle tilaa opetussuunnitelmaan.	13,1%	57,9%	24,3%	4,7%	107	2,2
o) Yrittäjyyskasvatus koulussa toteutuu kodin ja koulun sekä yrittäjien ja kunnan luottamushenkilöiden yhteistyöllä.	15,3%	55%	25,2%	4,5%	111	2,2
p) Interaktiivinen ryhmäoppiminen	30,3%	62,4%	6,4%	0,9%	109	1,8

kehittää vuorovaikutus- ja neuvottelutaitoja sekä ongelmaratkaisukykyä.						
q) Opetusmenetelmät on muutettava kohti oppiaineksen problematisointia, yksilöiden ja ryhmien aktiivista työtä, yksilöiden ohjausta, luovaa prosessia, teknisten ja muiden välineiden laajaa käyttöä.	23,9%	62,4%	11,9%	1,8%	109	1,9
r) Yrittäjyyskasvatuksen täydennyskoulutusta on ollut sopivasti tarjolla.	16,4%	46,4%	31,8%	5,5%	110	2,3
s) Yrittäjyyskasvatuskoulutus on antanut tietoja ja taitoja, joita olen pystynyt hyödyntämään opetustyössä.	8,3%	45,4%	36,1%	10,2%	108	2,5
t) Tunnen Nuori Yrittäjyys ry:n toimintamallin, joka tarjoaa kouluille ja oppilaitoksille oppimista tukevia opinto-ohjelmia.	12,6%	38,7%	35,1%	13,5%	111	2,5
u) Katson yrittäjyyskasvatuksen lisänneen omaa ammattitaitoani ja samalla se on ollut eduksi omalle työlle.	20,6%	38,3%	31,8%	9,3%	107	2,3
v) Yrittäjyyskasvatuksen hyväksyvä ilmapiiri antaa voimaa ja uudistumista myös opettajalle ja lisää työssä viihtymistä.	13,1%	59,8%	21,5%	5,6%	107	2,2

Neliportainen Likert-asteikko oli muotoa: 1 = Täysin eri mieltä, 4 = Täysin samaa mieltä. Asenteet yrittäjyyskasvatukseen ovat jossain määrin positiivisia. Väittämää: *Opettajat tekevät yrittäjyyskasvatuksessa tiimityötä, jossa kaikilla on vastuuta oman osaamisen ja vahvuutensa mukaan arvioitaessa 50 % vastaajista oli melko eri mieltä. Väittämästä Yrittäjyyskasvatus on vahvistanut koulun henkilökunnan yhteen hiileen puhaltamista, näkemään yli rajojen arvioitaessa 53 % vastaajista oli melko eri mieltä. Yrittäjyyskasvatus koetaan edelleen harvojen aineenopettajien osaamisalueeksi.*

Arvioitaessa väittämää: *Yrittäjyyskasvatus koetaan liike-elämän ajatusten tuonniksi kouluun, vastaajista 50,3 % (täysin samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä) näkivät yrittäjyyskasvatuksen jalkautuvan kouluun ulkoisena yrittäjyytenä. Samoin arvioitaessa väittämää: Opettajilla on paikallisen elinkeinoelämän tuntemus, 59 % vastaajista oli melko eri mieltä. Yritysyhteistyö rakentuu henkilökohtaisille kontakteille, vastaajista 92 % tuo esiin, miten tärkeätä on koulun ja työelämäyhteyksien kehittäminen. Opetusministeriö linjaa Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa yhdeksi painopistealueeksi opettajien*

työeläyhteyksien vahvistamisen (Opetusministeriön julkaisuja 2009:7). Palaan loppupäätelmissä näihin seikkoihin.

Perinteinen opetus ja yrittäjyyskasvatuksenomainen opetus eroavat toisistaan monella tapaa. Perinteisesti opettajan tehtävänä on ollut opettaa ja oppilaiden oppia. Yrittäjyyskasvatuksenomaisessa opetuksessa kuitenkin nähdään myös opettaja oppijana ja oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa. Yrittäjyyskasvatuksenomaisessa opetuksessa myös oppimistavoitteista keskustellaan yhdessä sen sijaan että opettaja yksin määrittelee tavoitteet kurssin alussa. Yrittäjyyskasvatuksen omainen kasvatus on myös usein käytännönläheisempää eikä niinkään painota teoriaa. (Seikkula-Leino 2007, 34.)

Yrittäjyyskasvatuksen omaisia ja traditionaalisia opetuksen ominaisuuksia selvitettiin seuraavien väittämien avulla.

Taulukko 3. Rastita seuraavista väittämistä kuusi kohtaa, jotka mielestäsi sopivat erityisesti Sinuun ja opetukseesi (n=109)

	%
Opetan ja oppilaat oppivat.	2,7
<i>Tietoa haetaan ja luodaan yhdessä.</i>	9,3
Suunnittelen oppimisjaksot ennalta ja oppimisjaksot toteutuvat suunnitelmieni mukaan.	3,8
Olen ekspertti oppitunneillani.	3,3
<i>Oppimisjaksot ovat joustavia ja vaihtelevat tilanteiden mukaan.</i>	10,5
Kerron oppimistavoitteet oppilaille.	8,2
<i>Suunnittelemme ja keskustelemme yhdessä oppimistavoitteista.</i>	3,3
Opetuksessani painottuu asiantiedon oppiminen.	3,5
Käsittelen lähinnä yhtä teemaa kerrallaan opetuksessani.	3,6
<i>Käsittelen useampia teemoja samanaikaisesti opetuksessani.</i>	5,6
Pyrin suunnittelemaan tuntini niin, että oppilaat eivät koe epäonnistumisia.	3,2
<i>Opetuksessani painottuu käytäntöön soveltaminen.</i>	5,6
<i>Olen ohjaaja oppitunneillani.</i>	10,6
<i>Tunneillani opitaan virheistä.</i>	3,6
Tiedän hyvin opettamani asiat, en juuri erehdy.	1,5
Toteutan opetuksessani yksilötyöskentelyä.	1,7
<i>Opin oppilaiden mukana.</i>	8,5
<i>Oppiminen tunneillani on vuorovaikutuksellista.</i>	11,4

Kursivoidut (siniset) väittämät liittyvät yrittäjyyskasvatuksen omaiseen opetukseen ja muut traditionaaliseen opetukseen (varsinaiset väittämät kyselyssä olivat yksivärisiä).

Yrittäjyyskasvatuksen mukaisessa opetuksessa tulivat esille eniten seuraavat väittämät:

- oppiminen tunneillani on vuorovaikutuksellista (75 kpl)
- olen ohjaaja oppitunneillani (70 kpl)
- oppimisjaksot ovat joustavia ja vaihtelevat tilanteiden mukaan (69 kpl)
- tietoa haetaan ja luodaan yhdessä (61 kpl)
- opin oppilaiden mukana (56 kpl)
- kerron oppimistavoitteet oppilaille (54 kpl)
- käsittelen useampia teemoja samanaikaisesti opetuksessani (37 kpl)
- opetuksessani painottuu käytäntöön soveltaminen (37 kpl).

Vähiten mainintoja saivat väittämät:

- suunnittelemme ja keskustelemme yhdessä oppimistavoitteista (22 kpl)
- tunneillani opitaan virheistä (24 kpl).

Liike-elämän kokemuksella ei ole merkittävää yhteyttä yrittäjyyskasvatuksen omaiseen opetukseen. Tulosten mukaan 59 %:lla opettajista on opetuksessaan valtaosin yrittäjyyskasvatuksen omaisia piirteitä (eli kuudesta väittämästä ainakin neljän tuli liittyä yrittäjyyskasvatuksen mukaiseen opetukseen).

4.4 Opettajat yrittäjyyskasvatuksen määrittelijöinä

Avovastauksia pyysin yrittäjyyskasvatus -käsitteestä. Vastauksen antoi yhteensä 82 opettajaa, noin 73 % tutkimusjoukosta. Opettajien yrittäjyyskasvatuserittelyjä vertasin tieteellisiin yrittäjyyskasvatuskäsitteisiin. Käsitteenmäärittelyjen

pohjalta luokittelin vastaukset omaehtoinen yrittäjyys, sisäinen yrittäjyys, ulkoinen yrittäjyys sekä kaikkien edellä mainittujen muotojen sisältämiin luokkiin. Yrittäjyyskasvatukselle muodostuu eri tarkastelukulmien valinnan mukaan erilainen muoto. Vastaajista 73 prosentilla oli itsellä tai lähipiirissä kokemusta liike-elämästä.

Taulukko 4. Mitä yrittäjyyskasvatus on?

Yrittäjyyskasvatuksen määritelmä kuuluu luokkaan	Vastausmäärä prosentteina
Sisäinen yrittäjyys	38
Omaehtoinen yrittäjyys	12
Ulkoinen yrittäjyys	10
Sisäinen ja / tai omaehtoinen ja ulkoinen yrittäjyys	28
Maininta tiedon puutteesta tai provosoiva kommentti vastauksen yhteydessä	9
Ei vastausta, viiva tai kysymysmerkki	4

Ennako-oletusteni mukaisesti useat opettajat (38 %) liittävät yrittäjyyskasvatuksen ainoastaan sisäiseen yrittäjyyteen. Sisäisen yrittäjyyden vahva osuus selittyy vastaajia tarkemmin analysoitaessa. Yleissivistävät opettajat korostavat sisäisen yrittäjyyden merkitystä huomattavasti enemmän kuin pieni osa lukion opettajista, joiden vastauksista korostuvat jo enemmän liiketoimintavalmiudet. Tulosta osasin odottaa, sillä useiden tutkijoiden käsitelmäärittelyjen mukaan sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan useimmiten yrittäjämäistä toimintatapaa, elämänsäntettä.

Esim. Ennen kaikkea sisäisen yrittäjyyden omaksumista erilaisissa oppimistilanteissa. Valmiuksien antamista ja oman oppimisen ja elämän hallintaa.

Esim. Opettamista ja ohjaamista oman elämän hallintaan.

Esim. Tietynlaisen asenteen oppimista. Oppimista siihen, että asioihin voi etsiä ratkaisua ja yhteistyöllä ratkaisut löytyvät usein helpommin. Myös vastuun kantamista omista teke- misistä ja omien vahvuuksien löytämistä.

Omaehtoisen yrittäjyyden ollessa keskiössä yrittäjyyskasvatus pyrkii saamaan aikaan itsenäistä tavoitteellista uutta luovaa toimintaa. Ulkoinen yrittäjyys taas nähdään yritystoiminnan harjoittamisen opettamisena ja yrityksen perustamise-

na. Yrittäjyyskasvatuksen sisällöt laajempina sisäisen ja/tai omaehtoisen yrittäjyyden sekä ulkoisen yrittäjyyden kokonaisuutena käsittää 28 prosenttia vastaajista. Tiedon tarkastelun osalta on yllättävää, että vain vajaa kolmannes opettajista rinnastaa yrittäjyyden eri tasot yrittäjyyskasvatuksen käsitteenmäärittelyyn.

Esim. Ohjausta löytää omat henkilökohtaiset resurssit, vahvuudet ja valmiudet jotka sitten valjastetaan yksilön tai ryhmän käyttöön = sisäinen yrittäjyys Yrittäjyys ammattina = ulkoinen yrittäjyys Nämä yhdessä = yrittäjyyskasvatus

Esim. Mielestäni peruskoulussa pitää korostaa myös sisäistä yrittäjyyttä niin sanotun varsinaisen liike-elämän yrittäjyyden lisäksi.

Esim. Se on tietysti sitä, että oppilas sisäistää yrittäjyyden osana yhteiskuntaa ja taloutta ja keinona ansaita elanto mutta myös keino löytää ja vahvistaa omia voimavaroja.

Lisäksi vastauksista nousevat esiin talous- ja liike-elämän painotukset, yrittäjyyden liittäminen yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttamiseen sekä osallistuvaan kansalaisuuteen. Erikseen aiheita koskevan tiedon puutteen tai provosoivan kommentin lähinnä yrittäjyyskasvatuksen kuulumisesta koulumaailmaan oli kirjannut 9 prosenttia. Kysymykseen oli merkinnyt viivan, kysymysmerkin tai jättänyt vastaamatta 4 prosenttia vastaajista. Kokonaisuudessaan annettujen vastausten taso oli hyvä, luokittelin kaikki vastaukset. Kuitenkin sisältöjen nimeäminen on vaikeaa tai se ei ole yksiselitteistä, mikä osoittaa sen, että yrittäjyyskasvatuksen toteutus on jossain määrin epämääräistä.

5 YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA

Edellisessä kappaleessa on selvitetty yksityiskohtaisesti tutkimuksen tulokset ongelmakohtittain. Tässä esitän kyselytutkimuksen tulokset tiivistetysti.

Tutkimusjoukon tausta

- Tutkimusjoukko: 113 opettajaa, vastanneista oli 59 % naisia ja 41 % miehiä.
- Työyhteisö: Vastaajista 69 % opetti perusopetuksen 7-9 luokilla ja 31 % lukiossa.

- Työssäoloaika: Vastaajista yli 20 vuotta opetustehtävissä toimineita oli 39 % ja vastaavasti alle 10 vuotta virkaansa hoitaneita 24 %. 10-20 vuotta opetuslalla työskennelleitä oli 36 %.
- Toimenkuva: Vastaajista oli opinto-ohjaajia 47 % ja aineenopettajia 53 %.
- Yrittäjyyskasvatusta käsittelevään opettajien täydennyskoulutukseen (VESO-päivä) oli osallistunut yli puolet vastaajista eli 55 prosenttia.
- Yleisesti yrittäjyyskasvatusta käsittelevään koulutukseen muualle oli hakeutunut vajaat puolet vastaajista 44 %. Koulutusta muualta hakeneista lähes kolmasosa oli osallistunut Varsinais-Suomen Yrittäjien tarjoamaan koulutukseen.
- Vastaajista 73 prosentilla oli itsellä tai lähipiirissä kokemusta liike-elämästä. Sukupuolten välinen ero korostuu siinä, että naisilla ja miehillä on erilaiset kokemukset liike-elämästä (miehet 65 % ja naiset 78 %).

Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen koulun toimintakulttuurissa

- Perusopetuksen aihekokonaisuudet ”Ihmisenä kasvaminen” ja ”Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta” ja *Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* koetaan kaikkein merkityksellisimmiksi aihekokonaisuuksiksi. Lukioissa aihekokonaisuuksista tärkeimmiksi koetaan ”Kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus” ja *”Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys”*.
- Paikallisissa opetussuunnitelmissa yrittäjyyskasvatus on valinnaisena aineena: yläkoulujen vastaajista 31 % ja lukion vastaajista 56 % ilmoitti sen olevan koulussa valinnainen aine.
- Yläkoulujen vastaajista 55 prosenttia koki yrittäjyyskasvatuksen painottuvan jossain määrin oman koulun toimintakulttuurissa ja vastaavasti 31 % koki, ettei se juuri painotu. Prosenttuaalisesti voidaan arvioida, että noin 65 % yläkouluista ja 76 % lukioista toteuttaa yrittäjyyskasvatusta jossain määrin (tai melko paljon).

Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamistavat

- Yrittäjyyskasvatusta toteuttavat yhteistyötahot: opettajat (33 %), kunnan elinkeinoasioista vastaava taho (6 %), elinkeinoelämä (20 %), oppilaat (20 %), vanhemmat (2 %), koulun johto (14 %), koulutoimen johto (4 %).

- Opettajilla on hyvin tietoa yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöstä. Yrittäjyyskasvatuksen tiedon taso on hyvä, sillä prosentuaalisesti voidaan arvioida, että yläkouluissa (n. 61 %) ja lukioidissa (n. 68 %) tietää paljon (tai hyvin paljon) yrittäjyyskasvatuksesta. Perusopetuksessa vähän asiasta tietävien määrä on kuitenkin yhä korkea 39 prosenttia.
- Asenteet yrittäjyyskasvatukseen on jossain määrin positiivisia. *Opettajat tekevät yrittäjyyskasvatuksessa tiimityötä, jossa kaikilla on vastuuta oman osaamisen ja vahvuutensa mukaan* arvioitaessa 50 % vastaajista oli melko eri mieltä. Väittämästä *Yrittäjyyskasvatus on vahvistanut koulun henkilökunnan yhteen hiileen puhaltamista, näkemään yli rajojen* 53 % vastaajista oli melko eri mieltä.
- Opettajien työelämäyhteyksiä tulisi lisätä. Kysyttäessä väittämää: *Opettajilla on paikallisen elinkeinoelämän tuntemus*, 59 % vastaajista oli melko eri mieltä.
- Tulosten mukaan 59 %:lla opettajista on opetuksessaan valtaosin yrittäjyyskasvatuksen ominaisia piirteitä: oppiminen on vuorovaikutuksellista, oppimisyksiköt ovat joustavia ja vaihtelevat tilanteiden mukaan, tietoa haetaan ja luodaan yhdessä, opettajalla on ohjaajan ja oppijan rooli opetuksessa.

Opettajat yrittäjyyskasvatuksen määrittelijöinä

- Useat opettajat (38 %) liittävät yrittäjyyskasvatuksen ainoastaan sisäiseen yrittäjyyteen.
- Yrittäjyyskasvatuksen sisällöt laajempina sisäisen ja/tai omaehtoisen yrittäjyyden sekä ulkoisen yrittäjyyden kokonaisuutena käsittää 28 prosenttia vastaajista. Tiedon tarkastelun osalta on yllättävää, että vain vajaa kolmannes opettajista rinnastaa yrittäjyyden eri tasot yrittäjyyskasvatuksen käsitteenmäärittelyyn. Näin yrittäjyyskasvatuksen sisällöllinen ymmärtäminen ei ole riittävästi kehittynyt.

6 CASE ELISENVAARAN KOULU JA LUKIO

Elisenvaaran koulun ja lukion opettajien teemaaastattelut tein huhtitoukokuussa 2009. Aineiston taustatiedoksi kuvaan yrittäjyyskasvatuksen tilaa Loimaan seutukunnalla Pöytyällä. Seuraavissa luvuissa esitän Elisenvaaran koulun ja lukion kontekstista tutkimustietoa teemojen *opettajien asenteet yrittäjyyskasvatukseen, opettajien valmiudet toteuttaa yrittäjyyskasvatusta, yrittäjyyskasvatus koulun toimintakulttuurissa ja tapahtumissa* näkökulmasta.

6.1 Yrittäjyyskasvatuksen tila Loimaan seutukunnalla Pöytyällä

Yrittäjyyskasvatusta ja -opetusta on Varsinais-Suomessa Loimaan seutukunnalla toteutettu tai suunniteltu toteutettavaksi monenlaisin keinoin. Seutukunnalla on korkea yritysintensiteetti, mikä kertoo siitä, että alueen ihmisillä on halu yrittää ja alueen palvelut katsotaan yritystoiminnalle suotuisaksi. Maakunnan kehittämisrahan turvin Loimaan seutukunnan kehittämiskeskus käynnisti Yrittäjyyskasvatus Loimaan seutukunnalle -hankkeen vuosille 2007—2008. Hankkeen tavoitteena oli levittää seudullisesti eri toimijoiden keräämiä kokemuksia yrittäjyyskasvatuksesta, lisätä toimijoiden välistä yhteistyötä sekä kehittää uutta yrittäjyyskasvatustoimintaa.

Perusopetuksen yrittäjyyskasvatusta kehitettiin pilottialueiksi valittujen Auran ja Pöytyän kuntien alueella. Auran ja Pöytyän kunnilla on ollut vuodesta 2005 alkaen yrittäjyyskasvatuksen ohjelmajärjestely. Sopimuksessa ovat mukana kuntien lisäksi yrittäjyysyhdistykset, Auranmaan Nuorkauppakamari ja Loimaan seutukunnan kehittämiskeskus. Hankkeen jatkoajan kuluessa varmistui, että Opetushallitus on myöntänyt rahoituksen merkittävälle lähes koko maan kattavalle yrittäjyyskasvatuksen toteuttamishankkeelle. (Tanner-Penttilä 2008.)

Suomessa toimii tällä hetkellä 15 alueellista YES-keskusta. Varsinais-Suomen YES-keskus aloitti toimintansa ensimmäisten joukossa elokuussa 2008. Se jatkaa jo vuodesta 1995 alkanutta yrittäjyyden edistämistyötä eli Yrittäjyyden ykkösten-toimintaa (Yrittäjyyden ykkönen loppuraportti 2004—05 (2006), 6).

YES-keskus toimintaa rahoitetaan Varsinais-Suomen Yrittäjien, seudullisten kehittämiskeskusten ja Opetushallituksen Vipuvoimaa EU:lta – ohjelman turvin. Varsinais-Suomen YES-keskusta koordinoi Varsinais-Suomen Yrittäjät ja valtakunnallista toimintaa koordinoi Porin Seudun Kehittämiskeskus Oy. (YES-keskus 2009.)

Varsinais-Suomen YES-keskus toimii viidellä seutukunnalla: Turun seudulla, Vakka-Suomessa, Loimaan seudulla, Salon seudulla sekä Turunmaalla. Varsinais-Suomen YES-keskusten aloitteesta maakuntaan on perustettu seudullisia tiimityöryhmiä. (Emt.) Näin myös Loimaan seutukunnalle perustettiin yrittäjyyskasvatuksesta vastaavien pedagoginen työryhmä. Loistotiimissä on mukana eri koulutusasteiden opettajia, yrittäjien ja elinkeinoelämän edustajia sekä kehittäjäorganisaation edustajia. Tiimin tehtävänä on mallintaa ja levittää seutukunnalla yrittäjyyskasvatuksen hyviä käytäntöjä. (Loistotiimi 2009.)

Verkostotyö on parhaimmillaan eri alojen asiantuntijoista koostuvassa tiimissä, jossa saavutetaan yhteisen työn kautta haastavia tavoitteita. Samalla omaan työhön saadaan uusia ulottuvuuksia ja näkökulmia. Yrittäjyyskasvatus nousee näin suoraan aluetason teemaksi.

Varsinais-Suomen YES-keskus tuottaa käytännön yrittäjyyskasvatuspalveluja yläkouluille, lukiolle ja ammatillisille oppilaitoksille. Alueellisen YES-keskuksen tavoitteena on tukea yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista kouluissa ja tuoda esille uusia tapoja toteuttaa yrittäjyyskasvatusta. Palveluihin kuuluu materiaalin jakoa, opettajien koulutusta, opetussuunnitelmien kehittämistä, opettaja-yrittäjä tapahtumia sekä Nuori Yrittäjyys ry:n aluetoimistopalvelut. YES-keskus vaikuttaa siihen, että yrittäjyyskasvatus tulee luontevaksi osaksi oppilaitosten opetustoimintaa ja aktivoi yrittäjiä ja yrityksiä mukaan yrittäjyyskasvatustyöhön. Toiminnan ydin on toimia linkkinä koulujen ja yritysten välillä, jotta näiden kahden välille syntyy molempia hyödyttävää yhteistyötä. (YES—keskus 2009.)

Varsinais-Suomen YES-keskuksen kumppanuuskouluina toimivat Pöytyältä Elisenvaaran koulu ja lukio ja Turun ammatti-instituutti. Kumppanuuskoulujen tehtävänä on tuottaa ja kokeilla erilaisia toimintatapoja ja palveluita, jotka

toimivat yläkoulujen ja lukioiden yrittäjyyskasvatusopetuksessa. (Emt.) Käytännössä kehitetään kouluissa tapahtuvaa yrittäjyyskasvatusta sekä koulujen ja yrittäjien välistä yhteistyötä.

Elisenvaaran koulussa on oppilaita lähes 300. Lukuvuosi 2009—2010 on nimetty yrittäjyyden teemavuodeksi. Yrittäjyyskasvatus on kirjattu Elisenvaaran koulun toiminta-ajatuksessa seuraavalla tavalla:

Elisenvaaran koulu on työn tekemiseen, itsensä hyväksymiseen rohkaiseva, yhteisön jäsenyyteen kasvattava, erilaisuuden salliva ja perinteitä arvostava oppivelvollisuuskoulu. Edellä mainittuun toiminta-ajatukseseen liittyen osallistumme YES-keskuksen järjestämään yrittäjyyskasvatusprojektiin, jonka tarkoituksena on kouluttaa opettajista sisäisen yrittäjyyden opetusmenetelmien käyttäjiä oman alueensa opetuksessa. Projekti pitää sisällään teemapäiviä yhteistyötä paikallisten yrittäjien kanssa. Projekti kestää vuoteen 2010. (Elisenvaaran koulutyön suunnitelma 2008.)

Pöytyän perusopetuksen opetussuunnitelmaan (2008) on yläkoulun osalta kirjattu *Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* aihekokonaisuuden tavoitteet ja sisällöt omaksi yrittäjyyskasvatuksen osioksi. Opetussuunnitelmassa ei oteta kantaa käytettäviin oppimisympäristöihin, työtapoihin tai oppiaineiden välisiin linkityksiin.

Elisenvaaran lukion kurssiselosteissa lukuvuodelle 2009—2010 on soveltava Nuori yrittäjyyskurssi. Kurssin valinneet nuoret perustavat oman yrityksen ja tekemällä oppimisen periaatteella oppivat yrittäjyyttä, ongelmratkaisua, ryhmätyötä ja ennen kaikkea vastuunottoa omasta toiminnasta. (Elisenvaaran lukio 2009.) Lukiossa opiskelee noin 150 henkilöä, joista 10-20 % valitsee tämän valinnaiskurssin (Vainio 2009).

Tavoitteet	Toimenpiteet	Aikataulu	Tulos
Aihekokonaisuuksien aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys sekä osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys nivomoinen opetukseen (alakoulu-yläkoulu-lukio)	Opettajien täydennyskoulutus YES-hankkeen ajan YES-yrittäjyys-kasvatuskeskuksen palveluiden hyödyntäminen ja käyttöönotto	syksy 2008 kevät 2009	Aihekokonaisuudet osaksi opettajien opetusta (oppiaineiden opsiin)
Nivelvaiheen kehittämisen osana yrittäjyyskasvatustilaa (nivelevaiheet alakoulu-yläkoulu; yläkoulu-lukio; lukio-jatko-opinnot)	Messutapahtumat eri vaiheissa yrittäjien kanssa yhteistyössä YES-keskuksen avustuksella	syksy 2009 kevät 2010	Osallistuminen tapahtumien järjestelyyn Erilaiset pelit ja kilpailut motivoivat oppimista
Nuori Yrittäjyys ry:n ohjelmien ja valmiiden tuotteiden hyödyntäminen ja käyttöönotto	Opettajien koulutus käyttöönottamisesta	syksy 2009	Valmiiden ohjelmien hyväksikäytön tehostaminen
Yritys-yhteistyön kehittämisen; yrittäjien motivoiminen	YES-keskuksen asiantuntijuuden käyttäminen	kevät 2009	Yritysten mukaantulo koulun toimintaan lisääntyy, jolloin koulu ja yritykset lähentyvät toisiaan ja huomataan, että yhteistyöstä on hyötyä molemmille osapuolille

Kuvio 16. Yes-keskuksen kumppanuuskoulun Elisenvaaran koulun ja lukion tavoitteet ja toimenpiteet

6.2 Elisenvaaran koulu

Tutkimuksessani haastan opettajat itse määrittelemään oman suhteensa yrittäjyyskasvatukseen. *Mitä on yrittäjyyskasvatus perusopetuksessa?* Tarkastelu peilaa yrittäjyyskasvatuksen tilaa koulumaailmassa. Opettajat ovat suurelta osin oman oppilaitoksensa yrittäjyyskasvatuksen vastuuhenkilöitä. Haastateltavina olivat ”luova innovaattori”, ja työnsä omistautunut ”aito sitoutuja”. Luovaa innovaattoria ohjaa oppilailta ja opettajilta saatu jatkuva palaute suunniteltavasta sekä toteutettavasta käytännöstä. Ei ole yhtä tapaa päästä tavoitteeseen. Aidon sitoutujan toiminnan tavoitteena on saada oppilaille ja opettajille sellaista työtä, josta jokainen osapuoli ”hyötyy”, tavalla tai toisella, antavana tai vastaanottavana osapuolena. Aito sitoutuja tukee kaikkien yhteinen tavoite, asian mielenkiintoisuus, moniulotteisuus ja vaikuttamismahdollisuudet. Haastateltavat avasivat yrittäjyyskasvatus –käsitettä seuraavin sanoin:

Luova innovaattori: yrittäjyys on oma-aloitteisuuteen ja idearikkauteen ja tavoitteellisuuteen opettamista ennen kaikkea -- kyllä yrittäjältä nimenomaan semmoista idearikkautta tarvitaan --

Aito sitoutuja: oppilas ottaa ensi vaiheessa sen oman sisäisen yrittäjyyden että pystyy ottamaan vastuun omasta koulunkäynnistään ja siitä lähdetään perinnäisesti että jokaisella on hyvä ote siihen omaan koulunkäyntiin –

Toisaalta se opettaa niitä työelämätaitojakin myöhemmin omaa elämänhallintaa itsensä kanssa pärjäämistä--

Koulunkäynnin aikana saaduilla asenteilla on keskeinen merkitys sille, miten nuoret suhtautuvat omaan työhönsä ja yrittäjyyteen. Koulutyössä painottuu ensisijaisesti sisäinen yrittäjyys, joka ilmenee nuoren omana yritteliäisyytenä, vastuuntuntona, myönteisenä oma-aloitteisuutena ja luovuutena. Lisäksi pyritään luomaan pohja yrittäjämäiselle toimintatavalle. Nämä ominaisuudet ovat tarpeen myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, toimiiko hän varsinaisena yrittäjänä vai palkansaajana. Näin yrittäjyyskasvatuksen tuloksista hyötyvät myös työllistävät yritykset

Haastattelun toiseen pääkysymykseen: *Miten yrittäjyyskasvatukseen asennoidutaan opettajien keskuudessa?*

Aito sitoutuja: kun tää YES-keskus on tullut tähän mukaan niin opettajilakin alkaa olla enemmän ehkä kiinnostusta ja motivaatiota näihin yrittäjyyskasvatus asioihin kun onhan meillä aikaisemminkin ollut vähä vaihtelevasti yrittäjyyskasvatusta mukana mutta se on jotenkin helpompi nyt ottaa siihen opetukseen mä ainakin koen sillä lailla, että kun on tällainen keskus ja sieltä saa niin paljon materiaalia ja tukea

YES -keskuksen tuki koettiin tärkeäksi ja motivaatiota lisääväksi tekijäksi. Elisenvaaran koulu ja lukio on yhtenä YES-keskuksen kumppanuuskouluna.

Perusopetuksessa yrittäjyyskasvatuksesta voidaan muodostaa valinnainen aine. Valinnaisaineiden tehtävä on syventää ja laajentaa perusopetuksen yleisten oppiaineiden ja haluttaessa aihekokonaisuuksien tietoja ja taitoja oppilaan valinnan mukaan. Niiden tulee tukea perusopetuksen tavoitteita. Opetussuunnitelman perusteet on kansallinen kehys, jonka pohjalta paikallinen opetussuunnitelma laaditaan. Pöytyän perusopetuksen opetussuunnitelman (2008) mukaan lukuvuonna 2009—2010 Elisenvaaran koulussa aloitetaan aihekokonaisuuden *Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* valinnaisaineryhmä. Vuodesta 2005 valinnaisaineena on ollut mahdollisuus ottaa yrittäjyyskasvatusaiheeseen liittyvä kurssi *Osallistuva kansalaisuus*. Valin-

naisaineryhmä alkaa syyslukukaudella 8. luokkalaisille. Se toteutetaan kahden vuoden pituisena kurssina. Kurssit ovat laajuudeltaan kaksi vuosiviikkotuntia. Vuosiluokat 8 ja 9 muodostavat perusopetuksen päättövaiheen, jonka tehtävänä on myös ohjata oppilasta jatko-opintoihin ja kehittää valmiuksia toimia yhteiskunnassa ja työelämässä. Ensimmäinen alakysymys johdattaa ymmärtämään niitä perusteluja, miksi aihekokonaisuus toteutetaan valinnaisaineena:

Luova innovaattori: meillä on semmoinen ajatus että meillä on väline jolla esimerkiksi teemapäiviä toteutetaan meillä on sellainen tietty oppilaryhmä joka lähtee niitä toteuttamaan koko koululle

eli yhtenä vuonna olisi Yrittäjyys tarinat, yhtenä vuonna olis tämä taitajakisä meillä ja yhtenä vuonna Amazing Business Race

ja se olis tavallaan näitten yrittäjyysvalinnaisaine oppilaitten ne vois tavallaan semmoisena lopputyönään järjestää tällaisen koko koululle niin silloinhan meillä on tavallaan se työvoima sieltä joka järjestää ja silloin se tulee myös muille ja totta kai se sen lisäksi täytyy mennä vois olla tällaisia viikkoja jolloin kaikilla oppitunneilla huomioidaan se yrittäjyys

mikä mun mielestä valinnaisuudessa on hirveän hyvä asia jos sä olet kiinnostunut teknisistä töistä sä voit ottaa todella sitä vielä lisää ja tehdä sitä ihan sama tässä yrittäjydessä jos kaikille otetaan sitä yrittäjyyttä kun ei kuitenkaan kaikki halua sitä ja halua yhtä paljon mutta meillähän on hirmuisen paljon yrittäjiä tällä seudulla ja meillä on näitä yrittäjien lapsia ja huomaa että ne on oikeesti kyllä ne on innokkaita

Luukkaisen ja Wuorisen (2002) mukaan koulussa on muistettava, että kaikkien toimintojen tulee viime kädessä tuottaa lisäarvoa pääasialle, oppijan oppimiselle. Se on opettajien, hallinnon, koulutuksen, tukipalveluiden, kehittämishankkeiden jne. merkitys ja lopullinen arvo. (Emt., 148.) Oppiminen on aina opetuksen fokus, kohde ja päämäärä. Yläkoulussa tehdään jo tärkeitä valintoja, jotka vaikuttavat ammatinvalintaan ja omaan elämään. Oppilaille on mahdollisuus toiminnallisen opetuksen myötä kasvaa ja kehittyä monipuolisesti. He saavat hyvät eväät fyysiseen ja henkiseen kasvuunsa. Tämä edellyttää kuitenkin, että yrittäjyyskasvatukseen liittyy yrittäjyysprosessin kokonaisvaltainen oppiminen.

Aito sitoutuja: me pyritään tekemään siitä niin toiminnallisuuteen pohjautuva kuin mahdollista totta kai siellä täytyy käydä näitä yrityselämän perusteita ja teoria asioita läpi mutta kuitenkin ideana on se että olis mahdollisimman paljon sellaista käytännön toimintaa just näitten teemapäivien jär-

jestämisessä ja muutenkin yritysten kanssa yhteistyössä ja vierailukäynneillä ja näin ettei olisi mitään pelkkää kirjasta lukua.

Haastattelun kolmanteen pääkysymykseen: *Minkälaiset valmiudet opettajilla on toteuttaa yrittäjyyskasvatusta?*

Luova innovaattori: se pidetään vähän semmoisena ihmeellisenä asiana, enhän mä yrittäjyydestä mitään tiedä mitä mä voisin muka just niinkun sä sanoit sitä ei mielletä kuinka yksinkertaisesta se voi olla esimerkiksi matematiikan tunnilla kuinka paljon on semmoisia laskuja joita voi laskea mitä yrittäjä tarvii

Aito sitoutuja: kun piti omalle tunnille miettiä aihe yrittäjyyden pohjalta niin sitten kun useimmat havahtuu siihen ettei tämän tarten olla kauhean monimutkaista se voi olla ihan semmoinen arkinen asia mikä on ollut siellä tavallaan tunneilla aina mukana käsiteltävissä asioissa mutta sitä vaan mietitään nyt vaan yrittäjyyden kannalta

Yrittäjyyskasvatus nähdään vielä suurelta osin yleisesti uhkana tai koetaan henkilökohtaisella tasolla eräänlaisena muutoksena suhteessa omiin opetustaitoihin. Tämä ei tarkoita sitä, että rutiineista, totutuista työtavoista ja hyväksi koetuista käytännöistä tulisi luopua. Kyse on mielestäni enemmän siitä, että uskaltaa asettaa kysymyksiä uudesta näkökulmasta sekä oman että oppilaan työn kannalta. Yrittäjyyskasvatusta voidaan toteuttaa oppilaitoksissa monella eri tavalla. Yrittäjyyskasvatus näkyy muun muassa opettajien valitsemisessa yritteliäisyyttä tukevissa työtavoissa sekä eri oppiaineiden sisällöissä: kyseessä voivat olla vaikka matematiikan laskumerkit, kuvaamataidon aihe, vieraan kielen sanasto tai esimerkiksi uskonnon eettiset kysymykset.

Ensimmäinen alakysymys: *Miten yrittäjyyskasvatus näkyy koulun toimintakulttuurissa, tekevätkö opettajat tiimityötä yli ainerajojen?*

Luova innovaattori: mä väitän kyllä että meidän opettajat sitten kun on tällöinen tiimi tehdään joku toteutus juttu joku teemajuttu tehdään yhdessä mulla on taas se kokemus meillä on nyt ollut kaksi erilaista tiimiä kumpikin on toiminut ihan järjettömän hyvin

ihmiset sitoutuu niihin tehtäviin ja innostuu välillä vähän liikaakin ja me joka vuosi ajatellaan että tänä vuonna ei ihan meillä on vähän turhankin paljon kaikkea sit kuitenkin kun tosi paikka tulee niin kyllä ne lähtee mukaan

Opettajaryhmien yrittäjyyskasvatuksen osaamista on hyödynnetty pääasiallisesti oman koulun erilaisiin projekteihin tai tapahtumiin liittyvän toiminnan yhteydessä. Näin ollen ainoastaan projektiluonteiset yrittäjyyskasvatusopinnot akti-

voivat myös muita opettajia. Luukkainen ja Wuorinen näkevät, että kaikki uudet ryhmät lähtevät aina liikkeelle vahvasta riippuvuudesta. Positiivisella riippuvuudella tarkoitetaan tilannetta, jossa ryhmällä on yhteinen tavoite, jota kukaan ei voi yksin saavuttaa. Haasteen, johon ratkaisua etsitään, on oltava tarpeeksi vaativa, jotta yhteistyö tulee merkitykselliseksi. Käytännössä ryhmä aina määrittää oman ”tehtävänsä” virallisen tai epävirallisen. Yksilö saattaa muuttaa vahvastikin toimintatapaansa ryhmän jäsenenä. Riippuvuutta osoittaa myös se, että ryhmän jokainen jäsen on asiantuntijana, mutta siitä huolimatta oppii jotain liittyen ryhmän tavoitteisiin ja ryhmädynaamisiin piirteisiin. Luukkainen ja Wuorinen korostavat, että kyseenalaistavaan ja rakentavaan kriittiseen työskentelyyn kasvaminen on eräs kehittyvän yhteisön tärkeimpiä kehitystehtäviä, mutta sen tilan saavuttaminen ei ole itsestäänselvyys. (Luukkainen & Wuorinen 2002, 148–149.) Yhtenä haasteena nousee toiminnan rajoittuminen aktiivisten opettajien kehittämistyöksi. Yleissivistäviä opettajia on vaikea motivoida aihealueeseen ja todella oikeasti toteuttamaan yrittäjyyskasvatusta.

6.2.1 Tapahtumat, teemat Elisenvaaran koulussa

Vuoden 2009 kevätlukukaudelle, viikolle 16 suunniteltiin yrittäjyysviikko, joka huipentui yhteen teemapäivään, jonka päätapahtumana suunniteltiin ja toteutettiin *Amazing Business Race*.

Pöytyällä Kyrön keskustassa, jossa Elisenvaaran koulu sijaitsee, saivat keskustan yrittäjät mahdollisuuden olla mukana ensimmäistä kertaa järjestetyssä koulujen ja yritysten yhteistyöprojektissa, *Amazing Business Race* –tapahtumassa. Koulun opinto-ohjaaja oli yhteistyössä opettajatiimin sekä Varsinais-Suomen YES-keskuksen kanssa ideoinut päivää. Seudullisen tapahtumasta teki se, että teemapäivä toteutettiin myös yhteistyössä Tarvasjoen koulun ja Auran yhtenäiskoulun sekä Yläneen yhtenäiskoulun kanssa. Toteutuksessa olivat mukana oppilaat ja luokkien opettajat sekä paikkakuntien yrittäjät. Tavoitteena oli lisätä koulujen ja yritysten välistä yhteistyötä, parantaa oppilaiden yrittäjähenkisyyttä ja yrittäjyystietoisuutta tutustumalla lähiyrityksiin, hyvin käyttäytyminen sekä luovuuden käyttäminen osana tehtävien ratkaisuja.

Mukaan pyydettiin yrityksiä, jotka ovat nuorille vieraampia kuten teollisuusyrityksiä, pankkeja ja tilitoimistoja. Yritykset lähtivät hyvin mukaan tapahtumaan, jossa jokaisessa yrityksessä oli tehtävärasti, joka ideoitiin yhdessä yrityksen kanssa. 9-luokan oppilaat ottivat yhteyttä yrityksiin, esittelivät päivän idean ja sopivat käytännön järjestelyistä. Rastitehtävä suoritettiin yrityksen tiloissa ja sitä arvioivat joko 9-luokkien oppilaat, opettajat tai yrityksen edustajat. Erityisesti yritysten edustajilta pyydettiin arviointia oppilaiden käytöksestä. Oppilaat kulkevat noin viiden hengen ryhmissä ja kukin ryhmä suoritti viisi rastitehtävää, jotka merkittiin suorituspassiin. Rastitehtäviä olivat esimerkiksi ammattinimikkeiden tietäminen (apteekki), ilmoitushinnan laskeminen (paikallislehti), hakkuualueen etsiminen metsäkoneen hytissä (metsäkoneet) ja arkistolaatikoiden kokoaminen (tilitoimisto).

Elisenvaaran koulussa teemapäivä oli osa yrittäjyyden teemaviikkoa, jonka aikana lähes kaikilla oppitunneilla huomioitiin yrittäjyys jollakin tavalla. Esimerkiksi liikuntatunnilla kävi yrittäjä kertomassa miten liikunnan alalta voi tulla yrittäjäksi. Viikon aikana painotettiin nimenomaan jokaisen oman sisäisen yrittäjyyden, luovuuden, sosiaalisuuden ja tavoitteellisuuden kehittämistä. Tavoitteissa onnistuttiin hyvin, sillä oppilastöistä saatiin paljon uusia käytännön ideoita ensi lukuvuodelle yrittäjyyskasvatuksen valinnaisryhmän toteutettavaksi.

Olin toteuttamassa tapahtumaa ensimmäistä kertaa. Yllätyin siitä, että yrittäjät lähtivät niin suurella joukolla mukaan. Tapahtumaa oli toteuttamassa yhteensä kaksikymmentä yritystä. Kahdeksantoista yritystä Kyrön keskustassa otti vastaan oppilasryhmiä. Oppilaat olivat itse käyneet sopimassa käynnistä ja tehtävistä yrittäjien kanssa etukäteen ja toimivat ns. apu-toimitsijoina. Kaksi yrittäjää oli koulussa puhumassa oppilaille omaa tarinaa; toinen päivänavauksessa ja toinen päätöstilaisuudessa. Mukana teemapäivässä olivat myös kunnan kehitysjohtaja, nuorisosihteerin ja yrittäjien puheenjohtaja sekä muita yrittäjiä oppitunneilla.

Yritysrastien lisäksi koulussa päivään kuului luokkakohtaisia yrittäjyysteemoja, luentoja rahankäytöstä sekä päätösjuhla, jossa jaettiin palkinnot tehtävistä parhaiten suoriutuneille oppilasryhmille. (Selinheimo, 2009.)

Amazing Business Race -toimintamalli sai kiitosta sekä oppilailta että yrittäjiltä. Erilaisen koulupäivän aikana oppilaat saivat tietoa paikallisista yrityksistä, eri ammanteista sekä niihin kouluttautumisesta. Yrittäjien käsitys nuorista muuttui positiivisesti ja moni sanoi olevansa jatkossa mielellään mukana vastaavissa tapahtumissa. Mielestäni ilman yrittäjien mukanaoloa kasvattaminen yrittäjyyteen ei onnistu. Nykyisessä taloudellisessa taantumassa, jolloin ei kesätyöntekijöitä palkata yhtä paljon kuin aikaisemmin, yrittäjät näkivät päivän hyödyn pitkällä tähtäimellä ja korostivat sen merkitystä kosketuksen säilyttäjänä nuoren ja yrityksen välillä.

Yrittäjyyskasvatus on kehittämässä koulun yrittäjämäistä henkeä ja toimintakulttuuria. Tällöin didaktinen kulttuuri ja oppimisympäristö ovat vapaampia ja joustavampia, jolloin oppilaita kannustetaan omakohtaiseen tekemiseen ja monipuoliseen ideoiden hyödyntämiseen. Lähiyhteisö eli kunta on luonnollinen areena yrittäjyyskoululle. Koulun sisäisen kehityksen ja ulkoisen osallistumisen on kuljettava yhdessä. Tärkeäksi yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä muodostuu koulun monipuolinen vuorovaikutus, lähiyhteisön kanssa. Yrittäjyyskasvatukseen ei ole yhtä oikeaa menetelmää, vaan erilaiset aktivoivat ja yhteistoiminnallisuuteen perustuvat menetelmät sopivat erilaisiin yrittäjyyskasvatusprosesseihin, jolloin myös kohderyhmien sisäinen räätälöinti voidaan ottaa huomioon. Kokemukselliset menetelmät voivat osaltaan auttaa avaamaan yrittäjyyden oppimisen mielekkyyttä. (Leskinen 2000, 63.) Yrittäjyyskasvatuksessa jonkun on avattava portteja, luotava käytäntöjä, jotta muutkin uskaltavat tehdä sen.

Luukkaisen mukaan eräs koulujen tulevaisuuden haasteista on yhteistyö ulkopuolisten tahojen kanssa (Luukkainen 2002, 28). Oppilaitosten ja opettajien välinen yhteistyö yrittäjyyskasvatuksen osalta koetaan tärkeäksi.

Luova innovaattori: ajateltiin ehdottaa jos yhtenä vuonna järjestäisi Elisenvaara, yhtenä vuonna järjestää Aura, yhtenä vuonna Yläneen yhtenäiskoulu siis tavallaan se kiertäisi se vuoro joka kolmas vuosi se on meillä eli yhtenä vuonna olisi Yrittäjä tarinat, yhtenä vuonna olisi tämä taitajakisa meillä ja yhtenä vuonna Amazing Business Race

jokaisesta kunnasta olisi yrittäjiä siitä huolimatta että järjestetään ne missä tahansa jokainen hoitaa osuutensa ja tuo niitä yrittäjiä ja suunnittelee niiden yrittäjien kanssa kisatehtäviä

Koulun keskeinen tehtävä on valmistaa nuoria tulevaan elämään. Olennainen osa tulevaisuutta on työelämä. Yritysten ja koulujen välinen yhteistyö on paras työväline koulutyön ja opetuksen rikastuttamiseksi, nuorten ammatinvalinnan helpottamiseksi ja yritysten tulevan henkilöstön turvaamiseksi.

Yrittäjien tarinat

oppilaat valitsevat yrittäjät ja ne voisivat olla kauempaa eli ei koulun läheisyydessä Kyrön keskustassa toimivia yrittäjiä ja hyvin pieniä yrittäjiä jotka tulevat sitä omaa tarinaansa kertomaan miten minusta tuli yksityisyrittäjä, mikä oli se juttu--

Taitaja-kisatapahtuma

taitaja 8 –kisassa eli että 8 –luokkalaiset kisailisivat keskenään ja taas tässä kisatapahtumassa niin tässä olisi mukava kun saataisiin tavallaan semmoiset isot yritykset, -- silloin saataisiin näille kolmelle tapahtumalle hyvin eri tyyppisiä yrityksiä --ja mahdollisimman monta--

Luova innovaattori: oppilaat tietää mikä se taitaja juttu on silloin kun sinne lähdetään ne lähtee sinne ihan eri mielellä kun tähän asti on menty hei nyt kuulkaas on semmoiset taitajakisat jossakin tuolla tehkääs nyt joukkueet eikä ne tiedä yhtään mistä on kysymys vaikka niille yrittää kertoa että se on tämmöinen ja tämmöinen juttu mutta sitten kun sitä on leikkimielisesti ihan itte kokeiltu niin silloin ne asennoituu siihen ihan eri tavalla

--taitaja kisa on myös hyvä silta yrittäjien ja TET:iläisten välille--

Taitaja9–kisa on peruskoulun 9-luokkalaisille tarkoitettu kilpailu kädentaidoissa. Taitaja9:n tavoitteena on tukea nuorten ammatinvalintaa ja lisätä kädentaitoa vaativien alojen tuntemusta. Samalla lisätään ammatillisen koulutuksen veto-voimaa sekä tehostetaan yhteistyötä peruskoulujen, ammattioppilaitosten ja yritysten välillä. (Taitaja9 2009.)

Koululla on tärkeä tehtävä tulevaisuuden rakentajana ja osaajien kasvattajana. Henkisesti vahvojen, tasapainoisten ja omatoimisten kansalaisten kasvattaminen on suuri haaste. Yrittäjät toimivat kunnan yritystoiminnan toteuttajana, palvelujen tuottajina, ammatinharjoittajina ja asiantuntijoina. He välittävät realistista työelämäkuvaa. Oppimisympäristöjen on oltava vuoropuhelussa työelämän ja nyky-yhteiskunnan kanssa ja tuettava oppilaan oppimismotivaatiota ja uteliaisuutta sekä hänen aktiivisuuttaan, itseohjautuvuuttaan ja luovuuttaan.

Ympäröivän yhteiskunnan haaste on ottaa koulu mukaan tähän kehitysprosessiin. Samalla koulun on avauduttava yhä enemmän ympäröivään yhteiskuntaan. Yrittäjät sitoutuvat yhteistyön tavoitteisiin muun muassa erilaisten koulujen ja yritysten välisen yhteistyön kautta, kuten tarjoamalla Tet-työharjoittelujaksoja, yritysvierailuja, pitämällä yrittäjäpuheenvuoroja kouluilla ja olemalla mukana koulujen projekteissa. (YES-keskuksen oppimateriaalit 2009.)

Luova innovaattori: meillä on sikäli kiva että me ollaan nyt [nimi poistettu] pyydetty, että-- -- hän meidän koulun entinen oppilas ja kävi meidän 80-vuotisjuhlassa puhumassa-- --pyydettiin hänet tämmöiseksi meidän yrittäjyyskasvatusajatuksen suojelijaksi hän lupautui hän sanoi että hän nimenomaan oppilaiden kanssa haluaa tehdä yhteistyötä kutsuu heidät hänen ateljéeseen tutustumaan ja sitten meillä on sellainen ajatus että jos me voitais saada [nimi poistettu] jotakin ideoita tai jotain että me voitaisiin tehdä siitä koulun ”oma liikelahja” yhdessä hänen kanssaan häneltä vaikka joku kuva mikä voitaisiin sitten joko pistää kankaalle taikka mukiin taikka tauluun

Valtakunnallisesti tunnetun yrittäjän pyytäminen suojelijaksi oppilaitoksen yrittäjyyskasvatukselle on hieno esimerkki yhteistyöstä seudullisen toimijan kanssa.

6.3 Elisenvaaran lukio

Yrittäjyyden asema lukiokoulutuksessa on vahvistunut opetussuunnitelmauudistuksen myötä. Uusi opetussuunnitelma mahdollistaa yrittäjyyskasvatuksen aihekokonaisuuden *Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys* toteuttamisen monimuotoisesti paikalliset olosuhteet huomioon ottaen. Yrittäjyyskasvatuksen valtavirtaistumisen avainasemassa ovat sivistystoimenjohtajat ja rehtorit. He tekevät mahdolliseksi aktiivisen ja kehittämishaluisten opettajien työskentelyn. (Mankinen 2009, 5.)

Haastateltavina olivat ”yrittäjyyskasvatuksen tuottaja”, joka on kouluttautunut ja kehittänyt omaa yrittäjyyskasvatusajattelua tavoilla, jotka tukevat hänen omaa oivallusta ja henkilökohtaisen pedagogiikan kehittämistä. Tärkeää on ymmärtää yrittäjyyden ja yritteliäisyyden luonne, koska juuri se tuottaa aina uusissa konteksteissa erilaiset sovelluksensa. Kun tuottaja ymmärtää filosofian, hän voi olla tukemassa oppilaitaan monenlaisten yrittäjyyskasvatuksellisten sovellusten syn-

tymisessä. Ja minuuden kehittäjä, joka peilaa yrittäjyyskasvatusta omaan elämäntapaan, sosiaalisiin taitoihin ja sisäiseen yrittäjyyteen.

Kysyessäni haastateltavilta, *mitä yrittäjyyskasvatus lukiokoulutuksessa on*, sain seuraavanlaisia vastauksia:

Tuottaja: yrittäjyyskasvatus lukiokoulutuksessa on kasvatusta yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi ihmiseksi joka pystyy tulemaan toimeen taloudellisesti ja myös sosiaalisesti ympäröivän yhteiskunnan kanssa

Minuuden kehittäjä: meillä lukion tavoitteena on tyytyväinen ja hymyilevä itsensä kanssa ja muitten kanssa toimeentuleva lukiolainen tämä yrittäjyyskasvatus on just osa sitä että luodaan ihmiselle pohjaa tulla toimeen itsensä ja muitten kanssa

Tuottaja: yrittäjyyskasvatus lukiossa on ensinnäkin perusopetukseen verrattuna enemmän erillinen oppiaine tai valinnainen vois sanoa oppiaine sitä on aihekokonaisuuksien kautta integroitu myöskin oppiaineiden sisälle mutta lukion oppimäärä on niin tiukka että siellä ei ole samalla tavalla tilaa tällaiselle ylimääräiselle hankkeelle oppiaineitten sisällä totta kai voidaan käsitellä yrittäjyys näkökulmasta jotakin vaikka nyt sanotaan yhteiskuntaopin tai matematiikan tai vaikka maantieteenkin asioita mutta siellä ei ole sellaista tilaa tällaiselle yrittäjyyskasvatusta korostaville projekteille koska siinä ne oppisisällöt on niin laajat sen takia se lukion puolella on selvästi enemmän erillinen kokonaisuutensa jota meillä siis esimerkiksi tarjotaan syventävinä kursseina-- --enemmän sitten ehkä sitä konkreettista tekemistä ja niitä kansalaisvalmiuksia jota siihen liittyy elikkä esimerkiksi tällaista yritys- ja yhdistystoiminnan ja kirjanpidon muun tällaisen opiskelua elikkä se on sisällöltään ehkä tällaista oppiainemaisempaa ainakin meidän lukiossa kun mitä se peruskoulussa tapaa olla

Koulussa yrittäjyyskasvatus kilpailee käytössä olevasta ajasta kaikkien muiden asioiden rinnalla. Nuorten lukiokoulutuksessa yrittäjyys sisältyy oppiaineiden opetukseen, opinto-ohjaukseen ja siitä voidaan tehdä soveltavia kursseja, jotka ovat vapaasti valittavia kursseja. Lukiossa ulkoisen yrittäjyyden painotus lisääntyy niillä kursseilla, joiden sisällöissä on mukana liiketoimintaosaamiseen liittyviä aineksia. Yrittäjämäisen toimintakulttuurin tehtävänä on oppijan kasvattaminen vastuuseen itsestään ja tekemisistään, rohkaista uusiin askeliin sekä kehittää valmiuksia ja keinoja vaikuttaa ja osallistua myös yhteiskunnalliseen toimintaan.

Toisena pääkysymyksenä kysyin *miten yrittäjyyskasvatukseen asennoidutaan opettajien keskuudessa?*

Minuuden kehittäjä: se vaihtelee on niitä jotka ovat sitä mieltä että kyseinen kasvatusta kuuluu ehdottomasti kaikkeen ja sitten niitä joidenka mielestä riittää että järjestetään yksi kaksi päivää teemapäiviä ja sitten se ei muuten heidän opetustaan koske mitenkään

Tuottaja: hyvin kriittisesti eli itse sitä toteutan ja sitä kautta suhtaudun siihen ehkä positiivisesti rehtorin puolella suhtaudutaan positiivisesti osa opettajista suhtautuu periaatteessa positiivisesti mutta ei koe sitä omaksi asiaksi osa pitää sitä täysin ylimääräisenä itse suhtaudun siihen sanotaanko positiivisesti mutta kriittisesti elikkä en ihan kaikkia yrittäjyyskasvatuksen yleisiä periaatteita omassa opetuksessani esimerkiksi soveltaa mutta keskimäärin voidaan sanoa että suhtautuminen on varsin kriittistä syynä voidaan nyt nähdä se niin kuin aikaisemminkin mainittu että se on tietyllä tavalla koetaan tällaiseksi ylimääräiseksi ja ehkä vähän päältä liimatuksi lisäksi lukion sinänsä jo täyteen varsin täyteen oppisisältöön sille koetaan ettei sille ole aikaa ja sitä ei koeta monissa aineissa ymmärrettävästi kaikkein keskeisimmäksi

Yrittäjyyskasvatuksen haasteena ovat opettajien kiire ja työmäärä sekä asenteet. Yrittäjyyskasvatusta on vaikeaa, koska tieto yrittäjyydestä on osin sanaton. Yrittäjyys ja yrittäjämäinen asenne elämään on kuitenkin opittava ja opetettava asia. Alakysymyksenä esitin, *miksi yrittäjyyskasvatusta koetaan vieraksi?*

Minuuden kehittäjä: varmaan siitä syystä että osa opettajista kokee no se on se perusjuttu mikä yleensä opettajilla on jos sitä ei ole yliopistossa opiskeltu niin kyseessä on silloin aine jota ei uskalleta opettaa ja sitten ei myös osata ottaa asennetta että yrittäjyyskasvatusta ei ole pelkästään sitä että opetetaan rahojen käyttöä tai taloudellisia juttuja vaan siinä on että tämä yrittäjyyskasvatusta liittyy siihen oman elämänsä hallintaan ja se ei ole ihan sellainen perusjuttu jota monetkaan aineenopettajat uskoo hallitsevansa se on vierasta maaperää sanotaan näin

opettajat on niin koulutussidonnaisia monessa asiassa että se mihinkä on koulutusta uskotaan että siitä voidaan jatkaa ja jakaa toisille mutta jos koulutus puuttuu niin silloin sellainen omaehtoinen asiaan paneutuminen niin se on hyvin arkaa sitä tapahtuu mutta se on hyvin arkaa

Seuraava vastaus kysymykseeni *miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan lukiokoulutuksessa* kuvaa yrittäjyyskasvatuksen merkitystä arjen koulutyössä.

Tuottaja: käytännön puolella tämä on itse asiassa oikein hyvä lukio on hirvittävän teoreettinen tämä tarjoaa mahdollisuuden opettaa jotakin käytännöllistä jotakin jossa saa harjoitella ryhmätoimintaa se on erittäin positiivista tää tarjoaa mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä myöskin elävän elämän kanssa se lukiolaisilla tuppaa joskus kokonaan unohtumaan että kun opiskellaan teoriaineita että sitä käytäntöä ei tule ja se soveltaminen

joskus unohtuu niin tämä tarjoaa huomattavan hyvän mahdollisuuden niin myös tarjoaa mahdollisuuden tehdä yhteistyötä paikallisten muitten tahojen kanssa elikkä tää on itse asiassa on noin käytännöllisesti ottaen tää on erittäin rakentavaa toimintaa lukionkin puolella ja sitten se opetankoma niiltä perusteilta kuin joku on ajatellut että tätä pitäisi opettaa niin se on toinen juttu

Samalla lukio opiskelija oppii oman alueensa elinkeinoelämän vaihtoehtoista sekä oman kotipaikkakuntansa yritys-elämän mahdollisuuksista. Nämä tiedot auttavat häntä oman elämän suunnittelussa. Yrittäjyyskasvatukselle on tyypillistä, että kaikki syntyvät mallit ovat erilaisia.

Tuottaja: yrittäjyyskasvatus sopii hyvin tämän alueen profiiliin jossa on paljon pieniä ja keskisuuria yrityksiä paljon yhteistyökumppaneita paljon maatalousyrityksiä paljon tällaista yrittäjätaustaista nuorta jotka on lähtökohtaisesti kiinnostuneita joilla on valmiuksia ja mahdollisesti tulevaisuuttakin tällä alalla eli tässä suhteessa tämän koulun osalta on oikein hyvä että on profiloitu tähän

Lukiokoulutuksessa yrittäjyyskasvatus kattaa sekä sisäisen että ulkoisen yrittäjyyden. Yrittäjyyskasvatuksen määritelmässä painopiste on siirtymässä ulkoisesta yrittäjyydestä kohti sisäisen yrittäjyyden korostamista.

Minuuden kehittäjä: mä puhun nyt enemmän sisäisestä yrittäjyydestä elämänhallinta on se asia mitä jokaisen ihmisen on elämässään tehtävä enemmän tai vähemmän joka päivä, jos yrittäjyyskasvatusta niin sisäistä kuin ulkoista yrittäjyyskasvatusta ei ole niin miten nämä ihmiset, jotka sitten lukiosta joka on yleissivistävä oppilaitos niin miten ne pärjää elämässään eli meillähän on tarkoituksena luoda valmiuksia elämässä selviytymistä varten, erilaisia taitoja, joita sitten voidaan käyttää koko elämän ajan ja yrittäjyyskasvatus on yksi asia tässä koko elämän paletissa se ei ole mikään semmoinen erillinen osa, vaan se on osa ihmisen persoonallisuutta--

Kun pitää valita, kumpaa yrittäjyyskasvatuksessa painotetaan sisäistä vai ulkoista yrittäjyyttä, valitaan sisäinen yrittäjyys.

Minuuden kehittäjä: yrittäjyyskasvatus ulkoinen yrittäjyyskasvatus eli tavallaan yhteiskunnassa taloudellisesti toimeen tuleminen vai se sisäinen yrittäjyys eli tullaan toimeen koko elämän kanssa niin kyllä mä lähden sen sisäisen yrittäjyyden painottamiseen

semmoinen hankat hukassa ilmiö on loppujen lopuksi yllättävän yleistä -- --mutta se että ne oppis tulemaan semmoiseen johtopäätökseen että vaikka nyt on hankat hukassa a) joku auttaa minua b) tai mä voin hakea apua ja yhteistoimin me päästään eteenpäin eli semmoinen jätetään itsensä roikkuvaan olotilaan että mulla on hankat hukassa ja mä en tee yhtään mitään se yrittäjyyskasvatuksen idealla saatais että nää oppilaat

opiskelijat hakemaan apua tekemään jotakin ajamaan omaa elämäänsä eteenpäin edistämään omaa hyvinvointiansa

Yrittäjyys ei ole vain uusien yrittäjien tuottamista vaan arvo- ja asennetasolta nousevan yrittäjyysidentiteetin kehittämistä. Samalla yrittäjyys on elämänhallintaa.

Minuuden kehittäjä: jos pystyt hanksamaan oman elämäsi siinä vaiheessa henkilö, joka on sinut oman itsensä oman elämänsä kanssa kanssa sellainen ihminen uskaltaa myöskin lähteä vaikuttamaan myös suuremmilla areenoilla lähteä vaikuttamaan siihen miten omaa elämää ja myös muitten elämää lähdetään parantamaan ei välttämättä aina parantamaankaan vaan muuttamaan johonkin suuntaan sellaiseen suuntaan jonka tää kyseinen henkilö katsoo se on se jonka mukaan pitäisi yhteiskuntaa rakentaa eli kyllä tässä on myös semmoinen voimavara, että se yhteiskunnan elämän yleinen muuttaminen se sisäinen yrittäjyys kasvattaa henkilöksi joka pystyy sitten vaikuttamaan koko yhteisöön ei ainoastaan itseensä se on kerrannaisvaikutuksen kanssa mennään eteenpäin

Yrittäjyyskasvatuksen vieminen luontevaksi osaksi koulun toimintaa on kulttuurimuutos ja osa sen vaikutuksista näkyy toiminnan kehittämisen aikana oppilaiden ainevalinnoissa, mutta pysyvät vaikutukset vasta vuosien kuluttua. Vaikka yrittäjyyskasvatukseen perehtyminen ja sen kehittäminen vaatii asennetta ja melkoisesti työtä, niin ajan mittaan asian edistämiseksi tehdyn työn odotetaan palkitsevan tekijänsä ja tukevan myönteisesti alueellista ja koko yhteiskunnan kehittymistä monin eri tavoin.

Minuuden kehittäjä: mä toivon kahdella tavalla että he jos he lähtevät opiskelemaan niinku mä toivon, että he lähtevät muualle opiskelemaan silloin nähdään sitä muualta pystytään varastamaan ideoita muualta ja paluun mä toivon sillä tavalla että tämä seutukuntahan on vallan mainio ja tota he toisivat muualta ideoita, muualta näkemyksiä sitten taas he pystyisi käyttämään hyödykseen tätä sosiaalista verkostoa mikä täällä on ja kehittäisivät sitä mitä täällä on koska ilman uusia ideoita mikään seutukunta ei mee eteenpäin ja tässä taloudellisessa tilanteessa jossa me parastaikaa Suomenmaassa ollaan niin mikään ei ole pahempaa kuin se että tyydytään siihen vanhaan eli se sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden liitto on tässä vaiheessa alkaa olla ihan oleellinen ja kaikkea voi tehdä niin kuin ennenkin mutta se ei johda kehitykseen jos ei kehitystä tapahdu niin jossain vaiheessa sitten tulee aikamoinen romahdus, kun muu yhteiskunta menee koko ajan eteenpäin

Yhä useampi oppilas valitsee varsinaisia yrittäjyysopintoja valinnaisaineeksi kurssitarjottimelta. Oppilaat näkevät yrittäjyyden varteenotettavana vaihtoehtona uravalinnassa, samassa syntyy uutta yrittäjäpotentiaalia alueelle. Yhteistyö yritysten kanssa auttaa pätevän työvoiman saannissa. Työllistyessään oman paikkakunnan yrityksiin oppilaat ovat kiinnostuneita jäämään kotiseudulleen asumaan tai palaamaan sinne opintojensa jälkeen. Yrittäjyysmyönteinen ilmapiiri ja asenteet vahvistuvat alueella.

6.3.1 Nuori Yrittäjyys –toimintaa Elisenvaaran lukiossa

Kaikille yhteisen yrittäjyyskasvatuksen lisäksi osa lukio opiskelijoista voi perehtyä syvemmin myös ulkoiseen yrittäjyyteen. Ulkoinen yrittäjyys on yrittäjän ammatissa toimimista ja oman liiketoiminnan harjoittamista. Pöytyällä tähän tulee olemaan tarvetta, koska peruskouluista on tulossa jo ennestään yrittäjyydestä innostuneita oppilaita.

Minuuden kehittäjä: me saadaan yläkoulusta jo sellainen ihmisryhmä, joka on meillä valmiimpaa hankkimaan kaikennäköistä tietoa ja taitoa ja sitten ne lähtee yhteiskuntaan niin ehkä kymmenen vuoden päästä me nähdään se sato.

Heitä varten opinto-ohjelmassa on valinnainen kurssi, joka toteutetaan Nuori Yrittäjyys -ohjelman puitteissa. YES-keskukset toimivat yhteistyössä Nuori Yrittäjyys ry:n (NY) kanssa ja tarjoavat alueensa opettajille apua ja tukea NY:n opinto-ohjelmien käyttöönotossa, verkostoinnissa yritysten kanssa ja järjestävät alueellisia tapahtumia ohjelmiin liittyen. Nuori Yrittäjyys Vuosi yrittäjänä -ohjelmassa opiskelijat perustavat lukuvuoden ajaksi oikealla rahalla toimivia harjoitusyrityksiä, jotka tuottavat palveluja tai tuotteita. Nuoret suunnittelevat itse yrityksensä liikeidean ja toteuttavat sen mukaista miniyritystoimintaa lukuvuoden ajan. Toimintamalli on ollut Elisenvaaran lukiossa käytössä jo kolmena lukuvuotena. (Nuori Yrittäjyys 2009.)

Tuottaja: tarjotaan kahta syventävää kurssia, jotka käytännössä toteutetaan hyvin pitkälle Nuori Yrittäjyys Vuosi Yrittäjänä hankkeen kautta elikkä ne opiskelijat jotka tulee tulee vuodeksi syventävälle kurssille joka toimii kokonaan kouluajan ulkopuolella perustavat sen yrityksen pyörittävät sitä sen vuoden ajan kaikkine mahdollisine tehtävineen ja sitten lopettavat

yrityksen tästä annetaan sitten se kaksi kurssia niille opiskelijoille ilman arvostelua

Ulkoiseen yrittäjyyteen liittyy yrityksen perustaminen ja siihen liittyvä koulutus tai neuvonta. Tähän yrittämiseen tarvitaan tietoja yritysmuodoista, yrityksen perustamisesta ja rahoituksesta. Samalla opiskelija saa tietoa yrittäjyydestä mahdollisena uravalintana ja ammattina. Vuosi yrittäjänä –ohjelma tarjoaa mahdollisuuden oppia projektien tekemisen kautta työantajan arvostamia taitoja, kuten luovuutta, johtamistaitoja, itsenäistä ajattelua, yhteistyötaitoja, riskinottokykyä, intohimoa uuden oppimiseen.

Tuottaja: tämän vuotinen porukka sitten harrastaa maahantuontia elikkä he tuo CD ja DVD levyjä ulkomailta käytännössä saksasta tilaavat postimyynnin kautta ja myyvät ne täällä edelleen ja he käyttää hyväkseen sitä porsaanreikää että yritys on pieni-- -- ja he ovat verotuksellisesti paljon paremmassa asemassa kuin oikea yritys tässä olisi ja heidän toimintansa periaatteessa kaikkein eniten on muistuttanut tällaista liikeyrityksen toimintaa-- -- elikkä se on toiminut niin että on kuitenkin semmoista pitkäjänteisyyttä että aina kun on saatu tuotteita myytyä riittävästi niin aina on tilattu uusia ja sitä kautta siinä on syntynyt tällainen jatkuvuus siihen yritystoiminnalle on jouduttu hallitsemaan varastoja ja muuta sellaista

Yrittäjyyskasvatus mielletään lähinnä ulkoiseen yrittäjyyteen ja rahan keräämiseen. Seikkula-Leino (2006, 69) tuo esille, että yrittäjyyskasvatuksessa oppilaiden tulisi osallistua esimerkiksi opittavan ideointiin, oppimistapojen valintaan ja työryhmien muodostamiseen sen sijaan, että kyseiset tehtävät ovat opettajan vastuulla. Yrittäjyyteen opitaan tekemällä. Oppimisen motivaatio syntyy nuorten itsensä ideoimien projektien kautta. Opettajan rooli on enemmän valmentava eli yksilön, tiimin sekä projektin prosesseja oikeilla kysymyksillä edistävä ohjaaja. Tämän vuoksi yrittäjyyskasvatus tulee suunnitella erilaiseksi kuin perinteinen opetus.

7 LOPPUPÄÄTELMÄT JA POHDINTAA

Tutkimukseni on ollut itselleni matka, jossa oma hermeneuttinen kehäni yrittäjyyskasvatusta koskien on saanut uusia merkityksiä. Matka alkoi vuosi sitten opettajien yrittäjyyskasvatuskoulutuksessa Elisenvaaran koululla. Olen tutkinut opettajien yrittäjyyskasvatuskäsityksiä, luonut niistä päätelmiä, ja nyt tutkimuksen kehä saa päätöksensä kun sinä, lukija, tuot mukaan oman hermeneuttisen kehäsi. Näin ollen tämä tutkimus on kooste kolmesta hermeneuttisesta kehästä.

Oppilaitoksissa suhtaudutaan itse yrittämiseen varsin positiivisesti. Kun aletaan puhua yrityksistä ja yritysmaailmasta, suhtautuminen saattaa muuttua. Yrittäjyyskasvatuksen lähtökohtana pidetään usein liian ahtaasti sellaista koulutus-toimintaa, jolla tähdätään yritysten lisäämiseen. Vaikka yrittäjyys ja koulu saattavat vieläkin käsitteinä jossain määrin vierastaa toisiansa, on tosiasia, että yrittäjyys on osa koulujen todellisuutta. Entistä tietoisempi yrittäjyyskasvatuksen painottaminen on silti tarpeen, mikäli koulussa halutaan vastata yhteiskunnan asettamiin haasteisiin.

Yrittäjyyskasvatuksen tiimityö voi kehittyä varsin hedelmälliseksi, jos uskaltaa murtaa omia rajojaan ja asenteitaan sekä tarttua oppiainerajat ylittävän toiminnan haasteisiin. Tiimityö ja kyky työskennellä erilaisten ihmisten kanssa ovat avaimia onnistuneeseen ja menestykselliseen työn tekemiseen. Tiimityö on erilaisten vahvuuksien kohtaamista ja näiden vahvuuksien välistä vastuun jakamista. Oppilaitoksissa toteutettava yrittäjyyskasvatus vaatii opettajien kesken tiimityötä. Kasvatusvastuun jakamiseen tarvitaan myös yrittäjien panosta.

Tämä tutkimus osoitti myös kontaktien vähyyden opettajien ja koulun ulkopuolisten yhteistyökumppanien välillä. Avoimen ja monipuolisen koulun ulkopuolisen yhteistyön merkitys korostuu tulevaisuudessa. Riittävät resurssit sekä koko kouluorganisaation tuki takaavat muutoksen, josta voi parhaimmillaan hyötyä niin oppilaat ja opettajatkin. Opettajien perinteinen yksintyöskentelyn tapa on hyvin yleistä, mutta myös halu kokeilla jotakin uutta näkyy tämän päivän opettajan työssä.

Tutkimukseni tavoitteet ja tutkimustehtävät olivat laajoja aloittelevalle tutkijalle. Myös kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen aineiston yhdistäminen antoi oman haasteensa. Olen kuitenkin pyrkinyt perehtymään laajasti aihetta käsitteleviin tutkimuksiin, kirjoituksiin, materiaaleihin ja osallistunut YES-keskuksen järjestämään koulutukseen sekä Elisenvaaran koulun yrittäjyystapahtumiin kuten Amazing Business Race – tapahtumaan.

Yleisesti voidaan todeta, että yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen käsitteet avautuvat ja konkretisoituvat toimijoille hitaasti. Suurin osa vastaajista on havahdunut siihen, että yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseksi tarvitaan erillistä osaamista, jota voidaan hankkia lisäkoulutuksen ja käytännön oppilasprojektien myötä. Heidän mukaansa tarvitaan vielä käsitteiden avaamista, opetusmenetelmien pohtimista ja välineitä. Huolimatta yrittäjyyskasvatukseen liittyvän tiedon kehittymisestä, yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja sisällöt ovat edelleen epäselviä eri toteuttajaosapuolille.

Yrittäjyyden määritelmät ovat historian saatossa kehittyneet. Yrittäjyydestä voidaan erottaa kolme erilaista muotoa: ulkoinen yrittäjyys, sisäinen yrittäjyys sekä omaehtoinen yrittäjyys. Ne ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja vaikuttavat toistensa kehitykseen. Yhdessä ne mahdollistavat yrittäjyydelle otollisen maaperän, jolloin yksilöllä on yhä enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan toimintaansa sekä tehdä valintoja omaa tulevaisuutta silmällä pitäen. Yrittäjyyden jako omaehtoiseen, sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen on selkeyttänyt koulun kasvatustyön sovelluksia ja kehittänyt yrittäjyyskasvatusta koulussa.

Hyvällä itsetunnolla ja tavoitteellisella tavalla toimia voidaan helpottaa nuorien siirtymistä perusopetuksen yläkoulusta jatkokoulutukseen. Miten tärkeää onkaan, että ihmiseltä löytyy rohkeutta asettaa itselleen tavoitteita ja unelmia, jotka hän haluaa saavuttaa. Omien tavoitteiden asettaminen ja saavuttaminen eivät välttämättä ole itsestään selviä asioita. Ne vaativat rohkeutta, luottamusta omiin kykyihin sekä siihen, että nuori omalla toiminnalla voi vaikuttaa lopputulokseen. Lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen opittua passiivisuutta ja vieraantuneisuutta on vaikea myöhemmin murtaa. Siksi sekä aktiivisen kansalaisuuden

että yrittäjyyden edistäminen edellyttävät monipuolisten harrastus- ja osallistumismahdollisuuksien tarjoamista lapsille ja nuorille.

Menestyminen työelämässä ja kuuluminen osaksi työyhteisöä ovat mielestäni tärkeitä asioita ihmiselle. Henkilön arvostuksesta osa muodostuu sen mukaan, miten hän sijoittuu työmarkkinoille. Hyvä työpaikka ja antoisa työ kuuluvat hyvin usein ihmisten tulevaisuuden haaveisiin. Työn tekemisellä on vaikutusta myös ihmisen hyvinvointiin. Taloudellisen hyvinvoinnin lisäksi työ antaa merkitystä elämään ja sen avulla voidaan jopa määritellä oma identiteetti. Yrittäjyyskasvatuksella tuodaan myös tasapainoa menestymisen ja epäonnistumisen välille. Jos ihmisen itsetunto on riittävän vahva, hän kestää myös epäonnistumiset työmarkkinoilla. Toisaalta se myös motivoi yrittämään uudestaan ja hakemaan muilta elämänalueilta sellaista toimintaa, jonka avulla tulee onnelliseksi.

YES-keskusten avulla yrittäjyyskasvatustoiminta siirtyy yksittäisistä, pienistä hankkeista tehokkaaseen maakunnalliseen toimintamalliin ja toteutustapaan, mikä näkyy muun muassa yrittäjyyskasvatuksen vakiinnuttamisena koulujen ja oppilaitosten opetussuunnitelmissa ja toimintatavoissa.

Tässä tutkimuksessa saatiin esiin yrittäjyyskasvatuksen tila yläkouluissa ja lukioidissa Varsinais-Suomessa. Aiheen tutkimus oli tarpeen, koska aikaisemmin maakunnallista perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opettajien käsityksiä mitaavaa yrittäjyyskasvatustutkimusta ei ole tehty. Tämän takia on perusteltua kutsua tutkimusta myös alkukartoitukseksi. Kouluyhteisöstä yrittäjyyskasvatuksen hyvien käytäntöjen kuvauksia on tehty, mutta tapaustutkimus on aina jollakin tavalla ainutkertainen ja nyt oli perusteltua tehdä kohdevalinta Elisenvaaran koulun ja lukion puolesta, koska ne ovat yhtenä YES-keskuksen kumppanuuskouluna.

YES-keskusten alkukartoitus on valmistunut samassa tahdissa oman tutkimukseni kanssa. Kartoituksessa selvitettiin keväällä 2009 yhdeksän maakunnan alueella toimivan YES-keskus -hankkeen luoman verkoston yrittäjyyskasvatuksen nykytilaa ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. (Mankinen 2009, 3.) Maakuntakeskusten alkukartoituksessa ovat olleet mukana YES-

keskukset seuraavilta alueilta: Etelä-Pohjanmaa, Itä-Uusimaa, Kanta-Häme, Keski-Pohjanmaa, Keski-Uusimaa, Koillis-Suomi, Kotkan-Haminan seutu, Satakunta ja Varsinais-Suomi.

Oma tutkimukseni on pyrkinyt vastaamaan asettamaansa tehtävään, mutta samalla se on herättänyt myös uusia kysymyksiä yrittäjyyskasvatuksesta. Yhtenä jatkotutkimusaiheena Varsinais-Suomessa voisi tarkastella mitä alueellista lisäarvoa seutukunnallinen suunnittelu antaa yrittäjyyskasvatukseen paikallisille oppilaitoksille, lisääkö se seudullista ammatillista osaamista ja yhteistyötä. Koen yhtenä tärkeänä tutkimusaiheena oman toimialani nuorisotyön näkökulmasta tehtävän tutkimuksen. Yrittäjyyskasvatus ilmenee nuorisotyössä monien eri projektien kautta. Rahoittajana nuorten projekteille saattaa olla Opetusministeriö, Nuorten Akatemia tai ne ovat paikallisten yritysten tukemia. Tukevatko nämä projektit koulujen tekemää yrittäjyyskasvatusta? Mikä merkitys niillä on nuorten yrittäjämäisten valmiuksien ja elinikäisen oppimisen kannalta?

7.1 Tutkimusprosessin luotettavuuden arviointia

Tällä tutkimuksella on yhteiskunnallista relevanssia: tutkimusaihe on hyvin ajan-kohtainen, sillä yhteiskunnassa pyritään edistämään yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta kaikilla kouluasteilla. Aiheen tutkiminen on haasteellista, koska käsitteet ovat epäselviä. Yrittäjyyskasvatuksen teoria ei ole avautunut. Yrittäjyyskasvatuksen kehittymisen edellytys on, että se määritellään kasvatustieteellisestä näkökulmasta. Näin pystytään edistämään sen toteutumista käytännön opetus- ja kasvatustehtävässä. Tutkimusongelmat ovat perusteltavissa ja sikäli tutkimuksella on metodista relevanssia.

Tutkimuksen reliabelius ja validius perustuvat ajatukseen tutkijan pääsystä objektiiviseen todellisuuteen ja objektiiviseen totuuteen (Hirsjärvi & Hurme 2001, 185). Luotettavuuskriteerit määräytyvät ensisijaisesti tutkimusmenetelmän valinnan mukaan. Myös se, kuinka moni perusjoukosta – tässä tapauksessa Varsinais-Suomen yläkoulujen ja lukioiden opettajista – on vastannut kyselyyn, vaikuttaa luotettavuuteen ja yleistettävyyteen. Tutkimuksen reliabiliteet-

tia vähentää mm. väärinymmärrysten kontrollin puute ja avokysymysten käsittely, joka on aina subjektiivista.

Tutkimuksessani käytän sekä kvalitatiivista (teemahaastattelu) että kvantitatiivista (kyselytutkimus) menetelmää, jotka tuovat lisäksi luotettavuutta ja syvyyttä ennalta asetettuihin tavoitteisiin. Tutkimuksessa pyrin menetelmätriangulaatioon (ks. Eskola & Suoranta 2000). Tehty pilottikysely sekä eri kysymystyyppien samantyyppiset vastaukset vahvistavat tutkimuksessa mittareiden luotettavuutta ja sikäli näiltä osin koko tutkimuksen luotettavuutta. Kyselyn mahdollisia väärinymmärryksiä oli kuitenkin hankala kontrolloida. Likert –asteikosta (kysymys 13) jätin tietoisesti pois vaihtoehdon ”ei mielipidettä”, sillä Hirsjärven ja kumppaneiden (2004) mukaan 12–30 prosenttia vastaajista valitsee vaihtoehdon. Oletin, että jokainen pystyy vastaamaan kaikkiin väittämiin. Vastaajalla on aina myös mahdollisuus olla vastaamatta kysymyksiin, joihin hän ei halua tai osaa kertoa mielipidettä. Asenneväittämien tarkastelussa koin neliportaisen asteikon ongelmalliseksi. Laajempi vastausasteikko olisi voinut tuoda paremmin esille merkityseroja.

Tutkimuksen perusjoukko on jo niin laaja, että on oletettavissa, että tutkimuksessa pystytään nostamaan esille yleisemmällä tasolla vastaajien aidot mielipiteet ja kokemukset yrittäjyyskasvatuksesta. Tutkimuksen perusjoukon laajuudella haluttiin varmistaa tutkimuksen yleistettävyyttä. Vaikka oppilaitosten kehittäminen on kulttuurisidonnaista, ovat tämän tutkimuksen tutkittavat ilmiöt sen kaltaisia, että tulokset on yleistettävissä laajempaakin kontekstiin.

Koska perusopetuksen yläkoulujen ja lukioiden maakunnallista yrittäjyyskasvatustutkimusta ei ole, niin aiempiin tutkimustuloksiin ei voitu suoraan verrata saatuja tuloksia. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 190) viittaavat myös Corbin ja Straussin (1990) ehdotukseen siitä, että tutkimusraportissa validiutta voidaan tulosten osalta lisätä viittaamalla sopivissa kohdin kirjallisuuteen. Tämän tutkimuksen tuloksille vastaavaa tutkimuskirjallisuutta oli vaikea löytää. Tutkimuksen luotettavuutta on haluttu parantaa kertomalla tarkasti tutkimuksen toteutuksesta (ks. Hirsjärvi ym., 2004, 214).

Laadullisen tapaustutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on Eskolan (2001, 18) mukaan olennaista kohdistaa katse koko tutkimusprosessiin ja sen eri vaiheisiin. Laadullisen tapaustutkimuksen luotettavuutta arvioidaan siis tutkimusaineiston, tutkimusanalyysin ja tutkimusraportin näkökulmasta. Luotettavuuden peruskriteerinä on siis vahva ja rikas kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, tulosanalyysistä ja raportoinnista. Määrälliselle tutkimukselle tyypilliset luotettavuuteen viittaavat termit, kuten validiteetti ja reliabiliteetti; on korvattu laadullisessa tutkimuksessa termeillä siirrettävyys (sovellettavuus), toistettavuus ja uskottavuus (Eskola 2001, 19).

Sisäinen yleistettävyys, eli kuinka aineistosta tehdyt päätelmät voidaan yleistää siihen yhteyteen, josta ne on koottu, on kuitenkin mahdollista. Sisäinen yleistettävyys tehdään vain päätelmissä.

Elisenvaaran yläkoulun ja lukion osalta tutkimuksen ollessa tapaustutkimus, tuloksista ei voi tehdä suoria yleistyksiä, jolloin ne eivät ole suoraan siirrettävissä koskemaan muiden perusopetuksen yläkoulujen tai lukioiden opettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta ja sen käytännön toteutuksesta. Tutkimustuloksia voi kuitenkin soveltaa, sillä tiettyjä suuntaviivoja ja ajatuksia voi tuloksista löytää mikä tahansa saman koulutusasteen oppilaitos ja soveltaa omaan tilanteeseensa sopivaksi.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet

Elisenvaaran lukio 2009. Viitattu 31.10.2009.
www.elisenvaara.fi/Default.aspx?id=613138

Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Chydenius-instituutin julkaisuja 3/2001. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Gummeruksen kirjapaino Oy.

ESR – rahoitus 2009. Opetushallitus 2007-2013. Viitattu 15.4.2009.
<http://www.oph.fi/esr>.

Euroopan Unionin komissio 2006. Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Yhteisön Lissabon-ohjelman täytäntöönpano: Yrittäjyyttä suosivan ajattelutavan edistäminen koulutuksessa. Bryssel.

Euroopan Yhteisöjen komissio Vihreä kirja 2003. Yrittäjyys Euroopassa. Yritystoimintajulkaisut.

European Commission 2002. Final report of the expert group 'best procedure' project on education and training for entrepreneurship, November 2002.

Gibb, Allan 2005. The Future of Entrepreneurship Education.- Determining the Basis for Coherent Policy and Practice. Teoksessa Kyrö, P. and Carrier, C. (toim.). The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross - Cultural University Context. University of Tampere. Research Centre for Vocational and Professional Education. Hämeenlinna: Saarijärven Offset, 44-66.

Halinen, Irmeli 2004. Aihekokonaisuudet opetuksen eheyttäjänä. Teoksessa Loukola M.-L. Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 11-17.

Heinonen, Jarna & Vento-Vierikko, Irma 2002. Sisäinen yrittäjyys – uskalla, muutu, menesty. Helsinki: Talentum.

Hietala, Harri 2009. Pk-yritysten rooli Suomessa 2007. Suomen Yrittäjät. Viitattu 14.4.2009.
http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/tutkimukset/pkyritysten_rooli_2007/

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2004. Tutki ja kirjoita (10., osin uudistettu painos). Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Vivi 2007. Valinnan paikat. Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito (2. painos). Helsinki: Yliopistopaino, 41-56.

Ikonen, Risto 2006. Yrittäjyyskasvatus. Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. SoPhi 102. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Kansikas, Juha 2007. Kasva yrittäjyyteen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kokko, Ilona 2007. Katso kaleidoskooppiin – ideoita yrittäjyyskasvatukseen. Kerhokeskus-koulutyön tuki ry. Vammalan Kirjapaino Oy.

KOM 2001/59 lopullinen. Komission raportti - koulutusjärjestelmien konkreettiset tulevaisuuden tavoitteet. 6365/02, 14.2.2001.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino.

Kyrö, Paula, Lehtonen, Heleena & Ristimäki, Kari 2007. Yrittäjyyskasvatuksen suuntia etsimässä. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, 12-30.

Kyrö, Paula 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Väitöskirja. Taloustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Kyrö, Paula & Ripatti, Anna 2006. Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. Teoksessa Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, 10-30.

Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. (2. painos). Helsinki: Yliopistopaino, 9-38.

Laitinen, Matti & Nurmi, Kari E. 2007. Aktiivinen kansalainen yrittäjänä. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, 78-100.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007-2011 (2007). Opetusministeriön julkaisuja 2007:41. Helsinki: Yliopistopaino.

Leskinen, Pia-Lena 2000. Yrittäjyyttä etsimässä – kokemuksia ja ajatuksia yrittäjyyskasvatuksesta. Helsinki: Edita.

Loistotiimi 2009. Loistotiimin muistio 14.1.2009 Elisenvaaran koulu.

Luukkainen, Olli 2002. Sivistyksen avaimet. Opetus ja kulttuuri matkalla vuoteen 2010. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.

Luukkainen, Olli & Wuorinen, Jarkko 2002. Yrittävä elämänsäsenne. Kasvaminen yksilönä ja yhteisönä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mankinen, Pentti 2009. YES-alkukartoitus 2009. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutusyksikkö. Viitattu 27.9.2009. http://www.yes-keskus.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=717&Itemid=204

Nuori Yrittäjyys 2009. Viitattu 20.4.2009.
<http://www.nuoriyrittajyys.fi/content/view/92/123/lang,finnish>

Ohjelmakausi 2007-2013. Viitattu 6.11.2009.
<http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/fi/index.jsp>

Opetushallitus 2003. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Opetusministeriön julkaisuja 2004:18. Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma. Opetusministeriö 2004. Helsinki: Yliopistopaino.

Opetusministeriön julkaisuja 2008:9. Koulutus ja tutkimus 2007-2012 kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö 2008. Helsinki: Yliopistopaino.

Opetusministeriön julkaisuja 2008:24. Koulutus ja tiede Suomessa. Opetusministeriö 2008. Helsinki: Yliopistopaino.

Opetusministeriön julkaisuja 2009:7. Opetusministeriö 2009. Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. Helsinki: Yliopistopaino.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma (24.6.2003). Valtioneuvosto. Viitattu 15.3.2009.
<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/ohjelma/fi.jsp#johdanto>

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. (19.4.2007). Helsinki: Edita Prima Oy.

Pöytyän perusopetuksen opetussuunnitelma 2008. Viitattu 27.4.2009.
<http://www.elisenvaara.fi/Default.aspx?id=597285>

Rauste-von Wright, Maijaliisa, von Wright, Johan & Soini, Tiina 2003. Oppiminen ja koulutus. (9. uudistettu painos). Helsinki: WSOY.

Remes, Liisa 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä University: Printing House.

Remes, Liisa 2001a. Yrittäjyyskasvatuksen käsitteen määrittelyä. Viitattu 20.3.2009. http://www.uta.fi/entrenet/hankerekisteri/hanke3_remes2.htm

Remes, Liisa 2001b. Yrittäjyyskasvatus pedagogisessa toimintatehtävässä. *Kasvatus* 32 (4). Jyväskylä: Kirjapaino Oma, 368-381.

Remes, Liisa 2004. Yrittäjyys. Teoksessa Loukola M.-L. (toim.) *Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa*. Opetushallitus. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy, 83-90.

Ristimäki, Kari & Evälä, Annika 2001. Ammatillisen koulutuksen yrittäjyyskasvatusmateriaali Suomessa. -Oppimateriaalien tarve, tila ja asema suomalaisessa ammatilliseen koulutukseen liittyvässä yrittäjyyskasvatuksessa. Opetusministeriön EU-rakennerahastot -julkaisu; 6/2001. Helsinki: Yliopistopaino.

Ristimäki, Kari 2007. Yrittäjyyskasvatuksen osalliset. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, 32-43.

Ristimäki, Kari 2004. Yrittäjyyskasvatus. Järvenpää: Oy Kotkan Kirjapaino Ab.

Ristimäki, Kari 2000. Yrittäjyyskasvatuksen yrittäjyys –käsitteen jäljillä. Yrittäjyys –käsite yrittäjyyskasvatuksen käyttöteorian muodostuksessa. Teoksessa Sjöberg, J. & Hansén S.-E. (toim.) *Kasvatus tulevaisuuteen Pedagogik för framtiden Rapporter från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi*. Nr 22, 119-130.

Ronkainen, Suvi 2008. Otanta, edustavuus ja kadon analyysi. Teoksessa Ronkainen, S. & Karjalainen, A. (toim.) *Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 70-98.

Ronkainen, Suvi, Mertala, Sirpa & Karjalainen, Anne 2008. Kvalitatiivisuus, kvantitatiivisuus ja sähköinen kyselytutkimus. Teoksessa Ronkainen, S. & Karjalainen, A. (toim.) *Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 17-30.

Ruskovaara, Elena 2007. Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 128-158.

Seikkula-Leino, Jaana 2006. Perusopetuksen opetussuunnitelmauudistus 2004—2006 ja yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen. Paikallinen opetussuunnitelmatyö yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. Opetusministeriön julkaisuja 2006:22. Helsinki: Yliopistopaino.

Seikkula-Leino, Jaana 2007. Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. Opetusministeriön julkaisuja 2007:28. Helsinki: Yliopistopaino.

Selinheimo, Raili 2009. Amazing Business Race, liikettä yrittäjyyden teemapäivään Aurassa ja Kyrössä. Viitattu 2.5.2009. http://www.yes-keskus.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=538&Itemid

Suvanto, Mari 2007. Johdanto. Teoksessa Suvanto, M., Halme & J., Leväniemi, S. (toim.) Yrittäjyyskasvatus kouluissa. Rauma: Karhukopio, 1-3.

Taitaja9 2009. Viitattu 31.10.2009. <http://www.skillsfinland.fi/fi/taitaja-9>

Tanner-Penttilä, Hannele 2008. Yrittäjyyskasvatus Loimaan seutukunnalla.

TSE Entre 2009. Viitattu 9.10.2009.
<http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/entre/Pages/default.aspx>

Työn, yrittämisen ja työelämän politiikka-ohjelma (5.12.) 2007. Hallituksen strategia-asiakirja. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2007. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 15.3.2009.
<http://www.vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=213177>

Vilkkä, Hanna 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

YES-keskus 2009. YES-keskus – Varsinais-Suomen YES-keskus. Viitattu 5.11.2009. http://www.yes-keskus.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=87

YES-keskuksen oppimateriaalit 2009. Viitattu 20.4.2009.
<http://www.oppimateriaalit.net/>

Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo 2009. Viitattu 27.1.2009.
<http://developmentcentre.lut.fi/hankesivusto.asp?hid=7>

Yrittäjyyden ykkönen loppuraportti 2004–05 (2006). Julkaisussa Vainio, Johanna & Virri, Anne (toim.) Varsinais-Suomi – Yrittäjyyden ykkönen loppuraportti 2004–05. Euraprint.

Julkaisemattomat lähteet

Elisenvaaran koulutyön suunnitelma 2008.

Ristimäki, Kari. Yliopettaja Vaasan AMK, dosentti Vaasan yliopisto. Tammikuu 2009. Turku. Ranto, Anna-Leena.

Vainio, Heikki. Sivistysjohtaja, lukion rehtori. Huhtikuu 2009. Pöytyä. Ranto, Anna-Leena.

YRITTÄJYYSKASVATUSKYSELY

Ole hyvä ja vastaa kysymyksiin rastittamalla lähinnä oikealta tuntuva vastausvaihtoehto tai kirjoittamalla vastaukset niille varattuihin kohtiin.

1. Olen Nainen Mies
2. Missä opetat?
 - perusopetuksen 7-9 luokilla
 - lukiossa
3. Olen toiminut opettajana
 - alle 10 vuotta
 - 10-20 vuotta
 - yli 20 vuotta
4. Toimenkuva
 - opinto-ohjaaja
 - aineenopettaja, opetettavat aineet: _____
5. Olen osallistunut yrittäjyyskasvatusta käsittelevään opettajien täydennyskoulutukseen (esim. Veso):
 - kyllä
 - ei
6. Olen osallistunut yrittäjyyskasvatusta käsittelevään koulutukseen muualla:
 - kyllä, missä? _____
 - ei
7. Minulla tai lähipiirissäni on kokemusta liike-elämästä:
 - kyllä
 - ei
8. Kun olette toteuttaneet aihekokonaisuuksia, mitkä aihekokonaisuudet ovat mielestäsi eniten painottuneet koulunne toimintakulttuurissa? Voit valita 1-3 vaihtoehtoa.
 - Ihmisenä kasvaminen
 - Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys
 - Viestintä ja mediataito
 - Osallistuva (aktiivinen) kansalaisuus ja yrittäjyys
 - Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta
 - Turvallisuus ja liikenne
 - Ihminen ja teknologia
9. Paikallisessa opetussuunnitelmassa yrittäjyyskasvatus on valinnainen aine?
 - kyllä
 - ei

10. Miten luokittelisit (oman henkilökohtaisen arviointisi mukaan) yrittäjyyskasvatuksen toteutumisen koulunne toimintakulttuurissa?

- Yrittäjyyskasvatus ei juuri painotu koulumme toimintakulttuurissa.
- Yrittäjyyskasvatus painottuu jossain määrin koulumme toimintakulttuurissa.
- Yrittäjyyskasvatus painottuu melko paljon koulumme toimintakulttuurissa.
- Yrittäjyyskasvatus painottuu paljon koulumme toimintakulttuurissa

11. Mitkä tahot ovat koulussanne osallistuneet yrittäjyyskasvatuksen konkreettiseen toteuttamiseen?

- opettajat
- kunnan elinkeinoasioista vastaava taho
- elinkeinoelämä
- oppilaat
- vanhemmat
- koulun johto
- koulutoimen johto
- muu, mikä? _____

12. Tiedän yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöstä perusopetuksen/lukion osalta

- hyvin paljon
- paljon
- vähän
- todella vähän/ en juuri mitään

13. Mitä mieltä olet seuraavista perusopetuksen/lukion yrittäjyyskasvatusta koskevista väitteistä?

- 1 = täysin eri mieltä
- 2 = melko eri mieltä
- 3 = jokseenkin samaa mieltä
- 4 = täysin samaa mieltä

- | | | Täysin eri
mieltä | Täysin samaa
mieltä |
|---|---|----------------------|------------------------|
| a) Paikallisessa opetussuunnitelmassa ei huomioida tarpeeksi yrittäjyyskasvatusta. | 1 | 2 | 3 4 |
| b) Yrittäjyyskasvatus on tärkeää tuoda esille, jotta pystytään vahvistamaan yrittäjyyttä. | | | |
| c) Yrittäjyyskasvatus on opetuksessa integroituna osaksi koulutyön arkea. | | | |
| d) Yrittäjyyskasvatus on helppo yhdistää oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöön. | | | |
| e) Opettajat tekevät yrittäjyyskasvatuksessa tiimityötä, jossa kaikilla on vastuuta oman osaamisen ja vahvuutensa mukaisesti. | | | |

- f) Yrittäjyyskasvatus on vahvistanut koulun henkilökunnan yhteen hiileen puhaltamista, näkemään yli rajojen.
- g) Yrittäjyyskasvatus on kasvatustoimintaa, jonka kautta pyritään osallistumaan oppilaan persoonan, ominaisuuksien, ja toimintatavan kehittymiseen.
- h) Yrittäjyyskasvatus on liike-elämän ajatusten tuontia kouluun.
- i) Koulujen ja yritysten välinen yhteistyö on osa koulujen normaalia toimintaa.
- j) Opettajilla on paikallisen elinkeinoelämän tuntemus.
- k) Yritysyhteistyö rakentuu henkilökohtaisille kontakteille.
- l) Koulun ja yritysten välisessä yhteistyössä on muokattu hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja.
- m) Yrittäjyyskasvatusta on paras toteuttaa koulussa käytännön läheisenä yrittäjyyskasvatusprojektina, jossa oppilaiden vastuunkannolla on suuri osuus.
- n) Avoimen oppimisympäristön luominen toteutuu järjestämällä yrittäjyyskasvatukselle tilaa opetussuunnitelmaan.
- o) Yrittäjyyskasvatus koulussa toteutuu kodin ja koulun ja yrittäjien ja kunnan luottamushenkilöiden yhteistyöllä.
- p) Interaktiivinen ryhmäoppiminen kehittää vuorovaikutus- ja neuvottelutaitoja sekä ongelmaratkaisukykyä.
- q) Opetusmenetelmät on muutettava kohti oppiaineiden problematisointia, yksilöiden ja ryhmien aktiivista työtä, yksilöiden ohjausta, luovaa prosessia, teknisten ja muiden välineiden laajaa käyttöä.
- r) Yrittäjyyskasvatuksen täydennyskasvatusta on ollut sopivasti tarjolla.
- s) Yrittäjyyskasvatuskoulutus on antanut tietoja ja taitoja, joita olen pystynyt hyödyntämään opetustyössä.
- t) Tunnen Nuori Yrittäjyys ry:n toimintamallin, joka tarjoaa kouluille ja oppilaitoksille oppimista tukevia opinto-ohjelmia.
- u) Katson yrittäjyyskasvatuksen lisänneen omaa ammattitaitoani ja samalla se on ollut eduksi omalle työlle.

v) Yrittäjyyskasvatuksen hyväksyvä ilmapiiri antaa voimaa ja uudistumista myös opettajalle ja lisää työssä viihtymistä.

14. Rastita seuraavista väittämistä kuusi kohtaa, jotka mielestäsi sopivat erityisesti Sinuun ja opetukseesi

- Opetan ja oppilaat oppivat.
- Tietoa haetaan ja luodaan yhdessä.
- Suunnittelen oppimisjaksot ennalta ja oppimisjaksot toteutuvat suunnitelmieni mukaan.
- Olen ekspertti oppitunneillani.
- Oppimisjaksot ovat joustavia ja vaihtelevat tilanteiden mukaan.
- Kerron oppimistavoitteet oppilaille.
- Suunnittelemme ja keskustelemme yhdessä oppimistavoitteista.
- Opetuksessani painottuu asiantiedon oppiminen.
- Käsittelen lähinnä yhtä teemaa kerrallaan opetuksessani.
- Käsittelen useampia teemoja samanaikaisesti opetuksessani.
- Pyrin suunnittelemaan tuntini niin, että oppilaat eivät koe epäonnistumisia.
- Opetuksessani painottuu käytäntöön soveltaminen,
- Olen ohjaaja oppitunneillani.
- Tunneillani opitaan virheistä.
- Tiedän hyvin opettamani asiat, en juuri erehdy.
- Toteutan opetuksessani yksilötyöskentelyä.
- Opin oppilaiden mukana.
- Oppiminen tunneillani on vuorovaikutuksellista.

15. Mitä yrittäjyyskasvatus on (omin sanoin kuvattua käsitteen määrittelyä)?

16. Muuta (vapaat kommentit, haluatko kertoa jostain asiasta vielä tarkemmin)?

Kiitos vastauksestasi! Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti.